

Адам сатуунун
курмандыктарын өз өлкөсүнө
кайтарып берүү процессинде
адам укуктарын сактоо боюнча
колдонмо принциптер

ЕККУ

Европадагы Коопсуздук жана
Кызматташтык Уюмунун
Бишкектеги программалык кеңсеси

OSCE

ODIHR

ЕККУ Демократиялык институттар жана адам укуктары боюнча бюросу тарабынан жарыяланды (ДИАУБ)

Ul. Miodowa 10
00-251 Warsaw
Poland
www.osce.org/odihr

© OSCE/ODIHR 2021

Бардык укуктар корголгон. Ушул публикациянын мазмунун билим берүү жана башка коммерциялык эмес максаттарда колдонуу үчүн эркин көчүрмөлөөгө жана пайдаланууга болот, бирок ар бир пайдалануу булак катарында ЕККУ ДИАУБга шилтеме келтирүү менен коштолууга тийиш.

ISBN 978-83-66690-15-8

Тариздөө: Homework

Адам сатуунун
курмандыктарын өз өлкөсүнө
кайтанып берүү процессинде
адам укуктарын сактоо боюнча
колдонмо принциптер

Мазмуну

Кыскартуулардын тизмеси	6
Негизги терминдер	7
Баш сөз	13
Киришүү	16
1-бөлүк. Адам сатуунун курмандыктарын өз өлкөсүнө кайтарып берүүнүн колдонмо принциптери	23
1-принцип. Артка кайтарып берүү коопсуз болууга тийиш	24
2-принцип. Талаптагыдай укуктук жол-жобого ээ болуу укугу	27
3-принцип. Артка кайтарып берүү мүмкүнчүлүгү жок учурда коргоого алуу чаралары	29
4-принцип. Адам сатуунун курмандыктары болгон балдарды артка кайтаруу процессинде аларды коргоого алуунун атайын чаралары	31
5-принцип. Андан ары зыян келтирүүнүн алдын алган узак мөөнөттүү чечим	34
6-принцип. Укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына жеткиликтүүлүк	36
7-принцип. Кызматташуу жана мониторинг жүргүзүү	38
2-бөлүк. Колдонмо принциптерге түшүндүрмө	41
1-принцип. Артка кайтарып берүү коопсуз болууга тийиш	42
2-принцип. Талаптагыдай укуктук жол-жоболорго ээ болуу укугу	64
3-принцип. Артка кайтарып берүү мүмкүнчүлүгү жок учурда коргоого алуу чаралары	75
4-принцип. Адам сатуунун курмандыктары болгон балдардын кайтып келүү процессинде аларды коргоо боюнча атайын чаралар	93
5-принцип. Андан ары зыян келтирүүнүн	105
6-принцип. Укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына жеткиликтүүлүк	124
7-принцип. Кызматташтык жана мониторинг жүргүзүү	132

Кыскартуулардын тизмеси

ДИАУБ	Европадагы коопсуздук жана кызматташтык уюмунун демократиялык институттар жана адамдын укуктары боюнча бюросу
АУНЭК	Адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо жөнүндө Европа конвенциясы
АУЕС	Адам укуктары боюнча Европа соту
БУУ УУКК	Бириккен Улуттар Уюмунун улуттар аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы конвенциясы
БУУ ККК	БУУ кыйноолорго жана башка ырайымсыз, адамгерчиликсиз же адамдын кадыр-баркын басмырлаган мамилени жана жазанын түрлөрүнө каршы конвенциясы
БУК	Баланын укуктары боюнча комитет (БУУ)
БУУ БУК	БУУ баланын укуктары жөнүндө конвенциясы
ЭМУ	Эл аралык миграция уюму
ЖСУЭП	Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт
МСИЭБ	Миграция жаатындагы саясатты иштеп чыгуу боюнча эл аралык борбор (International Centre for Migration Policy Development – ICMPPD)
БӨУ	Бейөкмөт уюм
ЕККУ	Европадагы коопсуздук жана кызматташтык уюму
БУУ	Бириккен Улуттар Уюму
БУУ КЖКБ	БУУ Качкындардын иши боюнча жогорку комиссарынын башкармалыгы
АУЖКБ	БУУ Адам укуктары боюнча жогорку комиссарынын башкармалыгы
БУУ БКБ	БУУ Баңгизаттар жана кылмыштуулук боюнча башкармалыгы
ЮНИСЕФ	БУУ Балдар фонду

Негизги терминдер

Качкын	Расасына, диний ишенимине, жарандыгына, саясий көз карашына же белгилүү бир социалдык топко таандык экендигине байланыштуу куугунтуктоонун курмандыгы болуп калышы мүмкүн болгон жетишерлик негиздеги кооптонуудан улам, өзү жаран болуп саналган өлкөдөн же мурунку туруктуу жашаган жеринен тышкары жактарда жүргөн адам. Ал адам ушул өлкөнүн коргоосунан пайдалана албайт же андай коргоону пайдаланууну каалабайт ¹ .
Артка кайтарып берүүчү мамлекет/ өлкө	Адам сатуунун курмандыгы болгон адамды кайтарып берген же жабырлануучуну өз аймагынан анын өлкөсүнө кайтарып берүү процессин баштаган мамлекет
Артка кайтарып берүү	Адам сатууга карата колдонгондо, бул термин, адам сатуунун курмандыктарын алар жабыр тартуучу катарында идентификацияланган өлкөдөн кайра өз өлкөсүнө кайтарып берүү процессин билдирет. Процесс өз эрки менен же мажбурлоо аркылуу, мамлекеттин жардамы аркасында же анын жардамысыз жүргүзүлүшү мүмкүн. Бул термин ушул документте өз өлкөсүнө мажбурлап кайтарылып жаткан адам сатуунун курмандыктарынын абалын сыпаттоо үчүн колдонулат.
Калыбына келүү / ойлоноу убактысы	Адам сатуунун курмандыктарына өз калыбына келүү жана кылмышкерлердин таасиринен кутулуу мүмкүнчүлүгүн берүү, ошондой эле алардын компетенттүү мамлекеттик органдар менен кызматташуу маселеси боюнча жакшылап ойлонолган жана негиздүү чечим кабыл алуусуна шарт түзүү үчүн каралган убакыт.

¹ Качкындардын статусу боюнча протокол (1967-ж. 31-январында Нью-Йорк шаарында кабыл алынган) менен түзөтүүлөр киргизилген 1951-ж. 28-июлундагы Качкындардын статусу жөнүндө конвенциянын 1А-беренесин караңыз.

Чыгарып жиберүү («refoulement»)	Кайсы бир адамдын кандайдыр бир мамлекет тарабынан расасына, диний ишенимине, жарандыгына, саясий көз карашына же белгилүү бир социалдык топко таандык экендигине байланыштуу куугунтукка алынышы мүмкүн болгон, ошондой эле кыйноого алуу же башка адам укуктарын олуттуу буза турган коркунучтар күтүп жаткан экинчи мамлекеттин аймагына кайтарып берүү. Мажбурлап артка кайтаруу – дегенде, – кайсы бир адамды куугунтукка алуу коркунучу күтүп жаткан мамлекетке кайтарып берүүгө байланышкан бардык иш-аракеттерди, анын ичинде чыгарып жиберүү, депортация, экстрадиция, чек ара аркылуу өткөрүүдөн баш тартуу же экстерриториалдык кармоо сыяктуу иш-аракеттерди да түшүнсөк болот.
Үчүнчү өлкөлөрдүн жарандары	Европа Бирлигине мүчө мамлекеттин жараны болбогон адам
Кошумча коргоого алуу	Кайсы бир адамдар БУУ качкындар жөнүндө конвенциясына ылайык качкын статусун алуу үчүн белгиленген талаптарга жооп беришпесе дагы, кайсы бир өлкөнүн улуттук мыйзамдарына же тажрыйбасына ылайык, эл аралык коргоого муктаж болгондугу үчүн ошол өлкөдө жашоого расмий уруксат берүү.
Адам сатуунун курмандыгы	Бул документте ушул термин, адам сатуунун курмандыгы, адам сатуунун потенциалдуу курмандыгы же адам сатуунун болжолдуу курмандыгы катары расмий идентификацияланган адамды билдирет.
Эл аралык коргоо	Эл аралык укукка ылайык, өз өлкөсүнүн чегинен тышкары жүргөн жана өз өлкөсү тарабынан улуттук коргоодон ажыратылган адамдардын белгилүү бир категориясынын негизги укуктарын коргоо максатында эл аралык коомдоштук тарабынан көрүлүп жаткан чаралар жана ушул багыттагы аракеттер.

Андан ары багыттоонун эл аралык механизмдери	Адам сатуунун идентификацияланган же потенциалдуу курмандыктарын чек аралар аралык ар тараптуу колдоого алууга жана/же өткөрүп берүүгө багытталган кызматташуу тууралуу макулдашуунун концепциясы, анын алкагында ар кайсы өлкөлөрдүн мамлекеттик органдары адам сатуунун курмандыктарынын адам укуктарын кубаттоо жана коргоо боюнча өз милдеттенмелерин аткарышат ² .
---	--

Андан ары багыттоонун улуттук механизмдери	Мамлекеттик органдар жарандык коом менен стратегиялык өнөктөштүктө өз күч-аракеттерин координациялоо аркылуу, адам сатуунун курмандыктарынын адам укуктарын коргоо жана кубаттоо милдеттерин аткара турган кызматташтык системасы ³ .
---	--

Чыгарып жибербөө/мажбур-лап артка кайтарууга тыюу салуу («non-refoulement»)	Эчактан бери эле, (качкындар жөнүндө) эл аралык укук түшүнүгү катары саналат жана ага ылайык, кайтып баргандан кийин куугунтуктоого кабылуудан кооптонгон качкындардын мамлекет тарабынан чыгарып салынышы же артка кайтарып берилиши (фр. «refoulement») мыйзамсыз болуп калат. Бул принцип эл аралык кадыресе укуктун бир бөлүгү болуп саналат жана ошондуктан мамлекеттер БУУ качкындар жөнүндө конвенциясынын катышуучусу же катышуучусу эместигине карабастан алардын бардыгы үчүн милдеттүү болуп саналат.
--	--

Коштоочусу жок жүргөн балдар	Ата-энелеринен жана башка бир туугандарынан бөлүнүп калган, мыйзам же адат-салт боюнча көзөмөл кылууга жооптуу чоң кишинин же чоң кишилердин көзөмөлүндө турбаган балдар.
-------------------------------------	---

2 «Андан ары багыттоонун эл аралык механизми» түшүнүгүнүн аныктамасын ушул басылмадан караңыз: Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons in Europe, ICMPD, 2010

3 «Адам сатуунун курмандыктарын андан ары багыттоонун улуттук деңгээлдеги механизмдери: практикалык колдонмо» (ЕККУ ДИАУБ, 2004) басылмасындагы андан ары багыттоонун улуттук механизминде берилген аныктаманы караңыз.

Эң мыкты кызыкчылыктарды аныктоо	Туруктуу процесстик кепилдиктерди өзүнө камтыган жана балага таасирин тийгизген өзгөчө маанилүү чечимдерди кабыл алуу учурунда анын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктап берген формалдуу жол - жобо.
Адам укуктарына негизделген мамиле	Ченемдик чөйрөдө адам укуктары жаатындагы эл аралык нормаларга негизделген, ал эми иш жүзүндө адам укуктарын кубаттоого жана коргоого багытталган концепциялык система
Адам сатуунун потенциалдуу курмандыгы	Эксплуатацияга кабылбаган, бирок өзүнүн аялуу абалынан улам адам сатуунун курмандыгы болуп калышы толук мүмкүн болгон адам.
Адам сатуунун болжолдуу курмандыгы	Адам сатуунун курмандыгы болуп калышы мүмкүн экендигин бышыктаган белгилүү бир мүнөздөмөлөргө ээ, бирок бийлик органдары тарабынан адам сатуунун курмандыгы деп расмий таанылбаган же расмий түрдө өзүн жабыр тартуучу деп таануудан баш тарткан адам.
Жакындарынан ажырап калган балдар	Ата-энелеринен же мурунку мыйзамдуу жана салттуу негизги камкорчуларынан ажырап, бирок биротоло башка туугандарынан ажырап калбаган балдар. Ошондой эле, алардын катарына, балдардын ата-энеси болуп саналбаган, бирок үй-бүлөнүн башка чоң мүчөлөрү тарабынан коштолуп жүргөн балдар дагы кирет.
Бала	Он сегиз жашка толо элек адам.

Укуктук коргоо каражаттары

Зыяндын ордун толтуруунун материалдык укугун гана эмес, ошондой эле келтирилген зыяндын ордун толтуруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу үчүн зарыл болгон процесстик укуктардын жыйындысын да камтыйт. Чындыгында, бул реституцияны, компенсациялоону, калыбына келтирүүнү, канаттандырууну жана кайталанбоо кепилдиктерин өзүнө камтуу аркылуу, келтирилген зыяндын орду талаптагыдай толтурулушу керектигин түшүндүрөт. Укуктук коргоо каражаттарын процесстик көз караштан алганда, ал зыяндын ордун толтурууга жардам бере турган компетенттүү жана көз карандысыз органга кайрыла алуу мүмкүнчүлүгүн билдирет. Бул мүмкүн болушунча, укуктар тууралуу, ордун толтуруунун жеткиликтүү түрлөрү жана ордун толтуруунун механизмдеринин болушу жана аларды пайдалануу жолдору тууралуу маалыматтарды берүүнү; укуктук коргоо каражаттарына ээ болуу укугун пайдалануу үчүн зарыл болгон укуктук, медициналык, психологиялык, социалдык, административдик жана башка жардамдарды көрсөтүүнү; адам сатуунун курмандыктарына ойлонууга жана калыбына келүүгө убакыт берүүнү камтыйт. Бул убакыт аягына чыккан соң, укуктук коргоо каражаттарына ээ болуу аракетин көрүп жаткан мезгилде адам сатуунун курмандыктарына жашап туруу статусу берилүүгө тийиш⁴.

Адам сатуунун курмандыгы жүргөн өлкө

Бул термин адам сатууга карата колдонулганда, адам сатуунун курмандыгын эксплуатациялоо максатында алып барган же алып бара жаткан өлкөнү билдирет.

4 БУУ Адам сатуу, айрыкча аялдар менен балдарды сатуу жөнүндө маселе боюнча атайын баяндамачысы тарабынан иштелип чыккан жана Атайын баяндамачы тарабынан 2011-жылдагы БУУ адам укуктары боюнча кеңештин тематикалык баяндамасында сунушталган БУУ адам сатуунун курмандыктары үчүн укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына ээ болуу боюнча негизги принциптеринин долбоорундагы (A/HRC/17/35) «укуктук коргоо каражаттары» түшүнүгүнүн аныктамасын караңыз.

Өз өлкөсү	Адам сатуунун курмандыгы ушул өлкөнүн (өл-көлөрдүн) жараны болуп эсептелген өлкө, ал эми жарандыгы жок адамдар үчүн, мурда жашаган өлкө. Айрым учурларда, анын ичинде, мисалы, Дублин регламентине ылайык, бул термин транзиттик өлкөнү да билдириши мүмкүн.
Балдарды сатуу	Күч колдонуу менен коркутуу, күч колдонуу же мажбурлоонун башка формаларын колдонуу, уурдоо, алдамчылык, алдоо, кызмат абалынан кыянаттык менен пайдалануу, же анын аялуу абалынан пайдалануу, же аны контролдогон башка адамдын макулдугун алуу үчүн төлөмдөр же пайда көрүү түрүндө пара берүүгө байланышы жок аракеттер орун алса дагы, баланы эксплуатациялоо максатында жалдоо, ташуу, өткөрүп берүү, жаап-жашыруу же кабыл алуу ⁵ .
Адам сатуу	Эксплуатациялоо максатында жалдоо, ташуу, өткөрүп берүү, жаап-жашыруу же күч колдонуу менен коркутуу, күч колдонуу же мажбурлоонун башка формаларын колдонуу, уурдоо, алдамчылык, алдоо, кызмат абалынан кыянаттык менен пайдалануу, же анын аялуу абалынан пайдалануу, же аны контролдогон башка адамдын макулдугун алуу үчүн төлөмдөр же пайда көрүү түрүндө пара берүү аркылуу адамдарды көз каранды кылып алуу ⁶ .

⁵ «Балдарды сатуу» термининин аныктамасын ошол жерден караңыз, 3 (с)-берене

⁶ БУУ улуттар аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы конвенциясын толуктаган (2000-ж. 15-ноябрь) БУУ Башкы Ассамблеясында кабыл алынган Адам сатуу, айрыкча, аялдар менен балдарды сатуунун алдын алуу жана ага бөгөт коюу, жана ал үчүн жазалоо жөнүндө протоколдогу «адам сатуу» термининин аныктамасын караңыз, 3 (а)-берене.

Баш сөз

Адам сатуу – адам укуктарын одоно бузуу гана эмес, эркиндикке жана коопсуздукка коркунуч келтирүү да болуп эсептелет. ЕККУнун мүчө мамлекеттери адам сатуунун курмандыктарынын мекени жана транзиттик өлкөсү же бара турган жери болгондуктан, же ушул ролдордун экөөнү, атүгүл үчөөнү тең бириктирүү аркылуу адамдарды сатуунун бардык этаптарын башынан кечирүүдө. Демек, адам сатуунун курмандыктарын кайтарып берүү маселеси, аларды артка кайтарып берген өлкө болобу же кабыл алган өлкө болобу, жалпысынан бардык мамлекеттерге эле тиешелүү болуп калат.

Адам сатуунун курмандыктарынын коопсуз кайтып келишин камсыз кылуу жана алардын кайрадан жабыр тартуучуга айланып калышына жол бербөө, адам сатууга каршы күрөшүүнүн маанилүү компоненти болуп саналарын белгилей кетүү керек. Ошентип, тийиштүү өлкөлөрдөгү мамлекеттик субъектилердин, укук коргоо органдарынын жана жарандык коомдун уюмдарынын макулдашылган кайтарым жообу, ошондой эле эл аралык субъектилердин жана уюмдардын биргелешкен күч-аракеттери талап кылынат.

ЕККУнун адам сатууга каршы күрөшүү, анын ичинде адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү маселеси боюнча кайтарым чараларды көрүү жана кызматташууну жөнгө салуу максатында бардык мамлекеттерге бирден-бир уникалдуу аянтчаны сунуш кылып келет. ЕККУ демократиялык институттар жана адам укуктары бюросу (ДИАУБ) адам сатуунун курмандыктары болуп калган адамдардын укуктарын коргоону күчөтүүгө багытталган бир катар жаңычыл көз караштагы программаларды баштады.

Ошону менен катар, Демократиялык институттар жана адам укуктары бюросу өзү тарабынын 2004-жылы чыгарылган «Адам сатуунун курмандыктарын андан ары багыттоонун улуттук деңгээлдеги механизмдери» аталышындагы практикалык колдонмодо камтылган сунуштамаларды пайдалануу аркылуу, мүчө мамлекеттерге адам сатуунун курмандыктарын андан ары багыттоонун улуттук механизмдерин түзүүгө көмөк көрсөтөт. Бюро 2008-жылы жарыяланган «ЕККУ регионунда адам сатуунун жана эксплуатациялоонун курмандыктарына компенсация берүү» аталышындагы публикациясы аркылуу сот адилеттигине жана натыйжалуу

укуктук коргоо каражаттарына жеткиликтүүлүктү жеңилдетүүгө, анын ичинде компенсация алууга жол ачкан жагдайды даярдады.

Ошол эле учурда, адам сатуунун курмандыктарын коргоо жана аларга жардам берүү боюнча негизги жоопкерчилик мамлекетке жүктөлөт. Бул эреже, мамлекеттик бийлик, өзүнүн юрисдикциясындагы кайсы бир адамдын адам сатуунун курмандыгы же болжолдуу курмандыгы экендигин билген (же билиши керек болгон) учурдан тартып иштей баштайт. Бул жоопкерчилик, эч болбодо дегенде, адам сатуунун курмандыгынын тез арада коргоого жана колдоого алууга болгон муктаждыктары канааттандырылганга чейин өз күчүндө кала берет. Бул баскычта, мисалы, укуктук коргоо каражаттары менен камсыз кылуу, статусун жөнгө салуу жана артка кайтуу укугуна байланышкан башка милдеттенмелер, – коргоого алуу жана колдоо көрсөтүү жоопкерчилигин андан ары дагы караштыра беришет. Бул принцип адам сатуунун курмандыгынын өз жери, транзиттик же жабыр тартуучу катарында жүргөн өлкөлөрү экендигине карабастан бардык өлкөлөр үчүн тиешелүү болуп саналат.

ЕККУнун катышуучу мамлекеттери адам сатууга каршы күрөшүү боюнча өз жоопкерчиликтерин терең түшүнүү менен: бул жаатта Адам сатууга каршы күрөшүү боюнча 2003-жылдагы иш-аракеттер планында; Адам сатуунун курмандыктары болгон балдардын өзгөчө муктаждыктарына арналган иш-аракеттер планын толуктоодо (2005); Кайра пайда болгон тенденцияларга каршы аракеттенүүгө жана өтө шашылыш көйгөйлөрдү чечүүгө арналган иш-аракеттер планын толуктоодо (2013), ошондой эле, Министрлер кеңешинин бир катар чечимдеринде да так жазылган жана бардыгын ичине камтыган ченемдик укуктук базаны иштеп чыгышкан. Бул документтерде ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринин адам сатууга каршы күрөшүү алкагындагы негизги жоопкерчиликтери кайрадан тастыкталган, ошондой эле бул чөйрөдөгү эң маанилүү сунуштамалар камтылган. Булар менен катар эле, ЕККУнун институттарына жана түзүмдөрүнө, ЕККУнун жер-жерлердеги миссияларына катышуучу мамлекеттердин ушул чөйрөдөгү иш-аракеттерине колдоо көрсөтүү тапшырмасы берилген.

Бул басылма мамлекеттик органдар менен жарандык коомдун уюмдары, ошондой эле, ЕККУ регионундагы адам сатууга каршы күрөшүүгө, айрыкча, адам сатуунун курмандыктарын өз өлкөсүнө кайтарууга тиешелүү улуттук мыйзамдарды, саясатты жана практикаларды иштеп чыгуу, колдонуу, баа берүү жана реформалоо менен алектенген өкмөттөр аралык уюмдар тарабынан пайдаланууга арналган. Мында окурмандар үчүн мамлекеттер иш жүзүндө колдонуу аркылуу саясатты, жол-жоболорду жана практиканы адам сатуунун курмандыктарын артка кайтаруу процессине багыттай турган колдонмо принциптер сунушталды; булар менен бирге, окурмандарга, тиешелүү эл аралык стандарттардын сереби

сунушталат. Бул публикация адам сатууга каршы күрөшүүдө адам укуктарын негизги өзөк катары карманып чыккан жарандык коомдун уюмдары тарабынан маалыматтык-агартуу иштерин жүргүзүүдө инструмент катары кызмат кылат.

Ушул колдонмо принциптер, ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринин адам сатууга каршы жапа тырмак сокку уруусун күчтөндүрүүгө гана жардам бербестен, ошондой эле кылмыштуулуктун ушул түрүнүн контекстинде абдан аялуу деп саналган адамдардын коопсуздукка болгон муктаждыктарын канааттандырууга жана аларды коргоого алууга шарт түзгөн саясатты иштеп чыгууну көздөгөн кызматташтыктын бекем негизине айланарына ишенем.

*Михаэль Георг Линк
ЕККУ демократиялык институттар жана
адам укуктары боюнча бюросунун директору*

Киришүү

ЕККУ демократиялык институттар жана адам укуктары боюнча бюросунун адам сатууга каршы аракеттенүү, анын ичинде адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү чаралары жаатында алган багыты, адам сатуу иш-аракетин адам укуктары көз карашынан алганда, адам сатуунун курмандыктары үчүн дагы, мамлекеттер жана жарандык коомдун уюмдары үчүн дагы олуттуу кесепеттерге алып келчү кылмыштуу иштер катары тааныйт. Адам укуктарына негизделген ушул багытка ылайык, адамдарды сатууга каршы аракеттенүүнүн улуттук жана эл аралык деңгээлдеги ар бир аспекти эл аралык укуктагы адам укуктарында бекемделген укуктарга жана милдеттерге таянат.

ЕККУнун алкагында кабыл алынган милдеттенмелер адам сатуунун алдын алууга, адам сатуунун курмандыктарын коргоого жана күнөөлүү адамдарды куугунтуктоого тиешелүү маселелердин кеңири спектрин камтыйт; бир катар милдеттенмелер адам сатуунун курмандыктарын өз өлкөсүнө кайтарып берүү маселесине тиешелүү⁷. Ошону менен бирге, ЕККУ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча иш-аракеттер планына ылайык, ЕККУнун милдеттенмелери катышуучу мамлекеттердин улуттук деңгээлде аткаруусу зарыл болгон адам саткандыгы үчүн териштирүү, укук коргоо иштери жана сот куугунтугу, кылмыштын бул түрүнүн алдын алуу, ошондой

7 Бул милдеттенмелерге төмөнкүлөр кирет: ЕККУ Министрлер кеңешинин № 1/2000 ЕККУ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча күч-аракеттерин активдештирүү жөнүндө чечими (2000); ЕККУ адам сатуу жөнүндө декларациясы (2002); ЕККУ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча 2003-ж. иш-аракеттер планы (мындан ары - ЕККУ иш-аракеттер планы); ЕККУ Министрлер кеңешинин №8/07 «Эмгек эксплуатациясы максатында адам сатууга каршы күрөшүү» чечими (2007); ЕККУ Министрлер кеңешинин № 13/05 «Адам сатууга каршы күрөшүү» чечими, аны менен «ЕККУ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча: адам сатуунун курмандыгы болгон балдардын коргоого жана жардамга болгон өзгөчө муктаждыктарын эске алуу иш-аракеттер планынын толуктоосу» жактырылган (2005) (мындан ары - ЕККУ иш-аракеттер планына 2005-ж. толуктоо); ЕККУ Министрлер кеңешинин № 14/06 «Адам сатууга, анын ичинде эмгек эксплуатациясы максатында сатууга каршы күрөшүү күч-аракеттерин бардыгын кучагына алган жана демилгелүү өңүттөгү нукта активдештирүү» чечими (2006); ЕККУ Министрлер кеңешинин № 5/08 «Комплекстүү мамиле кылуу аркылуу жазык сот адилеттигинин алкагында адам сатууга каршы күрөшүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу» чечими (2008), ошондой эле, ЕККУ Министрлер кеңешинин № 7/13 Планды кабыл алуунун он жылдыгына арналган «Бир он жылдык аяктагандан кийин» ЕККУ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча иш-аракеттер планына кошумча иретинде жакында кабыл алынган чечим (мындан ары - ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-ж. кошумча).

эле, адам сатуунун курмандыктарын коргоо жана аларга жардам берүү жаатындагы конкреттүү сунуштамалар түрүндө берилген.

ЕККУнун катышуучу мамлекеттери бул милдеттенмелер менен кошо эл аралык укуктун башка тиешелүү нормаларын сактоого милдеттүү. Адам сатууга каршы багытталган мындай нормалар – БУУ, Европа Кеңеши жана Европа Бирлиги (ЕБ) сыяктуу үч негизги эл аралык жана жогорку улуттук уюмдар тарабынан иштелип чыккан.

Бириккен Улуттар Уюму 2000-жылы Бириккен Улуттар Уюмунун улуттар аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы конвенциясын (БУУ УУКК) жана анын Адам сатуунун, айрыкча, аялдарды жана балдарды сатуунун алдын алуу жана ага бөгөт коюу жана ал үчүн жазалоо протоколун (мындан ары – «БУУ адамдарды сатуу жөнүндө протоколу») кабыл алуу аркылуу, бул багыттагы жаңы стандарттарды белгиледи. Булар менен катар, мурда кабыл алынган жана адам сатуунун курмандыктарын артка кайтаруу маселеси боюнча азыркы учурда колдонулуп жаткан эл аралык укуктук база үчүн таяныч болуп берген документтердин катарына, 1951-ж. кабыл алынган Качкын статусу жөнүндө конвенция (мындан ары – «БУУ качкындар жөнүндө конвенциясы») жана 1989-ж. кабыл алынган Баланын укуктары жөнүндө конвенция (БУУ БУК), ошондой эле анын балдарды сатууга, балдар проституциясына жана балдар порнографиясына тиешеси бар Факультативдик протоколу кирет. БУУ «жумшак укук» чөйрөсүндөгү негизги колдонмо документтери болуп, БУУ Адам укуктары боюнча жогорку комиссарынын башкармалыгы тарабынан 2000-жылы иштелип чыккан «Адам укуктары жана адам сатуу маселеси боюнча сунушталган принциптер жана колдонмо жоболор» (мындан ары – «АУЖ-КБ адам сатуу маселеси боюнча сунушталган принциптер»), ошондой эле, 2006-жылы БУУ Балдар фонду (ЮНИСЕФ) тарабынан чыгарылган «Адам сатуунун курмандыктары болгон балдарды коргоо боюнча колдонмо» (мындан ары – ЮНИСЕФ адамдарды сатуунун курмандыктары болгон балдарды коргоо боюнча колдонмосу) жана БУУ КЖКБ тарабынан 2006-жылы иштелип чыккан адам сатуунун курмандыктарына жана адам сатуунун курмандыктарына айлануу тобокелдигине туш келчү адамдарга БУУ качкындар жөнүндө конвенциясын колдоно берсе боло турганын белгилеген эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалар саналат. Булар менен катар, БУУнун БУУ БКБ жана ЮНИСЕФ сыяктуу агенттиктери тарабынан бул тема боюнча дагы башка материалдар, анын ичинде мамлекеттердин эл аралык нормаларды жана милдеттенмелерди иш жүзүндө аткаруусуна жардам берген типтүү мыйзамдар жана маалымдама документтер иштелип чыккан.

Европа Кеңеши – эл аралык укуктук нормаларды иштеп чыккан экинчи уюм катары – адамдарды сатууга каршы күрөшүү максатында Адам сатууга каршы күрөшүү жөнүндө конвенцияны жана кыйла кеңири колдонулуп

келе жаткан 1950-жылдагы Адамдын укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо жөнүндө Европа конвенциясын (АУНЭЕК) кабыл алган.

Бул жааттагы үчүнчү, атүгүл, абдан дыкат иштелип чыккан стандарттардын комплекси Европа Бирлиги тарабынан түзүлгөн. Ал стандарттардын комплексинде, биринчи кезекте, Европа парламентинин жана ЕБ Кеңешинин 2011-ж. кабыл алынган Адам сатуунун алдын алуу, ага бөгөт коюу жана анын курмандыктарын коргоо жөнүндө директивасы (мындан ары - «ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы») камтылган. Европа парламенти жана ЕБ Кеңеши тарабынан 2011-жылы кабыл алынган Эл аралык коргоого муктаж адам статусундагы үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарына жана жарандыгы жок адамдарга, качкындардын жана кошумча коргоого муктаж адамдардын бирдиктүү статусу боюнча, ошондой эле, коргоого алууну каржылоо шарттарынын стандарттары жөнүндө директива (мындан ары - «ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директива») жана 2004-ж. бекитилген ЕБ Кеңешинин адам сатуунун курмандыктары же компетенттүү бийлик органдары менен кызматташкан мыйзамсыз иммиграция объектилерине айланган үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарына жашап туруу уруксатын берүү тууралуу директива дагы жогоруда белгиленип кеткен документтердей эле мааниге ээ.

2008-жылы ДИАУБ артка кайтарып берүү процессинин ар түрдүү аспектилерин жана анын ЕККУнун адам укуктары жана милдеттемелери жаатындагы стандарттарына жалпысынан шайкеш келүүсүн аныктоо үчүн, Германиядан, Испаниядан, Италиядан жана Бириккен Королдуктан адам сатуунун курмандыктарын жана мыйзамсыз мигранттарды өз өлкөсүнө кайтарып берүү тууралуу бир катар изилдөөлөрдү демилгелеп чыккан. Андан соң 2010-жылы ДИАУБдун колдоосу астында адам сатуунун курмандыктарын жана мыйзамсыз мигранттарды артка кайтаруу жана реинтеграциялоо процессиндеги мамлекеттик органдардын жана жарандык коомдун уюмдарынын ролу тууралуу маалыматтарды жыйноо үчүн фактыларды белгилөө боюнча Албания, Нигерия, Сербия жана Украина өлкөлөрүнө миссия жиберилген. 2009-ж. июнунда Демократиялык институттар жана адам укуктары боюнча бюро көйгөйлөр алкагын, адам укуктары жаатындагы стандарттарды жана артка кайтарып берүү процессине тиешелүү жол-жоболорду аныктоо үчүн эл аралык жана улуттук деңгээлдеги кызыкдар тараптардын катышуусунда эксперттердин биринчи кеңешмесин өткөргөн. 2010-жылдын апрель айында адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү боюнча тажрыйба алмашуу максатында, адам сатуунун курмандыктары жүргөн өлкөлөрдүн жана алардын өз өлкөлөрүнүн мамлекеттик бийлик өкүлдөрүнүн жана жарандык коомдун субъектилеринин катышуусунда экинчи кеңешме өткөрүлгөн.

Эксперттердин кеңешмелеринин, изилдөөлөрдүн жана жер-жерлерде жүргүзүлгөн маалыматтык-түшүндүрүү иштеринин натыйжасында,

айрыкча, өкмөттүк органдар жана жарандык коомдун субъектилери үчүн абдан керек болгон, адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү процессинде колдонулуучу стандарттар боюнча жеткиликтүү колдонмо көрсөтмөлөрдүн жок экендиги ачык-айкын болуп калды. Бул көйгөйлөрдү чечүү жана ЕККУ регионунда укук коргоо нормаларына дал келген артка кайтарып берүү саясатын, жол-жоболорду жана практиканы колдонууга көмөктөшүү максатында, ДИАУБ тарабынан адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү процессине катышып жаткан кызыкдар тараптар үчүн «Адам сатуунун курмандыктарын өз өлкөсүнө кайтаруу процессинде адам укуктарын сактоонун колдонмо принциптерин» түзүү иштери башталган.

Адам сатуунун курмандыктарынын өз эрки менен артка кайтып кетиши дайыма артыкчылыктуу вариант катары саналууга тийиш. Адам сатуунун курмандыгынын жабырлануучу катарында жашап жүргөн өлкөсүндө узак мөөнөткө калууга эч кандай укугу жок. Ушуга байланыштуу, жабыр тарткан адам эртеби-кечпи барган өлкөсүн таштап чыгып кетүү зарылчылыгына туш келет. Андыктан ушул колдонмо принциптерде, биринчи кезекте, адам сатуунун курмандыктары артка кайтууга аргасыз болгон же аларды өз өлкөсүнө кайтарып берүүгө тийиш болгон мажбурлап артка кайтарып берүү иш-аракеттеринен улам келип чыккан кырдаалдарга негизги басым жасалган.

Адам сатуунун курмандыктарын туура идентификациялоо – ансыз аларга коргоо жана колдоо көрсөтүү мүмкүн болбогон өтө маанилүү процесс. Бул публикацияда кандай болсо ошондой идентификациялоо процессине тиешелүү маселелер каралбастан, анын ордуна тиешелүү түзүмдөр тарабынан адам сатуунун курмандыктары катарында туура идентификацияланган адамдарды артка кайтарып берүү тууралуу кеп жүрөт. Ошого карабастан, адам сатуунун курмандыктарын туура идентификациялоонун мааниси мыйзамсыз иммигранттар менен алектенген системалардын жана адам сатуунун курмандыктарына жардам көрсөтүү милдети жүктөлгөн системалардын ортосундагы өз ара кызматташуу жана маалыматтарды алмашуу зарылдыгына байланыштуу кыскача каралып кетет.

Бул публикация эки бөлүктөн турат. 1-бөлүктө колдонмо принциптер жазылган, ал эми 2-бөлүктө ар бир принципке толук түшүндүрмө жана негиздеме берилет. 1-бөлүктө сунушталган жети колдонмо принцип ЕККУ регионунда колдонулган эл аралык нормалардан келип чыгат. Ар бир принцип кыскача формада баяндалган жана мамлекеттик органдар менен жарандык коомдун субъектилери үчүн негизги факторлорду көрсөтөт жана сунуштамаларды берет.

Колдонмо принциптердин жайгашуу ырааты эч кандай өзгөчө артыкчылык берүү көз карашын чагылдырбайт. Ушуга байланыштуу, бул принциптердин ар бири өз-өзүнчө эмес, башка бардык принциптер менен тыгыз байланышта каралышы керек. Ошого карабастан, адам сатуунун курмандыктарын коопсуз түрдө артка кайтарып берүүнү билдирген 1-принцип, артка кайтарып берүү процессинин эң негизи идеясы катары каралат. Ушул принципте артка кайтарып берүү процесси ишке ашырылганда пайдаланылуучу ыкмалар, айрыкча ар-намысты сыйлоо, жеке жашоонун кол тийбестиги жана дискриминацияга жол бербөө сыяктуу маселелерди кайсыл нуктан кароо керек экендиги толук баяндалган. 7-принципте ошол эле негизде, кайтарып берүүчү жана кабыл алуучу өлкөлөрдүн ичиндеги мамлекеттик органдар менен агенттиктердин ортосундагы жана өлкөлөр ортосундагы кызматташуунун маанисине басым жасалат. Анткени ушундай өңүттө кызматташуу, калган колдонмо принциптерди ийгиликтүү ишке ашыруунун зарыл шарттары болуп саналат.

2-бөлүк колдонмо принциптердин бардык жагынан дыкат каралышын жана алар таянган эл аралык укуктук нормалардын түшүндүрмөсүн камтыйт. Ушуга байланыштуу, бул бөлүм адам сатуунун курмандыктарын коргоо алуу боюнча иштерди жүргүзгөн жана адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүүгө тиешелүү саясатты, практиканы жана мыйзамдарды өзгөртүү өнөктүгүн уюштурган жарандык коомдун уюмдары үчүн өзгөчө пайдалуу ресурс болуп калат. Бул глава адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү маселеси боюнча мыйзам чыгаруу же программалык саясий жолдорду иштеп чыгуу менен алектенген мамлекеттик түзүмдөр үчүн пайдалуу боло алат.

Ошентип, акырында белгилей кетсек, бул публикация ар кайсы өлкөлөрдө кездешкен түрдүү шарттардагы жана ыкмалардагы маселелер боюнча тармактар аралык диалогду өнүктүрүүнүн натыйжасында, адам сатуу маселесин жана аны коштой жүргөн көйгөйлөрдү терең түшүнүү аркылуу адам сатуунун курмандыктарын коргоого алууну жакшыртууга арналган⁸.

Ыраазычылыктар

ДИАУБдун «Адам сатуунун курмандыктарын өз өлкөсүнө кайтарып берүү процессинде адам укуктарын сактоонун колдонмо принциптери» долбоорун түзүүгө баа жеткис салымдарын кошкон жана консультация берүү процессине катышкан бардык эксперттерге жана уюмдарга терең

⁸ Айрым өлкөлөр боюнча аналитикалык материалдарды, мисалы, БУУнун адам сатуу жөнүндө маселелер боюнча атайын баяндамачысы, ЕККУнун адам сатууга каршы күрөшүү боюнча атайын өкүлү жана координатору жана Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү маселелери боюнча эксперттер тобу тарабынан даярдалган баяндамалардан тапса болот.

ыраазычылыгын билдирет. Демократиялык институттар жана адам укуктары боюнча бюро Европа Кеңешинин Адам сатууга каршы маселелери боюнча эксперттер тобу (GRETA), Европа Бирлигинин мүчө мамлекеттеринин тышкы чек араларында ыкчам кызматташуусун жетектөө боюнча Европа агенттиги (FRONTEX), Миграция жаатындагы саясатты иштеп чыгуу боюнча эл аралык борбор (МСИЭБ), Эл аралык миграция уюмунун Түштүк Чыгыш Европа, Чыгыш Европа жана Борбордук Азия региондук бөлүмдөрү (ЭМУ), БУУ Адам укуктары боюнча жогорку комиссарынын башкармалыгы (АУЖКБ), БУУ Качкындардын иши боюнча жогорку комиссарынын башкармалыгы (БУУ КЖКБ), БУУ Балдар фонду (ЮНИСЕФ) жана БУУ Баңгизаттар жана кылмыштуулук боюнча башкармалыгы (БУУ БКБ) сыяктуу уюмдарга ыраазычылыгын билдирет. Булар менен катар, ДИАУБ төмөнкүдөй бейөкмөт уюмдарга да ыраазычылыгын билдирет: Бириккен Королдукта ишин жүргүзгөн Кулчулукка каршы эл аралык уюм (Anti-Slavery International); «АСТРА» уюму (Сербия), Түркиядагы Адам потенциалын өнүктүрүү фонду (Human Resource Development Foundation–HRDF), «Ла Страда» (Молдова), LEFÖ (Австрия), ошондой эле, эксперттер Екатерина Бадикова, Ребекка О’Доннелл жана Валери Кадрилерге дагы алкыш айтат. Демократиялык институттар жана адам укуктары боюнча бюро бул публикациянын башатында турган Энн Галлахерге өзгөчө ыраазы экендигин белгилейт.

Ошентип, акырында, ДИАУБ ЕККУ катчылыгынын улуттар аралык коркунучтарга каршы күрөшүү боюнча департаменттин полиция иштеринин стратегиялык маселелери боюнча бөлүмүндөгү, ошондой эле, ЕККУ Адам сатууга каршы күрөшүү боюнча атайын өкүлдүн жана координатордун бюросундагы кесиптештерине ыраазычылыгын билдирет.

1-бөлүк.

Адам сатуунун
курмандыктарын
өз өлкөсүнө кайтарып
берүүнүн колдонмо
принциптери

1- принцип.

Артка кайтарып берүү коопсуз болууга тийиш

Ар бир адам каалаган өлкөнү, анын ичинде өз өлкөсүн таштап кетүүгө укуктуу.

- Ар бир адам өз өлкөсүнө кайтып барууга укуктуу, ал эми жарандыгы жок адамдар кабыл алуучу өлкөгө кирүү учурунда туруктуу жашоо укугуна ээ болгон жана кайтып келүүгө мүмкүн болгон өлкөгө кайра барууга укуктуу.
- Адам сатуунун курмандыктарынын өлкөдөн чыгып кетүүлөрүн чектөөгө багытталган, анын ичинде адам сатууга каршы аракеттенүү максатында киргизилген чаралар мыйзамдуулуктун, зарылчылыктын, шайкеш келүүнүн жана дискриминация кылбоонун талаптарына жооп бериши керек.
- Адам сатуунун курмандыктарына жазык сот өндүрүшү учурунда алар жабырлануучу катарында жүргөн өлкөдөн чыгып кетпөө талабын коюу, алардын кайра кайтып кетүү укугун бузат. Буга карата мамлекеттер тарабынан коюлган чектөөлөр мыйзамдарга карама-каршы келбөөгө тийиш же өзүм билемдикке салынган же негизсиз болбошу керек.
- Адам сатуунун курмандыктарына өз өлкөсү жана алар жүргөн өлкөлөр дагы өз өлкөсүнө кайтып барууну каалагандарды укукка жат аракеттерсиз же негизсиз кечиктирүүлөрсүз кайтып барышына мүмкүндүк бериши керек.

Адам сатуунун курмандыктарынын артка кайтып баруусу ыктыярдуу түрдө болгону абзел.

- Артка кайтып кетүү ыктыярдуу түрдө болушу үчүн кайтып кетүүчү адам өз өлкөсүндөгү кырдаал жөнүндө толук, так жана объективдүү маалымат алуу аркылуу эркин жана ал-жайын түшүнүү менен тандоо жасоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек.

- Бктыярдуу кайтып кетүү, жыйынтыгында адамды өз өлкөсүнө кайтууга же жабыр тартуучу катарында жүргөн өлкөдө калууга аргасыз кылчу эч кандай мажбурлоо чараларынын болбогондугун билдирет.
- Бктыярдуу түрдө кайтып кетүү аң-сезимдүү тандоого гана негизделбестен, укукка жат аракеттерден же негизсиз кечиктирүүлөрдөн алыс болушу керек.

Артка кайтып келүү процесси бардык баскычтарда коопсуз болуу менен кайтып келүүчү адамдын укуктары жана кадыр-баркы урматталып, жүрүп жаткан соттук териштирүүнүн статусу эске алынууга тийиш.

- Мажбурлап кайтарып берүүгө анын коопсуз экендиги, кайтып келүүчү адамдын укуктары, анын ичинде кайрадан адам сатуунун курмандыгы болуп калуу же куугунтуктоого, кыйноолорго, адамгерчиликсиз же кадыр-баркын басмырлаган мамилеге же жазалоолорго туш болуу тобокелдиктеринен коргоо укуктарынын бузулбай тургандыгы, ошондуктан кандайдыр бир кошумча коргоого алуу чараларын көрүү талап кылынбай тургандыгы аныкталган учурда гана уруксат берилет. Начало формы
- «Коопсуздук» талабы кайтарып берүү процессине дагы жана анын натыйжасына да тиешелүү болот. Кайтарып берүүчү мамлекетке ар бир учур боюнча кайтарып берүү менен байланышкан тобокелдиктерди баалоо жана аларды башкаруу милдети коюлат. Сөз ар кандай жаш категорияларына же белгилүү бир топторго (анын ичинде азчылыктарга) таандык болгон аялдар менен эркектер кабылчу ар кыл мүнөздөгү тобокелдиктер тууралуу болуп жатат. Кайтып келүү процессинин коопсуз болушун жана адамдын кадыр-баркынын басмырланбашын камсыздоо зарыл, ошондой эле, адам сатуунун курмандыктарынын коопсуздугуна баа берүү жана аны камсыздоо максатында кайтып келүү процессин да, анын натыйжаларын да көзөмөлгө алуу зарыл.
- Артка кайтарып берүүчү мамлекеттер, ар бир конкреттүү жагдайда адам сатуунун курмандыктары кайтып кетер алдында жеке жана гендердик багыттагы тобокелдиктерге баалоо жүргүзүшү керек; бул адамдарга кайрадан адам сатуунун курмандыктары болуп калуу, куугунтуктоолорго же кыйноолорго, адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамилелерге же жазалоолорго туш болуу коркунучу жок экендиги ырасталышы керек.
- Тобокелдиктерге баа берүүдө курмандыктын туугандарынын коопсуздугу жана алардын адам сатууга болгон катыштыгы эске алынышы керек.

- Тобокелдиктерге баа берүүдө эң аз дегенде төмөнкү маселелер каралууга тийиш: адам сатуучулардын адам сатуунун курмандыгына жана/же анын туугандарына зомбулук көрсөтүү коркунучу; бийлик тарабынан кысымга алынууга, камакка, кармоого же соттук куугунтуктоого кабылуу коркунучу; адам сатуунун курмандыгынын кайтып келгенден кийинки социалдык абалы; адам сатуунун курмандыктары үчүн социалдык жардам берүү программаларынын болушу жана алардын иш жүзүндөгү жеткиликтүүлүгү; ата-энелери адам сатуунун курмандыктары болгон балдардын абалы.
- Адам сатуунун курмандыктары балдар болгон учурда, баланын эң мыкты кызыкчылыктарына туура келген чечимдерди издөөнү баланын макулдугу менен жүргүзүү зарыл. Ошону менен бирге, ар түрдүү төмөнкүдөй альтернативалар каралат: кабыл алуучу өлкөнүн коомуна баланы интеграциялоо, ата мекенинде же келген же көчкөн өлкөгө ыктыярдуу түрдө репатриациялоо жана ал жерлерде кайра интеграциялоо; үчүнчү өлкөдө интеграциялоо. Үй-бүлөсүнө кайра кошулуу баланын эң мыкты кызыкчылыктарына туура келерине ынануу үчүн тобокелдиктерди баалоо керек.
- Адам сатуунун курмандыктары жүргөн өлкөлөр тобокелдиктерди баалоо менен катар, артка кайтарылган курмандыктын муктаждыктарына баа берүүсү зарыл. Мындай баалоо адам сатуунун курмандыктарына жардам берүү жана коргоого алуу процессинин ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Адам сатуунун курмандыгынын ден соолугунун абалын жана анын медициналык жардам алууга болгон муктаждыктарын аныктап чыгууга өзгөчө көңүл буруу керек.

Мамлекеттер тобокелдиктерди жана муктаждыктарды баалоо жөнүндө жана мындай баалоонун толук баяндамасын камтыган жоболорду улуттук мыйзамдарга толуктап киргизүүгө, ошондой эле, тобокелдиктерди жана муктаждыктарды баалоого жетиштүү каржы ресурстарын бөлүп берүүгө тийиш.

Мындан тышкары, артка кайтарып берүү жолу адам сатуунун курмандыктарынын укуктарын, анын ичинде, ал адамдын кадыр-баркын урматтоо укугун бузбашы керек.

Артка кайтарып берүүчү жана аны кабыл алуучу мамлекет дагы адам сатуунун курмандыктарынын жеке жашоосуна болгон кол тийбестик укугун коргошу керек жана ал адамдарды зарыл маалымат менен камсыздап, укуктук колдоо көрсөтүүлөрү керек. Мындан тышкары, артка кайтарылып жаткан адам сатуунун курмандыктарынан, анын ичинде жазык процессинде күбө болгондорунан өч алуу аракеттерине жол бербөө үчүн эки мамлекеттин тең бири-бири менен кызматташуусу өтө зарыл болуп саналат.

2-принцип. Талаптагыдай укуктук жол- жобого ээ болуу укугу

Адам сатуунун курмандыктарын кайтарып берүү процесси курмандыктардын кандайдыр бир укуктарынын, анын ичинде тиешелүү укуктук жол-жоболорго болгон укугунун бузулушуна алып келбеши керек.

Мажбурлап кайтарып берүү жөнүндө чечимдер зомбулукка негизделбеши керек. Алар индивидуалдык негизде жана мыйзамга ылайык кабыл алынгандыгы эң туура болуп саналат. Мажбурлап кайтарып берүү бул процеске тиешелүү болгон ар бир адамдын конкреттүү жагдайларын таразалап чыгуу жана объективдүү кароо менен жүргүзүлүүгө тийиш.

Адам сатуунун курмандыктары аларга тиешелүү чаралар көрүлгөнгө чейин өзүлөрүнүн ой-пикирин айтууга, ошондой эле компетенттүү органга маалымдалууга жана туура эмес чыккан чечимдер боюнча даттанууга укуктуу.

Мамлекеттер адам сатуунун курмандыктарын идентификациялоонун жана аларды андан ары багыттоонун натыйжалуу механизмдерин, анын ичинде адам сатууга каршы күрөшүү менен алектенген жана эл аралык коргоого алууга жооптуу органдардын өз ара аракеттенишүүсүн жөнгө салган натыйжалуу механизмдердин болушун камсыз кылышы керек. Мындан тышкары, мамлекеттер куугунтукка кабылуу же аларга олуттуу зыян алып келүүчү коркунунучтардын бар экендигинин кандайдыр бир белгилерин көрсөтө алган адамдарды таап чыга алгыдай абалда болууга тийиш. Ал адамдарды адам сатууга каршы күрөшүү системасы тарабынан камсыздалган коргоо жана жардам алууга болгон укуктарын сактоо аркылуу качкындарды кабыл алуу менен алектенген ыйгарым укуктуу улуттук органдарга өткөрүп берүү зарыл. Башпаанек берүү системасында катталган кайсы бир адам адам сатуунун курмандыгы экендигине же анын курмандыгы болуп калуу коркунучу бар экендигине олуттуу негиздер болгон учурда, ал адам адам сатууга каршы күрөшүү системасына өткөрүп берилиши керек жана, ошол эле учурда, анын эл аралык коргоого алуу боюнча өтүнүчүн кароо улантылууга тийиш.

Адам сатуунун курмандыктары деп таанууга олуттуу негиздери болгон адамдарга мамлекеттер калыбына келүү жана ойлонуу үчүн убакыт берүүгө тийиш. Ушул убакыттын ичинде мамлекет курмандыктардын курактык жана маданиятынын мүнөздөмөсүн эске алып, кандайдыр бир шарттардан улам чектелбеген (дене бой дагы, психологиялык дагы) колдоо көрсөтүүгө жана маалымат берүүлөрү керек. Бул курмандыктарга алардын кийинки иш-аракеттеринин арасынан тандоо жасоого, анын ичинде кылмыш ишин иликтөөдө жана мыйзам бузуучуларды издөөдө жазык сот адилеттигинин органдары менен кызматташуусу тууралуу чечим чыгарууга убакыт жана каражат берүү үчүн жасалат.

Адам сатуунун курмандыктарына (ойлонууга убакыт берүү менен бирге) укуктук жардам көрсөтүү, бул адамдардын башка укуктарын, – мисалы: коргоого алуу укугун, адам сатуунун курмандыктарынын статусуна байланышкан мыйзам бузуулар боюнча куугунтукка алынбоо укугун, соттук териштирүүгө катышуу укугун жана укуктук коргоо каражаттарына болгон укугун ишке ашыруу үчүн зарыл шарттар болуп саналат. Жактоочунун юридикалык консультациясы жана кызматтары курмандыктын бул кызматтарды төлөй алуу мүмкүнчүлүгүнө же ал жүргөн өлкөнүн укук коргоо органдары менен кызматташууга болгон каалоосуна же мүмкүнчүлүгүнө карата негизделбеши керек.

Мамлекеттер адам сатуунун курмандыктарына маалыматты жеткиликтүү түрдө жана алар түшүнгөн тилде берүүгө тийиш. Бул адамдар үчүн оозеки котормочунун кызматтарын колдонууга мүмкүнчүлүк түзүп берүү жана зарыл болгон учурда аны колдонуу керек.

Кылмышкердин өздүгүнүн аныкталгандыгына, анын кармалгандыгына, соттук тартипте анын издөөгө алынышына же айыпталышына карабастан, адам сатуунун курмандыгы баары бир курмандык катары карала берет. Андыктан адам сатуунун курмандыктарына тиешелүү кызматтар жана соттук жол-жоболор жеткиликтүү болушу керек.

Артка кайтарып берүүчү мамлекеттер адам сатуунун курмандыктарын кайтарып берүү учурунда, ал адамдын кызыкчылыгы бар же бар болушу мүмкүн болгон тиешелүү соттук териштирүүнүн статусун милдеттүү түрдө эске алуулары керек. Адам сатуунун курмандыгынын потенциалдуу аялуулугун эске алуу менен, артка кайтарып берүүчү мамлекеттер, ал адамдардын болжолдонгон адам сатуучулардын сот иши боюнча соттук процесстерге катышуусуна жана алардын кызыкчылыктары, ой-пикири ушундай сот иштери сотто каралган кезде эске алынышына көмөктөшүүсү керек. Пландалып жаткан кайтарып берүү ишинин коопсуздугун баа берүүдө, адам сатуунун курмандыктарын кайтарып берүүчү мамлекеттер ал курмандыктардын бул териштирүүгө катышкандыгы үчүн туш болчу тобокелдерди тең салмактап чыгууга тийиш.

3-принцип.

Артка кайтарып берүү мүмкүнчүлүгү жок учурда коргоого алуу чаралары

Кээ бир учурларда, кайтып баруу, жадагалса ыктыярдуу түрдөгүсү да, коопсуздук жана коргоо жааттарындагы чечилбеген көйгөйлөрдөн улам же гуманитардык ынанымдардан улам мүмкүн болбой калат. Мындай учурларда адам сатуунун курмандыктары жүргөн өлкөлөр гуманитардык же башка ынанымдардан улам иммигрант статусун берүүнүн, анын ичинде убактылуу же туруктуу жашоого уруксат берүүнүн кошумча варианттарын, ал эми балдарга карата аларды башка өлкөгө жайгаштыруу (эгерде бул баланын эң мыкты кызыкчылыктарына туура келет деп таанылса) вариантын карап чыгууга милдеттүү. Мамлекеттер кайтып келүүнүн альтернативасы катары кыска мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү чечимдерди сунуштай алгыдай абалда болушу керек.

Адам сатуунун курмандыктарынын статусу мамлекет тарабынан ар кандай негиздерде бекитилет жана бул ар кандай жолдор менен жасалат, анын ичинен төмөнкүлөрдү белгилей кетүү зарыл:

- адам сатуунун курмандыктарынын кайра калыбына келүүсүнө жана ойлонуусуна убакыт берүү жана аларга ушул убакыттын ичинде (дене бой дагы, психологиялык дагы) колдоо көрсөтүлүп, курмандыктардын гендердик, курактык жана маданиятынын мүнөздөмөсүн эске алган юридикалык консультация жана маалымат берилет. Бул курмандыктарга алардын кийинки иш-аракеттеринин арасынан тандоо жасоого, анын ичинде кылмыш ишин иликтөөдө жана мыйзам бузуучуларды издөөдө жазык сот адилеттигинин органдары менен кызматташуусу тууралуу чечим чыгарууга убакыт жана каражат берүү үчүн жасалат;
- сотто адам сатуучуларга каршы сот иши (негизи жазык иши) каралып жаткандыгына байланыштуу, адам сатуунун курмандыгына (сотко чейинки териштирүү жана соттук териштирүү мөөнөтүнө) убактылуу жашоого уруксат берүү;

- гуманитардык же башка ынанымдардан улам, мисалы, өлкөдөн чыгарып жибербөө принциптерин сактоого, кайтарып берүүчү жана кабыл алуучу мамлекеттердин коопсуз кайтып келүүгө кепилдик берүү жөндөмсүздүгүнө, кайрадан виктимизациялоо коркунучуна, анын ичинде бул адамдын кайрадан адам сатуунун курмандыгына айлануу коркунучуна (эгерде тобокелдиктерди баалоонун натыйжасында, курмандык олуттуу куугунтуктоого кабылышы же кайрадан адам сатуунун курмандыгына айланары мүмкүн экендиги аныкталса, бул, белгилүү бир жагдайларда, өлкөдөн чыгарып жибербөө принциптеринин алкагындагы милдеттердин келип чыгышына алып келет) байланыштуу болгон ынанымдардан улам убактылуу жашап турууга уруксат берүү;
- куугунтуктоодон улам башпаанек издөө жана аны алуу укугунун негизинде эл аралык же кошумча коргоо берүү: ошол эле мезгилде башпаанек берүү курмандыктын соттук териштирүүгө катышууга болгон даярдыгынан көз каранды болбоого тийиш. Ал эми адам сатуунун курмандыгына качкын статусун берүү же ал адамды башка формадагы эл аралык коргоого алуу зарылчылыгы тууралуу чечимдерди кабыл алуу учурунда, адам сатуунун курмандыктары болгон аялдар жана эркектер адам сатуучулар тарабынан мүмкүн болуучу ар кандай мүнөздөгү куугунтуктоо жана жазалоо тобокелдерине туш болушу мүмкүн деген факты тиешелүү түрдө эске алынууга тийиш. Адам сатуунун курмандыгы мыйзамга ылайык бериле турган уруксаты жок кабыл алуучу өлкөгө киргендиги же ал өлкөнүн аймагында калгандыгы тууралуу факты, башпаанек алуу жол-жоболорунун жеткиликтүүлүгүнө же башпаанек берүү боюнча өтүнүчтү кароонун жыйынтыгына таасир этпеши керек.

4-принцип.

Адам сатуунун курмандыктары болгон балдарды артка кайтаруу процессинде аларды коргоого алуунун атайын чаралары

Адам сатуунун курмандыктарынын курагы так аныкталбаган жана аны жашы жете элек деп эсептөөгө негиз бар болгон учурларда, курмандык бала болгондугуна байланыштуу анын пайдасына презумпция болуш керек.

Адам сатуунун курмандыгы болгон балага (чоң кишилердин коштоосунда жүргөндүгүнө же жүрбөгөндүгүнө карабастан) тиешелүү чечимдердин ар бирин кабыл алуу учурунда, баланын эң мыкты кызыкчылыктарын камсыздоо биринчи орунга чыгууга тийиш.

Баланын өз өлкөсүнө кайтып баруусу ал үчүн ишенимдүү чечим катары саналышы түпкү максат болуш керек. Ушуга байланыштуу ал баланын коргоого болгон бардык муктаждыктарына жооп бериши, анын ой-пикиринин эске алынышы, ошондой эле, мүмкүн болсо бала чоң кишилердин коштоосунда жүрүүсү же ата-энесинен же камкорчусунан бөлүнүп калбастыгын камсыз кылуу туура. Туруктуу чечимдерди издөө үй-бүлөнүн кайта биригүү мүмкүнчүлүгү боюнча маселени кароодон башталышы керек.

Айрым бир жагдайларда эң мыкты кызыкчылыктарды аныктоо 21 жашка чейинки курактагы жаштарга карата да жүргүзүлөт жана эгерде ал зарыл деп эсептелсе, алардын коргоого алынуу муктаждыктарын канааттандырууда же ошол адамдар үчүн мыкты чечимдерди издөөдө ушул кызыкчылыктарды негиз кылып алган туура болуп саналат.

Адам сатуунун курмандыгы болгон балдар үчүн ишенимдүү чечимдерди издөөдө алардын өз келечеги тууралуу ой-пикирин, ошондой эле, өз өлкөсүнө же келип чыккан жерине кайтууга болгон даярдыгын жана жөндөмдүүлүгүн аныктоо жана аларды эске алуу зарыл (баланын курагына

жана жетилгендигине жараша). Балдар терең ойлонулган пикирин билдириши үчүн, аларга бардык маанилүү маалыматты, анын ичинде, алар пайдаланууга укугу бар жеңилдиктер, жеткиликтүү кызматтар, башпаанек алуу процесси, туугандарын издөө процесси жана өз өлкөсүндөгү абал тууралуу маалыматтарды берүү керек.

Адам сатуунун курмандыктары жүргөн өлкөлөр, ал өлкөнүн жараны болбогон же ал жакта туруктуу жашабаган адам сатуунун курмандыгы болгон балдарга убактылуу жашоого уруксатты сөзсүз түрдө дароо берүүгө тийиш. Бул алардын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоо иштери аяктагыча жана ишенимдүү чечим табылгыча, ошол өлкөдө мыйзамдуу негизде жүрүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу үчүн жасалат.

Кабыл алуучу өлкө адам сатуунун курмандыгы болгон баланы кандайдыр бир жол-жоболорго же териштирүүлөргө катышууга тартканга чейин, ага расмий камкорчуну дайындоосу жана зарыл болгон юридикалык жардамды берүүсү керек. Бала тез арада же узак мөөнөттүү жардам алып жаткан кезде, анын ичинде, өзү жүргөн өлкөнүн коомуна интеграциялануу мезгилинде же өз өлкөсүнө кайтуу, ал жакта же үчүнчү өлкөдө кайра интеграциялануу процессинде анын мыйзамдуу камкорчусу болууга тийиш.

Баланы өз өлкөсүнө же туулуп-өскөн жерине кайтып берүү процесси баланын эң мыкты кызыкчылыктарына туура келет деп эсептелгенде гана уюштурулушу керек. Ошол эле учурда, эркек балдардын жана кыздардын муктаждыктарынын жана кызыкчылыктарынын айырмачылыгы да эске алынууга тийиш. Көңүлгө алыш керек болгон башка маанилүү ынанымдарга баланы коргоо жана анын коопсуздугу, балага кам көрүү боюнча мекемелердин болушу, баланын ой-пикири, баланын кабыл алуучу өлкөдө интеграциялануу деңгээли, баланын өзүнүн иденттүүлүгүн, анын ичинде жарандыгын, аты-жөнүн, үй-бүлөлүк байланыштарын сактап калуу укугу, баланы тарбиялоодо ырааттуулуктун орун алышы кирет. Укук коргоо менен байланышпаган жүйөлөр, мисалы, миграцияны жалпы контролдоого тиешелүү болгон жүйөлөр, баланын эң мыкты кызыкчылыктарын камсыздоого тиешелүү ынанымдардан жогору тура албайт.

Жашап жаткан өлкөнүн жараны болуп саналбаган же анын аймагында туруктуу жашабаган адам сатуунун курмандыгы болгон балдар, ата-энелери сыяктуу эле негиздерде өз өлкөсүнө же туулуп-өскөн жерине кайтып кетүүгө укуктуу болушат. Бирок баланын негизги укуктарынын, айрыкча өлкөдөн чыгарып жибербөө принцибинин бузулушуна алып келчү тобокелдиктердин болушуна ишенимдүү негиздер бар болсо, анда баланы артка кайтарып берүү мүмкүн эмес.

Адам сатуунун курмандыгы болгон баланы кайтарып берүү кайтарып берүүчү өлкөнүн же аймактын, туулуп-өскөн жеринин бийлик органдары

менен да, ошондой эле транзиттик өлкөлөрдүн бийлик органдары менен да алдын ала макулдашылышы керек.

Баланы артка кайтарып берүү үй-бүлөнүн кайрадан коопсуз биригүүсүн камсыздоо мүмкүнчүлүгү болгондо гана жана баланын туугандарынан мындан ары дагы бөлүнүп жашашы анын эң мыкты кызыкчылыктарына туура келери аныкталбаган учурда гана (мисалы, баланын туугандарынын аны адам сатуучуларга өткөрүп берүүгө тиешеси бар деген себептен улам) каралышы керек.

Адам сатуунун курмандыгы болгон баланы кайтарып берүү чечими ал балага узак мөөнөттүү кам көрүү жана камкорчулукту уюштуруу боюнча конкреттүү коопсуздук чаралары тууралуу алдын ала өз өлкөсүнүн же туулуп-өскөн жеринин компетенттүү органдары менен макулдашылгандан кийин гана кабыл алынат.

Баланы артка кайтарып берүү процессинин ар бир баскычы анын курагын жана жынысын эске алган коопсуздук чараларынын жардамы аркылуу ишке ашырылууга тийиш.

Мамлекеттер балдар менен, анын ичинде үй-бүлөсүнөн бөлүнүп калган же коштоосуз жүргөн балдар менен иштеген кызматкерлерди адистешкен жана керектөөлөргө жооп берген даярдыктан жана ошондой эле балдарды сатуу менен байланышкан иштерди кароо маселелери боюнча да даярдыктан өткөрүшү керек.

Мамлекет адам сатуунун курмандыгы болгон балдардын жеке жашоосун коргоого багытталган атайын чараларды көрүүгө тийиш. Баланын өздүгү тууралуу маалымат, ошондой эле адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды аныктоого мүмкүндүк берген башка маалыматтар корголушу керек. Бул маалыматтарды баланын эң мыкты кызыкчылыктарын камсыздоо менен байланышкан өзгөчө жагдайларда гана ачыкка чыгарууга болот. Мындай өзгөчө жагдайлар артка кайтарып берүүнү уюштуруу процессинде, мисалы туугандарын издөөдө жана алар менен же колдоо көрсөтүү кызматтары менен байланышууда келип чыгышы мүмкүн.

Жогоруда жазылган атайын коргоо чаралары адам сатуунун курмандыгы болгон жашы жете элек балдарга да колдонулат.

5-принцип.

Андан ары зыян келтирүүнүн алдын алган узак мөөнөттүү чечим

Эгерде адам сатуунун курмандыктары кайтып баргандан кийин кайрадан виктимизациялоо, анын ичинде соттук куугунтуктоо, зомбулукка кабылуу жана/же кайрадан адам сатуунун курмандыгы болуп калуу тобокелдиктерине туш келе турган болсо, анда алардын коопсуз кайтып келүүсүн камсыздоо мүмкүн эмес.

Адам сатуунун курмандыктарын алардын статусуна байланышкан мыйзам бузуулар үчүн кылмыш жоопкерчилигине тартуу (мисалы: өлкөгө мыйзамсыз кирүү же мыйзамсыз эмгектенүү), аларды кармоо, соттук куугунтуктоо жана камакка алуу кайрадан виктимизациялоонун кеңири жайылган формалары болуп саналат. Адам сатуунун курмандыктары өлкөгө мыйзамсыз кирген же мыйзамсыз жашап турган же мыйзамсыз иштерге катыштыгы бар деген негиздерге таянуу менен гана, айрыкча, алардын мындай мыйзамсыз иштерге катыштыгы адам сатуунун курмандыгы катарындагы аргасыз абалына түздөн-түз байланышкан учурларда, мамлекет тарабынан аларды кармоо, айыптоо, соттук куугунтуктоо же жазалоо (анын ичинде мажбурлап артка кайтаруу) орун албашы керек. Бул принцип адам сатуунун курмандыктарынын бийлик органдары менен кызматташуу жөндөмдүүлүгүнө же даярдыгына карабастан иштей берет.

Адам сатуунун курмандыктарын эркиндигинен ажыратуу мыйзамдуу экендиги, зарыл болгондугу жана ал максатка туура келери далилденген учурлардан тышкары, аларды жеке эркиндигинен (анын ичинде, баш калка жайларына же мигранттар үчүн изоляторго жайгаштыруу жолдору менен) ажыратпоо керек. Кармоо туура деп эсептелген учурда, мамлекеттер камакка алынган адам сатуунун курмандыктарынын укуктарынын так сакталышын жана коргоого алынышын камсыздоолору зарыл. Бул өзүнө ошол мезгилдеги анын мыйзамдуулугун жана зарылдыгын аныктоо үчүн кырдаалдын соттук же административдик көзөмөлгө алынышын, ошондой эле адам сатуунун курмандыгы өзүнүн кармалышынын мыйзамдуу

же мыйзамсыздыгын талашуу үчүн анын укуктук коргоо менен камсыздалган укугун камтыйт.

Адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү учурунда, кайтарып берүү процесси эч кандай бөлүп-жарбастан, анын ичинде расасына, терисинин түсүнө, жынысына, тилине, диний ишенимине, улуттук же социалдык келип чыгышына, азчылык же саясий статусуна же адам сатуунун курмандыктарынын башка көз караштарына карата кемсинтпестен жүргүзүлүшүн мамлекеттер камсыз кылып бериши керек.

Адам сатуунун курмандыктары кайтып келгенге чейин, же ошол мезгилде же кийин алардын гендердик тиешелүүлүгүнөн же башка ар кандай статусунан улам келип чыкчу кесепеттердин алдын алууга талаптагыдай кам көрүү зарыл жана курмандыктарга жетишерлик деңгээлде колдоо көрсөтүлүп, жардам берилүүгө тийиш.

Артка кайтарып берилген адам сатуунун курмандыктарынын ушул өлкөгө кайрадан кирүүсүнө тыюу салуу, алардын статусуна байланыштуу укук бузгандыктары үчүн, анын ичинде өлкөдө мыйзамсыз жүргөндүгү үчүн же адам сатуунун курмандыктары болгон аргасыз абалдарында мыйзамсыз иштерге чарпылып калгандыктары үчүн жазаланбашы керек деген принципке карама-каршы келчү репрессиялык чара болуп саналат. Өлкөгө кайра кирүүгө тыюу салуу өзүнүн көздөгөн максаты жана ошондой эле алып келген кесепеттери боюнча дискриминациялоого тыюу салуу прицибин бузат.

Кайрадан виктимизациялоо, анын ичинде адам сатуучулардын торуна кайра түшүп калуу тобокелдигин жоюуга багытталган коомго реинтеграциялоо чаралары коопсуз кайтып келүүнүн өтө маанилүү аспекти болуп саналат. Ушуга байланыштуу, кайра интеграция жана социалдык реабилитация боюнча пландары адам сатуунун курмандыгынын жеке муктаждыктарын кылдат талдоонун, ошондой эле тобокелдиктерди алдын ала баалоонун негизинде түзүлүшү керек. Мындай талдоо адам сатуунун курмандыгынын катышуусу менен жүргүзүлүүгө тийиш.

Адам сатуунун курмандыгы кайтып келгенден кийин жайгаштырыла турган үй-бүлөгө жана социалдык чөйрөгө өзгөчө көңүл буруу зарыл. Адам сатуунун курмандыктары кайтып келгенден кийин алардын жыргалчылыгын камсыз кылуу жана коомго натыйжалуу реинтеграцияланышын колдоо максатында керектүү жардамдар көрсөтүлсө, булар кайрадан адам сатуунун объектине айлануу тобокелдигине кыйла азыраак туш келишет. Мындан тышкары, колдоо көрсөтүүнүн мүнөзүнө жана сапатына жараша адам сатуунун курмандыктары коркутуу, өч алуу, социалдык обочолонуу жана жектөөгө көбүрөөк туруштук бере алышат.

6-принцип.

Укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына жеткиликтүүлүк

Адам сатуунун курмандыктары аларга келтирилген зыяндан улам укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарын издөөгө жана алууга укуктуу. Аларга реституция, компенсация, калыбына келүү, канааттандыруу жана ошондой эле кайталанбоо кепилдиктери менен кошо, келтирилген зыяндын орду тиешелүү түрдө толтуруп берилиши керек.

Мындан тышкары, келтирилген зыяндын ордун толтуруп алууну көздөгөн адам сатуунун курмандыктары үчүн компетенттүү жана көз карандысыз органдардын эшиги дайыма ачык болушу зарыл.

Мамлекеттер өзүлөрүнүн адам сатууга каршы багытталган жооп иретиндеги чараларынан, - айрыкча, курмандыктарды артка кайтаруу чараларынан улам - адам сатуунун курмандыктарынын укуктук коргоо каражаттарына ээ болуу укугунун бузулбашын камсыздап берүүгө тийиш. Ушуга байланыштуу, адам сатуунун курмандыгынын коргоо каражаттарына ээ болуу жана аларга болгон жеткиликтүүлүк укугу, бул адамдын иммиграциялык статусунан же адам сатууга тиешеси бар кылмышкердин өлкөнү таштап чыгып кетүү фактысынан көз каранды болбошу керек.

Укуктук коргоо каражаттарына жеткиликтүүлүк дискриминациялоодон алыс болушу керек жана ал каражаттар адам сатуунун бардык курмандыктарына, анын ичинде, өлкөдө мыйзамдуу же мыйзамсыз жашап жаткан башка мамлекеттердин жарандарына дагы, жарандыгы жок адамдарга дагы берилиши керек. Ошондой эле, укуктук коргоо каражаттарынын адилеттүү, жетиштүү, максатка ылайыктуу жана натыйжалуу болушу зарыл.

Адам сатуунун курмандыгы боюнча конкреттүү бир иште адам сатуунун курмандыгын укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттары менен камсыз кылуу боюнча мамлекеттин милдеттенмеси адам сатуучудан конфискацияланган каражаттардан көз каранды болбошу керек.

Адам сатуунун курмандыктарына укуктук коргоо каражаттары жеткиликтүү болушу үчүн, аларга юридикалык консультациялар берилип,

тиешелүү колдоо көрсөтүлүшү зарыл. Мындан тышкары, келтирилген залалдын ордун толтуруу жөнүндө сот чечимдеринин, ошондой эле, адам сатуунун курмандыктары жашап жүргөн өлкөдө гана эмес, башка мамлекетте да кабыл алынган сот чечимдеринин аткарылышын камсыздаган иштиктүү чаралар көрүлүүгө тийиш.

7-принцип.

Кызматташуу жана мониторинг жүргүзүү

Адам сатуунун курмандыктарынын коопсуз жана колдон келсе ыктыярдуу кайтып баруусун уюштуруу үчүн кайтарып берүүчү жана кабыл алуучу мамлекеттердин өз ара кызматташуусу зарыл. Кабыл алуучу мамлекет адам сатуунун курмандыктарынын кайтып келүүсүнө көмөк көрсөтүшү керек. Мисалы: адам сатуунун курмандыгынын өздүгүн тактоо максаттарында текшерүүлөрдү жүргүзүү, социалдык реабилитациянын тобокелдиктерине жана мүмкүнчүлүктөрүнө алдын ала баалоо жүргүзүү, жеке, жол жүрүү жана башка керектүү документтерди берүү, ошондой эле, адам сатуунун курмандыктарынын пландаштырылган кайтып баруусу коопсуз экендигин аныктоо максатында кайтарып берүүчү мамлекет менен кызматташуу жолдору аркылуу көмөк көрсөтүшү керек.

Мамлекеттин ичиндеги адам сатуунун курмандыктарын идентификациялоо тапшырылган мекемелер менен курмандыктарга кам көрүү жана аларды коргоого жооптуу мекемелердин ортосундагы, ошондой эле, адам сатууга байланышкан маселелерди чечүүгө жооптуу бийлик органдары менен миграция жана башпаанек берүү маселелери менен алектенген органдардын ортосундагы кызматташтык өзгөчө мааниге ээ.

Мамлекеттер өкмөт менен жарандык коомдун уюмдарынын ортосундагы кызматташтыкты, анын ичинде, адам сатуунун курмандыктарына жардам берүүчү агенттиктердин, курмандыктарга жана алардын кайра интеграцияланышына көмөк көрсөтүүдө, коопсуз кайтып келүүсүндө маанилүү роль ойногон кесиптик бирликтердин, ишкерлердин жана иш берүүчүлөрдүн бирикмелеринин ортосундагы кызматташтыкты камсыз кылышы керек.

Мындан тышкары, адам сатуунун курмандыктарын андан ары багыттоонун улуттук жана эл аралык механизмдери өлкө ичиндеги жана чек аралар аралык деңгээлдеги кызматташуунун маанилүү каналдары болуп саналат, себеби алар адам сатуунун курмандыктарынын жарандык укуктарын коргоого жана аларды илгерилетүүгө катышкан мамлекеттик агенттиктер,

жарандык коом жана башка субъектилердин ортосундагы стратегиялык өнөктөштүк байланыштарды түзүүгө түрткү берет.

Артка кайтарып берүүчү жана кабыл алуучу мамлекеттердин ортосундагы эки тараптуу кызматташтык ишенимдүү чечим табууга жардам берип, ал курмандыктар өзүнүн социалдык чөйрөсүнө, билим берүү системасына жана эмгек базарына кайтып келгенден кийин алардын толук жана ийгиликтүү кайра интеграцияланышын камсыздайт.

Адам сатуунун курмандыгынын макулдугу менен, кайтарып берүүчү мамлекет да, кабыл алуучу мамлекет да адам сатуунун курмандыктарынын кайтып баруусу боюнча мониторинг жүргүзүшү зарыл. Кабыл алуучу өлкө тарабынан жүргүзүлгөн мониторинг боюнча иштер адам сатуунун курмандыгынын коопсуздугунун жана аны коргоого алуунун дайыма камсыздалышына өзгөчө көңүл бурушу керек. Мындай ишмердик кандайдыр бир кийлигишүүлөрсүз жүргүзүлүп, ага тиешелүү адамдардын укуктарын жана алардын жеке жашоолоруна болгон кол тийбестигин бузбоого тийиш.

Мониторингди дайындуу убакыт аралыгында, эң жакшысы адам сатуунун курмандыгы кайтып келгенден кийин жок дегенде бир жылдын ичинде өткөрүү керек. Мындан тышкары, адам сатуунун курмандыгынын мониторингге катышуусу ыктыярдуу болуусу шарт, ал эми мамлекеттик органдар мониторингдин алкагында адам сатуунун курмандыктарына колдоо көрсөтүү менен алектенген жана мониторинг жүргүзүүгө тартылган агенттиктер менен кызматташууга тийиш.

2-бөлүк.

Колдонмо принциптерге
түшүндүрмө

1-принцип.

Артка кайтарып берүү коопсуз болууга тийиш

Өлкөнү таштап чыгуу жана кайра кайтып баруу укугу

ЕККУнун катышуучу мамлекеттери «ар бир адамдын каалаган өлкөнү, анын ичинде өз өлкөсүн таштап чыгып кетүү, жана өз өлкөсүнө кайтып баруу укугун урматтоого» толук милдеттенишкен⁹. Өлкөнү таштап чыгып кетүү жана кайтып баруу укугу ЕККУ регионундагы өлкөлөрдүн адам сатууга каршы күрөшүү тууралуу ченемдик укуктук актыларында, жана тиешелүү стратегияларында чагылдырылган эмес; ошого карабастан, бул укук ушул өлкөлөрдө кабыл алынган адам сатуунун курмандыктарын арт-ка кайтарып берүүгө түздөн-түз же кыйыр түрдө тиешелүү болгон көптөгөн жоболордо бекемделген жана чагылдырылган. Сатуу максатында алып келинген өлкөнүн аймагында туруктуу жашабаган адам сатуунун курмандыктары болгон балдар жана чоң адамдар дагы, каалаган өлкөдөн, анын ичинде өз өлкөсүнөн чыгып кетүүгө жана кайра өз өлкөсүнө кайрылып келүүгө укуктуу. Өлкөдөн чыгып кетүү жана кайра кайтып баруу бир жерден экинчи бир жерге ээн-эркин баруу боюнча жалпы укуктун өзгөчө маанилүү аспекти болуп саналат¹⁰.

Артка кайтып баруу укугу жалпысынан ЕККУнун бардык региондорунда таанылат. Бирок иш жүзүндө адам сатуунун курмандыктары тууралуу кеп козголо баштаган кезде, бул укук дайыма тоскоолдукка учурай

9 Вена жолугушуусунун жыйынтыктоочу документи (ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринин Кеңешмеден кийинки андан аркы кадамдары боюнча корутунду актынын жоболорунун негизинде Венада өткөрүлгөн үчүнчү жолугушуусу), Вена (мындан ары - 1989-жылдагы Вена документи), Принциптер, 20-п. URL: <http://www.osce.org/ru/mc/40885?download=true>.

10 Караңыз.: БУУ БА резолюциясы менен 1948-ж. 10-декабрында кабыл алынган Адам укуктарынын жалпы декларациясы (мындан ары - АУЖД) 217 А (III), 13 (2)-б.; БУУ БА 2200 А (XXI) резолюциясы менен 1966-ж. 16-декабрында кабыл алынган Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт (мындан ары - ЖСУЭП), 12 (2)(4)-б.; 1950-жылдын 4-ноябрында өзгөртүүлөр менен кабыл алынган Европа Кеңешинин адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин коргоо жөнүндө конвенциясы (Адам укуктарын коргоо жөнүндө Европа конвенциясы, мындан ары - АУНЭЕК), № 4 протокол, 3 (2)-берене.

баштайт. Бүткүл регион боюнча адам сатуунун курмандыктарын артка кайтаруу маселесинде жалпы так мыйзамдардын жана саясаттын жок экендиги байкалат. Айрым катышуучу мамлекеттерде гана адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү боюнча конкреттүү мыйзамдар, саясат жана жол-жоболор иштелип чыккан. Артка кайтып кетүүгө тоскоолдук кылган нерселердин бири, бул адам сатуунун курмандыктарына жазык процессине катышуу жөнүндө талап коюу болуп саналат. ЕККУнун айрым катышуучу мамлекеттеринде адам сатуунун курмандыктарына жазык териштирүүсү аяктаганга чейин эле өлкөдөн чыгып кетүү мүмкүнчүлүгү берилген.

Артка кайтып баруу укугу адам сатуунун курмандыгы жүргөн өлкөгө, анын укукка жат аракеттерсиз жана негизсиз кечиктирилбестен, өз өлкөсүнө кайтып кетүүсүн чечип берүү милдетин жүктөйт¹¹. Аны менен катар, ЖСУЭП аларды өзүм билемдик менен бул укугунан ажыратууга тыюу салат. Ошентип, адам сатуунун курмандыктарынын кайтып кетүүсүнө тоскоолдук кылган мамлекет, ар бир конкреттүү учур боюнча анын иш-аракети мыйзамга шайкеш келерин жана өзүм билемдикке таянбагандыгын далилдей алгыдай абалда болууга тийиш. Мамлекеттердин баланын эң мыкты кызыкчылыктарын эске алуу милдети адам сатуунун курмандыктары болгон балдардын артка кайтып баруу укугун коргоо жөнүндө сөз жүргөндө негизги түшүнүктөрдүн бири болуп саналат. ЕККУ Министрлер кеңешинин чечимдеринде балдардын коопсуз түрдө артка кайтарып берилишин камсыз кылуу зарылдыгын катышуучу мамлекеттер бир нече жолу тастыктап беришкен¹².

ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринин көпчүлүгү расмий же расмий эмес түрдө «адам сатуунун курмандыктарынын коопсуз жана мүмкүн болушунча ыктыярдуу түрдө артка кайтуу» стандарттарын кабыл алышканы менен, «ыктыярдуу» түшүнүгү мурдагыдай эле көп маанилүү бойдон кала берүүдө¹³.

11 ЖСУЭП, 12 (4)-б. Баш калка жайларында жашаган адам сатуунун курмандыктарынын ары-бери жүрүү эркиндиктерин чектөө жөнүндө маселени кыйла толугураак бул жерден караңыз: Anne Gallagher and Elaine Pearson, Detention of trafficked persons in shelters: A legal and policy analysis. Australian Agency for International Development, 2008, p. 13. Мындан тышкары, Адам укуктары боюнча комитеттин пикирине ылайык, бул укукка берилген чектөөлөр шайкеш келүү принцибине туура келүүгө тийиш (ошол жерде, 14-б).

12 Караңыз. ЕККУ Министрлер кеңешинин № 2/03 «Адам сатууга каршы күрөшүү» чечими, Маастрихт, 2003-ж. 2-декабрь, 8-п. <http://www.osce.org/ru/odihr/23871?download=true>; ЕККУ Министрлер кеңешинин № 14/06 «Адам сатууга, анын ичинде эмгек эксплуатациясы максатында сатууга каршы күрөшүү күч-аракеттерин бардыгын кучагына алган жана демилгелүү өңүттөгү нукта активдештирүү» (2006) чечими, Брюссель, 2006-ж. 5-декабрь, 4-п. <http://www.osce.org/ru/mc/23052?download=true>.

13 ЕБдин мүчө мамлекеттеринин уюшкандыкта артка кайтаруу жана үчүнчү өлкөлөрдө кайра интеграциялоону колдоого алуу боюнча програмалары жана стратегиялары],

Адам сатуунун курмандыктарынын чындап ыктыярдуу түрдө кайтып кетүүсүн камсыз кылуу үчүн, артка кайта турган адамдар өзүлөрүнө жеткиликтүү болгон бардык иш-аракеттердин варианттары, анын ичинде өз өлкөсүнө кайтып баруу, жабыр тартуучу катарында жашаган өлкөдө жүрүү мөөнөтүн узартуу же үчүнчү өлкөгө кетүү жөнүндө ар тараптуу маалымат алышы керек деген консенсус бар¹⁴. Эгерде адам сатуунун курмандыгы болгон бала тууралуу сөз жүрүп жатса, анда ал балага дагы, анын камкорчуларына дагы толук маалымат берилиши керек жана алардын ой-пикирлери угулууга тийиш¹⁵.

ЕККУнун катышуучу мамлекеттери адам сатуунун курмандыктарына «алардын мүмкүн болушунча өз өлкөсүнө ыктыярдуу түрдө репатриацияланышына» жардам берүүгө тикелей түрдө милдеттенме алышкан¹⁶. Өз эрки менен кайтып кетүүнүн артыкчылыгы Бириккен Улуттар Уюму тарабынан да таанылат¹⁷ жана Европа Кеңеши тарабынан кабыл алынган укуктук документтер менен тастыкталат¹⁸.

Муну менен катар, ушул концепция 2009-жылдагы Адам сатууга каршы күрөшүү жөнүндө декларациясында кайтып кетүү колдон келишинче ыктыярдуу болууга тийиш деп жарыялаган Европа Бирлиги тарабынан

March 2011, p. 15, http://rem.sef.pt/PagesPT/DocsPT/EstudosSinteseEuropeus/programmes_strategies_assisted_return_reintegration.pdf.

¹⁴ БУУ КЖКБ дагы, ЕБ дагы артка кайтуу жөнүндө чындап өз эрки менен чечим кабыл алуунун маанилүү аспекти катарында аңдап-билүү аркылуу макулдук берүүнүн маанисин баса белгилешет. Караңыз: UNHCR, Handbook on Voluntary Repatriation: International Protection [БУУ КЖКБ, Өз эрки менен репатриациялоо боюнча колдонмо], Geneva, UNHCR, 1996, part 4.2; The Council of the European Union, 2683rd Council Meeting [Европа Бирлигинин Кеңеши, 2683-жыйын], Justice and Home Affairs, 12645/05 (Presse 247), 12 October 2005, p. 23. Европа Бирлигинин Кеңеши өз эрки менен артка кайтуу жөнүндө маалымат процесстин алгачкы баскычында эле толук бойдон жеткиликтүү болушу керектигин сунуштайт. Бул артка кайтар алдында, кайтып бара турчу өлкөдөгү шарттар жана жагдайлар маселеси боюнча маалымат жана консультация берүү болушу мүмкүн. Караңыз: Council of the European Union, 2683rd Council Meeting [Европа Бирлигинин Кеңеши, жыйын 2683], Justice and Home Affairs, 12645/05 (Presse 247), 12 October 2005, p. 24.

¹⁵ Report of the Experts Group on Trafficking in Human Beings [Адам сатуу маселеси боюнча эксперттер тобунун баяндамасы]. EU Group of Experts, European Commission, 22 December 2004 (мындан ары – «ЕБ Эксперттер тобунун баяндамасы»), рек. 113.

¹⁶ ЕККУ Министрлер кеңешинин № 2/03 чечими, V бөлүм, 7.1-п., <http://www.osce.org/ru/odihr/23871?download=true>.

¹⁷ БУУ БА 2010-ж. 30-июлундагы A/64/L.64 резолюциясы менен бекитилген БУУ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча иш-аракеттердин глобалдык планы (мындан ары - БУУ иш-аракеттеринин глобалдык планы), 34-п.

¹⁸ 2005-ж. 16-майында кабыл алынган Адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенция, Европа Кеңеши, № 197 ЕККС (мындан ары - Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы), 16 (2)-б.

таанылган¹⁹. Ушуга байланыштуу, Европа парламентинин жана ЕБ Кеңешинин мүчө мамлекеттеринин аймагында мыйзамсыз жүргөн үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарын артка кайтарып берүүгө тиешелүү жалпы стандарттары жана жол-жоболору жөнүндө директивасынын преамбуласында (мындан ары - «ЕБ артка кайтарып берүү жөнүндө директивасы») төмөнкүдөй жазылат: «Эгерде бул артка кайтарып берүүнүн жол-жоболорунун түпкү максатына зыян келтирет деп болжогонго эч кандай себеп жок болсо, анда адамды мажбурлап кетиргенге караганда анын өз эрки менен кайтуусу артыкчылыктуу деп саналууга жана өз эрки менен кетүүсү үчүн ага убакыт берилүүгө тийиш»²⁰. Ушуну менен катар, ЕБ Эксперттер тобу артка кайтарып берүү жана социалдык жардам берүү программалары, башкалар менен катар, ыктыярдуулук принцибине таянышы керектигин сунуш кылышкан²¹.

Өз эрки менен артка кайтып кетүүгө дайыма артыкчылык берилсе дагы, алар көпчүлүк учурларда жабыр тартуучу катарында жашап жүргөн өлкөсүндө кала берүүнү туура көрүшөт. Эгерде адам сатуунун курмандыктары коргоого алуунун кошумча чараларына (бул чаралар 3-принципке арналган бөлүмдө толугу менен каралат) муктаж адамдар үчүн белгиленген критерийлерге ылайык келсе гана, алар мындай мүмкүнчүлүктөн пайдалана алышат.

Артка кайтып кетүү ыктыярдуу түрдө же мажбурлоо жолу менен жүргүзүлгөндүгүнө карабастан, артка кайтарып берүүчү өлкө тарабынан адам сатуунун курмандыктарынын коопсуз жана эч кандай тобокелдиктерге туш келбестен кайтып кетүүсүн уюштуруу артка кайтарып берүүнүн негизги принциби болуп саналат.

19 2009 October Declaration on Trafficking in Human Beings: Towards Global EU Action against Trafficking in Human Beings (мындан ары - «ЕБ адам сатууга каршы күрөшүү жөнүндө декларациясы»), EU Ministerial Conference, 19-20 October 2009, para. 15.

20 Directive 2008/115/EC of the European Parliament and of the Council on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals [Европа парламентинин жана ЕБ Кеңешинин 2008/115/ЕБ мүчө мамлекеттердин аймагында мыйзамсыз жүргөн үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарын артка кайтарып берүүгө тиешелүү жалпы стандарттары жана жол-жоболору жөнүндө директивасы], 2008 OJ L 348/98 (мындан ары - «ЕБ артка кайтарып берүү жөнүндө директивасы»)

21 ЕБ Эксперттер тобунун баяндамасы, 113-сунуштама.

Артка коопсуз кайтарып берүү

Артка коопсуз кайтарып берүү – бул адам сатуунун курмандыгынын жана анын туугандарынын дене бой коопсуздугун гана камсыз кылуу дегенден алда канча кеңири түшүнүк болуп саналат. Ал ошондой эле артка кайтып баруунун туруктуулугун, анын ичинде адам сатуунун курмандыктарынын сак-саламаттыгын, аларды кайрадан виктимизациялоонун же адам сатуучулардын колуна кайрадан түшүп калуусунун алдын алуу дегенди билдирет.

Европа Бирлигинин мүчөсү болуп саналган ЕККУнун бардык катышуучу мамлекеттери алардын аймагында жүргөн үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарын кайтарып берер алдында тигил же бул формадагы консультацияларды беришет – бул артка кайтып жаткан мигранттардын, анын ичинде адам сатуунун курмандыктарынын өз эрки менен кайтып кетүүсүнө жардам берүү программасынын алкагында ишке ашырылат²². Айрым учурларда мындай консультациялар, ошол адамдын артты карай кайтуу каалоосун ачыктап билүү үчүн өткөрүлсө дагы, анын максаты артка кайтып кетүү процесси жана конкреттүү адам ала турчу жардамдар тууралуу маалымат берүүдө, ошондой эле ал аркылуу анын коопсуз кайтып кетүүсүнө шарт түзүүдө жатат.

Адам сатуунун курмандыктарынын артка кайтып кетүүсүнө көмөктөшүү учурунда алардын коопсуздугуна талаптагыдай кам көрүлүшү керектиги эл аралык келишим нормаларында жазылган²³. Ушуга байланыштуу, өкмөттөр адам сатуунун курмандыктары кайтып баргандан кийин өч алуу коркунучуна же өлкөдөн чыгып кеткендиги же чет өлкөдө проституция менен алектенгендиги (эгерде мындай иш менен алектенүү адам сатуунун курмандыгы кайтып барган өлкөнүн мыйзамы боюнча куугунтуктоого жатса) үчүн камакка алуу жана сот куугунтугуна кабылуу сыяктуу башка кесепеттерге дуушар болбошун камсыз кылууга тийиш²⁴.

Ошону менен бирге, ЕККУнун милдеттенмелерине ылайык, адам сатуунун курмандыктарына жана алардын туугандарына алар кайра кайтып

22 Programmes and Strategies in the EU Member States, көрс. чыг., 13-шилтеме, 62-б.

23 Караңыз.: Бириккен Улуттар Уюмунун улуттар аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы конвенциясын толуктаган Адам сатуунун, айрыкча аялдар менен балдарды сатуунун алдын алуу жана ага бөгөт коюу, жана ал үчүн жазалоо протоколу, БУУ Башкы Ассамблеясы, 2000-ж. 15-ноябрь, (мындан ары – «БУУ адам сатуу жөнүндө протокол»), 8 (1), 8 (2)-беренелер; Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 16 (1), 16 (2)-берене; ЕККУ Министрлер кеңешинин № 14/06 чечими, 4-п.

24 Адам сатууга каршы күрөшүү жөнүндө типтүү мыйзам, БУУ Баңгизат жана кылмыштуулук боюнча башкармалыгы (БУУ БКБ), 2009, 62-б., (мындан ары – «БУУ БКБ типтүү мыйзамы»).

баргандан кийинки коопсуздугун камсыз кылууну эске алган жардам берилиши керек²⁵.

БУУ адам сатуу жөнүндө протоколуна ылайык, кайтып бара жаткан жарандардын мекени аларды укукка жат аракеттерсиз жана негизи жок кечиктирүүлөрсүз кабыл алууга милдеттүү²⁶. Ошону менен катар, адам сатуунун курмандыктары алардын коопсуздук маселесине талаптагыдай көңүл буруу аркылуу жана мүмкүн болушунча ыктыярдуу түрдө артка кайтарылууга тийиш²⁷.

Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы да, адам сатуунун курмандыктарынын өз коопсуздугун камсыз кылууга жана коргоого алууга муктаж экендиктери тийиштүү деңгээлде эске алынышын²⁸ жана адам сатуунун курмандыктарынын «укуктарын, коопсуздугун жана ар-намысын сактоо маселелерине өтө көңүл коюу» аркылуу артка кайтарылышын катышуучу мамлекеттерден талап кылат²⁹.

Европа Бирлиги өзүнүн мүчө мамлекеттерине жогоруда белгиленгендей талаптарды коёт жана аларды адам сатуунун курмандыктарынын укуктарын, коопсуздугун жана ар-намысын талаптагыдай сактоо аркылуу артка кайтарууну уюштурууга милдеттендирет³⁰. Адам сатуунун курмандыктарын кайтарып берген дагы, кабыл алган дагы мамлекеттер аларды артка кайтарып берүүнүн бардык баскычтарындагы коопсуздуктарын камсыз кылуу боюнча так жазылган укуктук милдеттенме алышат. ЕБ тарабынан 2012-жылы кабыл алынган Адам сатууну түп-тамырынан бери жок кылуу боюнча стратегия, артка коопсуз кайтарып берүү боюнча колдонмо принциптерди иштеп чыгууга жана эгерде артка кайтарып берүү баланын эң мыкты кызыкчылыктарына туура келсе, анда адам сатуунун

25 ЕККУ Туруктуу кеңешинин № 557/Rev.1 «ЕККУ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча иш-аракеттер планы жөнүндө» чечими, Вена, 2005-ж. 7-июлу, V бөлүм, 7.1-п. (мындан ары - «ЕККУ иш-аракеттер планы»); ЕККУ Туруктуу кеңешинин № 1107/ Согг.1 Планды кабыл алуунун он жылдыгына арналган «Бир он жылдык аяктагандан кийин» ЕККУ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча иш-аракеттер планына кошумчалоо жөнүндө чечими, Вена, 2013-ж. 6-декабрь, IV бөлүм, 2.,5-п. (мындан ары - ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-ж. кошумчалоо).

26 БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 8 (3)-берене.

27 БУУ иш-аракеттеринин глобалдык планы, 34-п.

28 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 12 (2)-берене.

29 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 16 (2)-берене.

30 ЕБ адам сатууга каршы күрөшүү жөнүндө декларациясы, 15-п.

курмандыктары болгон балдардын коопсуз жана ишенимдүү кайтып кетүүлөрүн камсыз кылууга багытталган³¹.

Адам сатуу маселеси боюнча Европа комиссиясынын эксперттер тобу (мындан ары - «ЕБ эксперттер тобу») ошол эле жол менен, бардык мүчө мамлекеттерге «БӨУ, өкмөттөр аралык уюмдар жана тиешелүү учурларда элчиликтер жана консулдуктар менен тыгыз өнөктөштүктө адам сатуунун курмандыктарынын жеке жашоосунун, коопсуздугунун, ар-намысынын жана ден соолугунун кол тийбестигине тийиштүү көңүл бурууну» камсыз кылган артка кайтуунун талаптагыдай тартибин кабыл алууну сунуштайт³². Ушуну менен катар, артка коопсуз кайтып барууну камсыз кылуу милдети 2009-жылы ЕБ Министрлер кеңешинин кеңешмесинде кайрадан тастыкталып, ал кеңешменин катышуучулары «артка кайтарып берүү адам сатуунун курмандыктарынын укуктары менен ар-намысын урматтоо жана коопсуздугун тийиштүү деңгээлде сактоо аркылуу ишке ашырылат» деп жар салышкан³³.

КМШнын алкагында адам сатуунун курмандыктарынын артка коопсуз кайтып баруусун камсыз кылуу маселеси өркүндөтүүгө жана шайкеш келтирүүгө муктаж болгон мыйзам чөйрөсүнүн бири катары көңүл чордонунда турат³⁴.

Тобокелдиктерге жана муктаждыктарга баа берүү

Артка кайтарып берүү адам сатуунун курмандыктарынын жана алардын туугандарынын коопсуздугун талаптагыдай сакталышын эске алуу менен ишке ашырылууга тийиш деген талап, мамлекеттик органдарга артка кайтарып берүүнүн алдында тобокелдиктерге баалоо жүргүзүү милдетин жүктөйт. Ал баалоо артка кайтарып берүүнүн канчалык деңгээлде коопсуз экендигин аныктоо максатында жабыр тартуучу, жеткирүү кызматын ишке ашыргандар, адам сатуунун курмандыгынын өз өлкөсүндөгү

31 The EU Strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings 2012–2016 [ЕБ 2012–2016-жылдарга адам сатууну түп-тамырынан бери жоюу боюнча стратегиясы], COM(2012)286 final, 2012 (мындан ары - «ЕБ стратегиясы»), 2.1 (1), 2.1 (3)-п.

32 ЕБ Эксперттер тобунун баяндамасы, 109-сунуштама. ЕБ Эксперттер тобунун пикири боюнча, бул тартип адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүүнү уюштуруунун конкреттүү эрежелеринде бекемделүүгө тийиш жана бул процессти ишке ашырууга тартылган бардык мекемелерге жайылтылышы керек.

33 ЕБ адам сатууга каршы күрөшүү жөнүндө декларациясы, 15-п.

34 Көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештигинин катышуучу мамлекеттеринин 2014–2018-ж. адам сатууга каршы күрөшүү боюнча кызматташуу программасы, 2013-ж. 25-октябры, 1.1 v-п.

да, жабыр тартуучу катарында жашап жүргөн өлкөдөгү да мамлекеттик органдар менен биргеликте жүргүзүлөт³⁵.

Тобокелдиктерге баа берүү, адам сатуунун конкреттүү бир курмандыгы кайтып кетип жаткандыгына байланыштуу ал кабылчу тобокелдиктерди иликтеп чыгуу жана пландаштырылган коргоо чараларынын жетиштүүлүгүн же ошол адамдын коопсуздугун камсыз кылуу үчүн кошумча чараларды көрүү зарылдыгын аныктоо максатында жүргүзүлөт. Ушуну менен катар, аялдар менен эркектердин, ошондой эле, ар кайсы топторго (мисалы, ар кандай курактык категорияларга же азчылык топторуна) таандык адамдардын түрдүү муктаждыктары эске алынат.

Артка кайтуунун алдында тобокелдиктерге баа берүү көпчүлүк катышуучу мамлекеттер тарабынан күнүмдүк калыптанган практика катары жүргүзүлбөйт³⁶. Мисалы, жакында Балтика регионундагы өлкөлөрдө адам сатуунун курмандыктарына жардам берүү жана аларды коргоого алуу чаралары боюнча жүргүзүлгөн изилдөө, укук коргоо органдарынын, жеткирүү кызматын көрсөтүүчүлөрдүн жана адам сатуунун курмандыктарынын катышуусундагы тобокелдиктерге баа берүү үзгүлтүксүз жана туруктуу түрдө жүзөгө ашырылчу практикага айланбагандыгын ачык

35 ЕБ Эксперттер тобунун баяндамасы, 95 жана 114-сунуштамалар. Ошону менен бирге, Эксперттер тобу төмөнкүлөр тууралуу билдирет: Адам сатуунун курмандыктарынын өмүрүнө, ден соолугуна же жеке эркиндигине коркунуч келтирилген жана/же аларды адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамилеге дуушар болушу мүмкүн болгон кырдаалга кайтып келишине жол бербөө үчүн адам сатуунун курмандыктарын, анын ичинде балдарды өлкөдөн чыгарып жиберүү же кайтарып берүү боюнча ар кандай чечим тобокелдиктерге баа бергенден кийин гана кабыл алынышы керек. Ошондой эле, караңыз: Proposal for a European Strategy and Priority Actions on combating and preventing trafficking in human beings (ТНБ) and protecting the rights of trafficked and exploited persons [Адам сатууга бөгөт коюу жана анын алдын алуу (АС) жана адам сатуунун курмандыктарынын жана эксплуатацияланган адамдардын укуктарын коргоо боюнча европа стратегиясынын жана приоритеттүү иш-аракеттер планынын долбоору], EU Group of Experts, European Commission, Opinion No. 7/2010, 2010. Тобокелчиликтерге баа берүүгө кайсы адамдардын жана институттардын катышуулары тийиш экендиги тууралуу маалыматты бул жерден караңыз: Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons: South-Eastern Europe [Адам сатуунун курмандыктары үчүн андан ары багыттоонун эл аралык механизм түзүү боюнча сунуштамалар, МСИЭБ], International Centre for Migration Policy Development (ICMPD), 2009 (мындан ары – МСИЭБ АБЭМ жөнүндө сунуштамалары).

36 Report on the implementation of anti-trafficking policies and interventions in the 27 EU Member States from a human rights perspective (2008 and 2009) [ЕБдин 27 катышуучу мамлекетинде адам укуктарын сактоо көз карашынын негизинде адам сатууга каршы саясатты жана чараларды жүзөгө ашыруу жөнүндө баяндама, 2008–2009-ж.], European NGOs Observatory on Trafficking, Exploitation and Slavery, 2009, p. 25 (мындан ары – «ЕБ мүчө мамлекеттеринде адам сатууга каршы чаралар жөнүндө баяндама»).

көрсөттү³⁷. Бул изилдөөдө, укук коргоо органдары менен жеткирүү кызматын көрсөтүүчүлөрдүн ортосунда, адам сатуунун курмандыктарын артка коопсуз кайтарып берүү боюнча өз функциялары жана милдеттенмелери түшүнүгүндө айырмачылыктардын бар экендиги белгиленди. Анткени жеткирүү кызматын көрсөтүүчүлөрдө, аларга адам сатуунун курмандыктарын коргоону камсыз кылуу боюнча өтө чоң милдет жүктөлгөн деген түшүнүк калыптанып калган³⁸.

Айрым өлкөлөрдүн мыйзамдарында жана саясатында адам сатуунун курмандыктары артка кайтаруу алдында күтүлүп жаткан тобокелдиктерге баалоо жүргүзүү талаптары каралбайт. Адатта адам сатуунун курмандыгы башпаанек алуу үчүн арыз бергенде же Эл аралык миграция уюму (ЭМУ) тарабынан жүзөгө ашырылчу ыктыярдуу түрдө артка кайтарып берүү программасынын багыты боюнча³⁹ же тобокелдиктерге баалоо жүргүзүүчү бейөкмөт уюм аркылуу адам сатуунун курмандыктары артка кайтарылганда гана артка кайтаруу процесси башталганга чейин тобокелдиктерди алдын ала баалоо иштери жүргүзүлөт. Айрым өлкөлөрдө бейөкмөт уюмдар адам сатуунун курмандыгы артка кайтарда аны менен алдын ала маектешүүлөрдү жана тобокелдиктерге баа берүү иш-аракеттерин жүргүзүшөт жана өз корутундуларын ЭМУга жиберешет. Зарыл болгон учурларда, ЭМУ адам сатуунун курмандыгынын макулдугу менен ушул корутундуларды өз өкүлчүлүгү жана жабыр тарткан адамдын өлкөсүндөгү мамлекеттик органдар менен консультация жүргүзүү үчүн пайдаланат.

БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунда да, ЕККУ иш-аракеттер планында дагы тобокелдиктерге баа берүү зарылдыгы тууралуу түздөн-түз маселе козголгон эмес⁴⁰. Ошону менен бирге, ЕККУ иш-аракеттер планында артка кайтып баруу процесси адам сатуунун курмандыктарынын коопсуздугун «талаптагыдай эске алуу» менен жүргүзүлүүгө тийиш экендиги баса белгиленет⁴¹. Ушундай эле өңүттө иш кылуу Европа Кеңешинин адам сатуу жөнүндө конвенциясында жазылган, бирок Конвенцияда

37 Human Trafficking in the Baltic Sea Region: State and Civil Society Cooperation on Victim's Assistance and Protection [Балтика регионундагы өлкөлөрдө адам сатуу], UNODC. - New York, UNODC, 2010, p. 43.

38 Ошол эле жерде.

39 Jobe A. The Causes and Consequences of Re-Trafficking: Evidence from the IOM Human Trafficking Database [Адам сатуунун курмандыктарын кайрадан сатуунун себептери жана натыйжалары]. - Geneva, IOM, 2010, p. 47.

40 Ошого карабастан, тобокелчиликтерди баалоо үчүн БУУ БУК типтүү мыйзамында сунушталган стандарт бар. Караңыз.: UNODC Model Law, art. 33, p. 63-65.

41 ЕККУ иш-аракеттер планы, V бөлүм, 7.1-п. ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-жылдагы кошумчалоодо «коопсуз» артка кайтуунунун стандарт катары саналгандыгын көрсөткөн туюндурма пайдаланылат (караңыз: ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-жылдагы кошумчалоо, IV бөлүм, 2.5-п).

тобокелдиктерге жана коопсуздукка баа берүү адам сатуунун курмандыктары балдар экендиги аныкталган учурларда жүргүзүлүшү керек экендиги каралган⁴².

Ошентсе дагы, чыгарып жибербөө принцибине ылайык, мамлекеттер артка кайтып кетүүгө байланышкан тобокелдиктерге баары бир баалоо жүргүзүүгө милдеттүү⁴³. Бул принцип, Адам укуктарынын жалпы декларациясында⁴⁴ бекемделгендиктен, башпаанек издөө жана башпаанек алуу укугун жүзөгө ашыруу үчүн өтө маанилүү роль ойнойт. Ошондой эле, ал принцип башпаанек сурап кайрылгандарды, алардын өмүрлөрүнө же эркиндиктерине коркунуч жараткан жана/же куугунтукка алынышы толук мүмкүн болгон аймакка мамлекеттер тарабынан кайтарып берилишине тыюу салган⁴⁵ жана 1951-ж. кабыл алынган БУУ качкындар жөнүндө конвенциясынын⁴⁶ эң негизги принциби болуп саналат.

БУУ КЖКБ тарабынан адам сатуунун курмандыктарына жана адам сатуунун курмандыктары болуп калуу коркунучуна туш келген адамдарга БУУ качкындар жөнүндө конвенциясын колдонуу боюнча сунуштамалар жарыяланды⁴⁷. Конвенцияны колдонуу боюнча сунуштамаларда тобокелдиктерге баа берүү боюнча баскычтуу техникалык нускамалар берилген эмес, бирок анда адам сатуунун курмандыгынын (чыныгы же потенциалдуу) качкын аныктамасына жооп бере тургандыгын аныктоо үчүн баалоого тийиш болгон мүнөздөмөлөр толук бойдон чагылдырылган. Бул мүнөздөмөлөргө куугунтуктоолордун курмандыгы болуп калуудан негиздүү чочулоо, куугунтуктоолордун агенттери, куугунтуктоо орун алган жер жана себеп-натыйжа байланышы кирет. Себеп-натыйжа байланышы,

42 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 16.7-берене.

43 БУУ КЖКБга ылайык, чыгарып жибербөө принциби «мамлекеттерди качкындардын өмүрүнө же эркиндигине коркунуч келтирилген өлкөлөргө же аймактарга ар кандай жол менен кайтарып берүүгө тыюу салган качкындар жөнүндө эл аралык укуктун негизги принциби» болуп саналат (UN High Commissioner for Refugees, UNHCR Master Glossary of Terms, June 2006, rev.1, p. 15).

44 АУЖД, 14-берене.

45 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасында дагы чыгарып жиберүүгө абсолюттук тыюу салуу принциби эскерилет (преамбула, 10-п.).

46 Бириккен Улуттар Уюмунун качкындардын статусу жөнүндө конвенциясы (1951-ж. 28-июлунда кабыл алынган), 33-берене (мындан ары - «БУУ качкындар жөнүндө конвенциясы»).

47 БУУ Качкындардын иши боюнча жогорку комиссары, № 7 эл аралык коргоо боюнча сунуштамалар: качкындардын статусуна тиешелүү болгон 1951-жылдагы Конвенциянын 1 А(2)-беренесин жана/же анын 1967-жылдагы Протоколун адам сатуунун курмандыктарына жана адам сатуунун курмандыгы болуу тобокелдигине кабыла турган адамдарга колдонуу, 2006-ж. 7-апрели, HCR/GIP/06/07 (мындан ары - «КЖКБ адам сатуунун курмандыктарын эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалары»).

качкын статусун алуу критерийлерине туура келүү үчүн арыз берген адамдын куугунтуктоонун курмандыгына айланам деген негиздүү чочулоосу, расасына, диний ишенимине, жарандыгына, белгилүү бир социалдык топко таандык экендигине же саясий көз караштарына байланыштуу куугунтуктоолорду кошо алганда, БУУ качкындар жөнүндө конвенциясында каралган бир же бир нече негиздерге дал келиши керек деген фактыларга тиешелүү болуп саналат. КЖКБ адам сатуунун курмандыктарын эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамаларына ылайык, аялдарды жана балдарды проституцияга же сексуалдык эксплуатацияга мажбурлоо же алдоо жолу менен тартуу, куугунтуктоого тете болгон гендердик негиздеги зомбулуктун бир формасын билдирет⁴⁸.

Ошону менен катар, БУУ ККК адам сатуунун курмандыгын кайтарып берип жаткан мамлекеттерди, ал адам кабыл алуучу мамлекетте кыйноого алынышы мүмкүн деген кооптуу жагдайларга байланышкан бардык тобокелдиктерге баа берүүгө милдеттендирет. Анын үстүнө, мамлекеттер адам сатуунун курмандыктары кайра кайтып барган мамлекеттерде «адам укуктарын одоно, кыжырды кайнаткан жана массалык түрдө бузуулардын дайыма орун аларын» гана эмес, ошол адамдын конкреттүү жагдайларына жекече баа берүүгө тийиш⁴⁹. Мамлекеттер кайсы бир адамды артка кайтарып жиберүү аны кооптуу кесепеттерге кириптер кылат деп болжосо (мисалы, адам сатуучулардын торуна кайтадан түшүү же кыйноого тете жазалоо), же АУНЭЕК нормаларына ылайык, ага карата зордук-зомбулуктун башка формаларын колдонуу коркунучу күтүп жатса, анда аны артка кайтарып бере алышпайт.

Адам сатуунун курмандыгын кабыл ала турган өлкөдө (айрыкча кабыл алуучу тарап ЕБ мүчөсү болуп саналса) ага карата адамгерчиликсиз же кадыр-баркын тебелеген мамилеге ыктаган жагдайлардын бар экендиги,

48 КЖКБ адам сатуунун курмандыктарын эл аралык коргоо боюнча сунуштамалары, 19-п. БУУ КЖКБ дагы «куугунтуктоонун курмандыгы болуунун толук негиздүү коркунучу» арыз берүүчүнүн абалындагы жана иштин контекстик жагдайларын дагы чагылдырган фактыларга негизделиши керектигин көрсөткөн. Мамлекет тарабынан коргоонун жеткиликтүүлүгү жана натыйжалуулугу адам сатуунун курмандыгынын өз өлкөсү жөнүндө ишенимдүү жана актуалдуу маалыматтардын негизинде кылдаттык менен бааланууга тийиш (караңыз: БУУ Качкындардын иши боюнча жогорку комиссары, № 9 эл аралык коргоо боюнча сунуштамалар: 1951-ж. Качкындардын статусу жөнүндө конвенциянын 1 (А)-беренесинин жана (же) анын 1967-ж. Протоколунун контекстинде сексуалдык ориентациясына жана (же) гендердик иденттүүлүгүнө байланыштуу качкын статусун берүү жөнүндө өтүнүч, 2012-ж. 23-октябры, HCR/GIP/12/09 (мындан ары - «БУУ КЖКБ № 9 эл аралык коргоо боюнча сунуштамалары»), 28 жана 37-п.)

49 Office of the OSCE Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings, Trafficking in Human Beings Amounting to Torture and other Forms of Ill-treatment [Кыйноого алууну жана катаал мамиле жасоонун башка формаларын билдирген адам сатуу]. Vienna, OSCE, 2013, p. 33.

аны артка кайтарып жаткан мамлекеттерге белгилүү болгон учурда дагы артка кайтаруу процессин уланта берүү АУНЭЕКти бузуу деп саналат. Дублин регламентине ылайык, мамлекеттердин адамдарды өз өлкөсүнө жана транзиттик өлкөгө кайтаруу процессинде келип чыккан милдеттери АУЕС тарабынан жакын арада кабыл алынган токтомдордо дагы тастыкталды⁵⁰.

Адам сатуунун курмандыктары балдар болгон учурларда тобокелдиктерди баалоо боюнча БУК жана ЮНИСЕФ бир кыйла такталган нускамаларды беришет. БУК тарабынан тобокелдиктер баланын курагын жана жынысын, аны менен катар, начар тамактануунун жана балдар үчүн медициналык тейлөөнүн жетишсиздигинин олуттуу кесепеттерин эске алуу менен, баланышы керектиги баса белгиленген⁵¹. ЮНИСЕФтин адам сатуунун курмандыктары болгон балдарды коргоо боюнча колдонмосуна ылайык, адам сатуунун курмандыгы болгон бала идентификацияланган өлкөдөгү компетенттүү органдар бала менен макулдашып, ал үчүн төмөнкү чечимдердин кайсынысы эң алгылыктуу экендигин аныктоого тийиш: жабыр тартуучу катары жүргөн өлкөдө интеграциялоо⁵², өз өлкөсүнө же жашаган жерине ыктыярдуу репатриациялоо жана ал жерлерде кайра интеграциялоо, үчүнчү өлкөгө жер которуу жана ал жакта кайра интеграциялоо.

Баланын үй-бүлөсүнө кошулуусу анын эң мыкты кызыкчылыктарына жооп берерин аныктоо үчүн тобокелдиктерге баа берүү зарыл⁵³.

50 Караңыз: «М.С.С. Бельгияга жана Грецияга каршы» (M.S.S. v. Belgium and Greece) иши, № 30696/09 арызы, Европа Кеңеши, Адам укуктары боюнча Европа соту, 2011-ж. 21-январы, «Мухаммед Австрияга каршы» (Mohammed v. Austria) иши, № 2283/12 арызы, Европа Кеңеши, Адам укуктары боюнча Европа соту, 2013-ж. 6-июну.

51 БУУ Баланын укуктары боюнча комитети (БУК), № 6 жалпы тартиптеги эскертүү: Коштоочусу жок жүргөн жана жакындарынан ажырап калган балдарга өз өлкөлөрүнөн тышкары жерлерде мамиле жасоо, 2005-ж. 1-сентябры, CRC/ GC/2005/6, 27-п. (мындан ары - «БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү»).

52 ЮНИСЕФ адам сатуунун кесепетинен балдар стигматизациялоонун (мисалы, протитуция жана сексуалдык эксплуатация) жогорку тобокелчилигине байланышкан иштерге тартылган учурларда атайын чараларды көрүү өзгөчө мааниге ээ экендигин белгилейт. Бул балдарды үй-бүлөлөрүнүн колуна берүүгө даярдоо алдында, аларды дискриминациялоодон, атайылап кол салуулардан, кийин дагы жалдап алуудан жана адам сатуучулардын торуна кайтадан түшүп калуудан коргоо зарылдыгына көңүл буруу керек (караңыз: ЮНИСЕФ, Адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды коргоого алуу боюнча колдонмо, 2006-ж. сентябры, 8.2-п. (мындан ары - «ЮНИСЕФтин адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды коргоого алуу боюнча колдонмосу»).

53 КЖКБ адам сатуунун курмандыктарын эл аралык коргоо боюнча сунуштамалары, 24-п. БУУ КЖКБ ылайык, эң мыкты кызыкчылыктарды аныктоо - бул «конкреттүү процесстик кепилдиктерди жана документтерге коюлган талаптарды камтыган жана айрым балдар үчүн колдонулуучу формалдуу жол-жобо [...], анда чечим кабыл алуучу орган балдардын укуктарын мыкты коргогон комплекстүү чечим кабыл алуу үчүн Балдардын укуктары жөнүндө конвенцияда жана башка адам укуктары жөнүндө документтерде

ЕБ Эксперттер тобу тобокелдиктерге баа берүү учурунда төмөнкүдөй факторлорду карап чыгууну сунуштайт⁵⁴:

- адам сатуучулар тарабынан адам сатуунун курмандыктарын жана /же анын туугандарын жазалоо тобокелдигин⁵⁵;
- бийлик тарабынан кысмакка алуу, камоо, кармоо же соттук куугунтуктоо тобокелдигин⁵⁶;
- адам сатуудан жапа чеккендердин кайтып келгенден кийинки социалдык абалын⁵⁷;

таанылган укуктар менен милдеттерге тийиштүү деңгээлде көңүл буруп, белгилүү бир иш үчүн бардык тиешелүү факторлорду таразалап жана салыштырып чыгууга милдеттүү». Караңыз, ошондой эле: БУУ Баланын укуктары боюнча комитети (БУК), № 14 Баланын кызыкчылыктарын эң мыкты деңгээлде камсыз кылынышына биринчи кезекте көңүл буруу укугу жөнүндө жалпы тартиптеги эскертүү (2013) (3-берененин 1-пункту), 2013-ж. 29-майы (мындан ары - «БУК № 14 жалпы тартиптеги эскертүү»).

54 ЕБ Эксперттер тобунун баяндамасы, 114-сунуштама, жана № 13 баяндамага (Explanatory Paper 13) түшүндүрмө, 200–202-б.

55 Мисалы, адам сатуучу, анын шериктери же адам сатуу тарамынын өкүлдөрү адам сатуунун курмандыктарынын туугандары, достору же айланасындагылар менен байланышка чыгыштыбы жана /же бул адамдар адам сатуунун курмандыктарынын туугандарын, досторун жана айланасындагыларын коркутуштубу (белгилей кетүүчү жагдай, кээ бир учурларда адам сатуунун курмандыгынын өлкөсү тобокелдикке баа берүүнү жүзөгө ашырса, жарандыгы жок адамдарга карата мындай баалоо мурда жашаган жерине жүктөлөт; кээ бир учурларда, Дублин жобосуна ылайык, ал адам транзиттик өлкөгө кайтарылышы мүмкүн); адам сатуунун курмандыгы катарында алынып барган өлкөдө жүргөн мезгилде же сот процесси учурунда коркутууга дуушар болгонбу; адам сатуунун курмандыктарынын жана /же анын туугандарынын туруктуу жашаган жери адам сатуучуга, анын шериктештерине же адам сатуу тарамынын өкүлдөрүнө белгилүү эмеспи; адам сатуучу адам сатуунун курмандыктары өз өлкөсүндө жүргөндө алардын чөйрөсүндөгүлөрдөн болгонбу деген маселелер каралат. Сууроолордун толук тизмесин ошол жерден караңыз, 200-б.

56 Мисалы, адам сатуунун курмандыгын анын адам сатуунун курмандыгы катарындагы статусуна байланышкан укук бузуулары үчүн, мисалы, проституция, жалган документтерге ээ болуу же пайдалануу же өлкөдөн мыйзамсыз чыгып кетүү сыяктуу укук бузуулары үчүн өз өлкөсүндөгү бийлик органдары тарабынан камакка алуу, кармоо же сот куугунтугуна алуу коркунучу бар же жок экендиги тууралуу маселелер каралат. Маселелердин толук тизмесин ошол жерден караңыз, 201-б.

57 Мисалы, адам сатуунун курмандыктары болгон адамдардын абалы анын социалдык чөйрөсүнө белгилүүбү же жокпу; адам сатуунун курмандыгы өзүнүн башынан өткөргөндөрүн туугандарына же досторуна айта алабы; адам сатуунун курмандыгы анын социалдык чөйрөсүнүн, анын ичинде үй-бүлөсүнүн, досторунун жана адам сатуунун курмандыгына айланганга чейин жашаган коомдоштуктун аёсуна жана колдоосуна ээ болобу деген маселелер каралат. Сууроолордун толук тизмесин ошол жерден караңыз, 201-б.

- социалдык жардам берүү программаларынын болушун жана ушундай программаларды, анын ичинде ишенимдүү турак жай, медициналык, укуктук жана психологиялык жардам берүү программаларын реалдуу пайдалана алууну⁵⁸.

Ошону менен катар, МСИЭБ ЕБдин мүчө мамлекеттериндеги адам сатуунун курмандыктарын андан ары багыттоонун эл аралык механизмдерин түзүү үчүн тобокелдиктерди баалоонун окшош нускамалары сунушталган стандарттык операциялык жол-жоболорду иштеп чыкты⁵⁹.

Жарандык коомдун уюмдарынын адистери баалоо жүргүзүү учурунда эске ала турчу тобокелдиктердин эки тобун аныктап чыгышты: бул жерде кеп, биринчиден, адам сатуунун курмандыктары кайра кайтып баргандан кийин кабылчу дене бой коопсуздугу жана саламаттык маселелерин ичине камтыган олуттуу коркунучтар тууралуу, экинчиден, кабыл алган өлкөдө адам сатуунун курмандыктарынын маргиналдашуусуна жана стигматизациялынышына алып келүүчү социалдык абал тууралуу козголуп жатат⁶⁰. Ошентип, тобокелдиктерге баа берүү үч баскычтан турууга тийиш:

- адам сатуунун курмандыгынын башынан өткөргөндөрү, анын ичинде, бул адамдын үй-бүлөсүнө берилген баа⁶¹, жабыр тартуучунун өз өлкөсүндөгү жеке жагдайлары⁶², адам сатуунун курмандыгы статусунан улам туш болуп жаткан тобокелдиктер⁶³, кайра кайтып келгенден кийинки стигматизациянын ыктымалдуулугу тууралуу маалыматтарды чогултуу⁶⁴;
- өкмөттүк эмес уюмдар тарабынан дагы, мамлекеттик органдар тарабынан дагы жиберилген ишенимдүү маалыматтардын негизинде анын өлкөсү жөнүндө маалыматтарды чогултуу⁶⁵;

58 Бул адам сатуунун курмандыгы үчүн мөөнөттүү кызмат көрсөтүүлөр жана узак мөөнөттүү жардам берүүлөр - мисалы, коопсуз турак жайга жана медициналык, укуктук жана психологиялык жардамдарга жеткиликтүүбү деген маселени өзүнө камтыйт. Маселелердин толук тизмесин ошол жерден караңыз 202-б.

59 МСИЭБ АБЭМ жөнүндө сунуштамалары, 81-88-б.

60 Quality standards for risk assessment and the safe return and reintegration of trafficked person [Тобокелдиктерди баалоо жана адам сатуунун курмандыктарын артка коопсуз кайтарып берүү жана кайра интеграциялоо сапатынын стандарттары], LEFÖ, 2011, p. 9.

61 Карала турган маселелердин тизмегин ошол жерден караңыз, p. 10.

62 Ошол эле жерден караңыз.

63 Ошол эле жерде.

64 10-11. Ошол эле жерде, 10-11-б.

65 11-12. Ошол эле жерде, 11-12-б.

- тобокелдиктерге баа берүүчү өкмөттүк эмес уюмдардын жана мамлекеттик органдардын ортосундагы кызматташуунун негизинде, ошондой эле адам сатуунун курмандыгынын активдүү катышуусунда анын өлкөсүндө орун алган коопсуздук жаатындагы жагдайлардын өнүгүү сценарийлеринин моделин түзүп чыгуу⁶⁶.

Жакында арада жүргүзүлгөн изилдөөлөр, ЕККУнун төрт катышуучу мамлекетинде (ошол эле учурда, алардын бардыгы ЕБдин мүчө мамлекеттери болуп саналат)⁶⁷ гана жеке тобокелдиктерге баа берилерин далилдесе дагы, ЕБдин мүчө мамлекеттериндеги кырдаал, ЕБ кылмыштардан жабыр тарткандардын укуктары, аларды колдоо жана коргоого алуу боюнча минималдуу стандарттарды белгилөө жөнүндө директивасы кабыл алынгандан кийин жакшы жагына өзгөрүшү ыктымал⁶⁸. 2015-жылдын 16-ноябрына чейин ЕБдин мүчө мамлекеттеринин улуттук мыйзамдарына интеграцияланышы керек болгон бул директива, мамлекеттерге адам сатуунун курмандыктарынын конкреттүү коргоого канчалык деңгээлде муктаж экендиктерин аныктоо максатында жекече баа берүү милдетин жүктөйт⁶⁹. Ошону менен бирге, ЕБ кылмыштардан жабыр тарткандардын

66 Карала турган маселелердин айрымдарын ошол жерден караңыз, 12-13.

67 ЕБ мүчө мамлекеттериндеги адам сатууга каршы чаралар жөнүндө баяндама, 91-б.

68 Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, 2012 OJ L 315/57 [Европа парламентинин жана ЕБ Кеңешинин 2012-жылдын 25-октябрындагы 2012/29/EU ЕБ Кеңешинин алкактык чечимин алмаштыруучу Кылмыштардан жабыр тарткандардын укуктары, аларды колдоого алуу жана коргоо боюнча минималдуу стандарттарды белгилөө жөнүндө директивасы, 2001/220/JHA, 2012 OJ L 315/57].

69 Ошол эле жерде, 22-беренедө төмөнкүлөр жазылган:

«2. Жекече баалоо жүргүзүү учурунда, айрыкча, төмөнкүлөр эске алынат:

- а) адам сатуунун курмандыгынын жеке өзгөчөлүктөрү;
- б) кылмыштын түрү жана мүнөзү;
- в) кылмыш жасоо жагдайлары.

3. Жеке баа берүүнүн алкагында кылмыштын оордугунан улам олуттуу зыянга учураган адам сатуунун курмандыктарына; тескери ойго же дискриминацияга негизделген, айрыкча алардын жеке өзгөчөлүктөрүнө байланышкан кылмыштардын натыйжасында жабыр тарткан курмандыктарга; кылмышкер менен болгон мамилеси же ага көз карандылыгы аларды абдан аялуу абалга алып келген курмандыктарга өзгөчө көңүл бурулушу керек. Ушуга байланыштуу, терроризмдин, уюшкан кылмыштуулуктун, адам сатуунун, гендердик зомбулуктун, жакын адамдарынын зомбулугунун, сексуалдык зомбулуктун, эксплуатациянын же жек көрүүнүн айынан келип чыккан кылмыштардын курмандыктарына жана мүмкүнчүлүктөрү чектелген жабырлануучуларга талаптагыдай көңүл бурулууга тийиш.

4. Ушул Директиванын максаттары үчүн, кылмыштын курмандыгы болгон балдар алардын улам-улам жана көп жолу жабыр тарткандыгына, дайыма коркутуп-үркүтүүлөргө жана катаал жазалоолорго дуушар болгондугуна байланыштуу өзгөчө коргоого муктаж деп саналышат. Директиванын 23 жана 24-беренелеринде каралган

укуктары, аларды колдоо жана коргоого алуу боюнча минималдуу стандарттарды белгилөө жөнүндө директивада жекече баалоо жүргүзүүнү адам сатуунун курмандыгын мекенине кайтарууга карата колдонуу зарылчылыгы гана каралбастан, чындыгында, «өзгөчө коргоого муктаждыкты» билүү жана өз өлкөсүнө кайтарылган адам сатуунун курмандыктары үчүн Директивада каралган атайын чаралардын пайдалуулугун аныктоо милдети чечилет⁷⁰. Азырынча мындай жеке баа берүү кайра артка кайтарууга тиешелүү маселелерге канчалык деңгээлде колдонулары анча так эмес.

Бир гана тобокелдиктерге баа берип коюу, жабыр тарткандарды коопсуз кайтарып берүүнү кепилдикке алуу үчүн дегеле жетишсиз. Ушуга байланыштуу, бардык баа берүүлөрдүн аныкталган тобокелдиктерди мүмкүн болушунча минимумга түшүрүүгө конкреттүү түрдө багытталган деталдуу планды иштеп чыгуу менен коштолгондугу өтө маанилүү⁷¹.

Тобокелдиктерди баалоодон тышкары, артка кайтарылып жаткан адам сатуунун курмандыктарынын жекече муктаждыктарына дагы баа берүү абдан маанилүү. Мамлекеттерге муктаждыктарга баа берүүнү ачыктан-ачык милдеттендирген эл аралык нормалардын жоктугуна карабастан, ушул сыяктуу баалоолорду адам сатуунун курмандыктарына жардам берүү жана аларды коргоо милдетинин негизги бөлүгү катарында кароо зарыл. Ушундан улам, БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунун жана Европа Кеңешинин адам сатууга каршы күрөшүү жөнүндө конвенциясынын катышуучулары, мисалы, адам сатуунун курмандыктарынын өзгөчө муктаждыктарын эске алууга тийиш⁷². Бул эрежеден тышкаркы учурду адам сатуунун кур-

атайын чаралардын кылмыштуулуктун курмандыгы болгон балдарга пайдалуулугун же пайдасыздыгын аныктоо үчүн, алардын ушул берененин 1-пунктунда каралган абалына жекече баалоо жүргүзүлөт.

6. Жекече баалоо адам сатуунун курмандыгынын тикелей катышуусунда жана анын каалоолорун, анын ичинде 23 жана 24-беренелерде каралган атайын чараларды пайдалануудан баш тартуусун эске алуу менен жүргүзүлөт.

7. Жеке баалоонун негизин түзгөн элементтер олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болгон учурларда, мүчө мамлекеттер жазык процесси жүрүп жаткан бардык учурларда толуктоолордун киргизилишин камсыз кылышат.»

70 Ошол эле жерде, 23 жана 24-беренелер.

71 МСИЭБ мындай планды кабыл алууну сунуштайт жана ошондой эле анын үзгүлтүксүз кайра каралып турушу жана жабырлануучуга аныкталган тобокелдиктер тууралуу жана ушул тобокелдиктерди жоюу максатында көрүлүп жаткан чаралар жөнүндө толук маалымат берилиши керек деп белгилейт (караңыз: МСИЭБ АБЭМ жөнүндө сунуштамалары, 87-88-беренелер).

72 БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 6 (4)-берене; Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 12 (7)-берене; Коргоого алуунун конкреттүү түрлөрү төмөнкү документтерде каралган: БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 6 (3)-берене; Бириккен Улуттар Уюмунун улуттар аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы

мандыктары болгон балдарды артка кайтарып берүү нугунда жүргүзүлчү иш-аракеттерден гана тапса болот. БУК жабыр тарткандарды андан ары багыттоо процесси балдардын, аларды баккан адамдардын жана үй-бүлө мүчөлөрүнүн кыска мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү муктаждыктарына дисциплинардык баа берүүнү камтышы керек деп баса белгилеген⁷³. Коштоочусу жок жүргөн же бага турган адамдарынан ажырап калган балдарга баа берүүдө мындай балдардын өзгөчө аялуу жактары, анын ичинде саламаттыгын жана дене бой, психосоциалдык, материалдык жана башка жыргалчылыктарын коргоо жаатындагы муктаждыктары (анын ичинде үй-бүлө зомбулугунан, адам сатуудан же алган травмасынан улам келип чыккан муктаждыктар) эске алынууга тийиш⁷⁴.

Ошону менен катар, ДИАУБ тарабынан өткөрүлгөн консультацияда адис практиктер адам сатуунун курмандыктарын дыкат медициналык текшерүүдөн өткөрүүнүн маанилүүлүгүн баса белгилешти⁷⁵. Артка кайтарып берген учурда адам сатуунун курмандыгынын ден соолугунун ар кандай көйгөйлөрүнө байланыштуу келип чыкчу кесепеттерге, анын ичинде аны кабыл алып жаткан өлкөдө ойдогудай дарылана алабы деген маселеге да баа берүү зарыл. Ушуну менен катар, адам сатуунун курмандыгы артка кайтып бара жаткан учурда адис медиктердин коштоп жүрүүсүнө муктаж болушу мүмкүн. Адам сатуунун курмандыгы катарында башына түшкөн оорчулуктардын айынан кыйналган адамдар, ден соолугуна байланышкан көйгөйлөрдөн тышкары, баңгиликтен жапа чегиши же АИВ-инфекциясын жуктуруп алган болушу мүмкүн⁷⁶.

Артка кайтарып берүү жолу

Артка кайтарып берүү учурунда колдонулган жолдор адам сатуунун курмандыктарынын кайтып келүү учурунда да, кайткандан кийин да анын чыныгы же түшүнүгүнө сиңип калган коопсуздугуна олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн. Адам сатуунун курмандыктары өзүлөрү тааныган адам сатуучулардын өч алууларды уюштуруусунан чочулаган же жер которуу процессине байланыштуу беймаза болушкан учурда, жанында коштоп

конвенциясы, 2001-ж. 8-январы, A/RES/55/25, 25-берене (мындан ары - БУУ УУКК); Европа Кеңешинин адам сатууга каршы күрөшүү жөнүндө конвенциясы, 12 (1)-берене.

73 БУУ Баланын укуктары боюнча комитети (БУК), № 13 жалпы тартиптеги эскертүү, Баланын зомбулуктун бардык формаларынан эркин болуу укугу, 2011-ж. 18-апрели, CRC/C/GC/13, 50-п.

74 БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 31-п.

75 ЕККУ ДИАУБ эксперттеринин Варшавадагы кеңешмеси, 2014-ж. 11-12-февралы.

76 БУУ Баңгизат жана кылмыштуулук боюнча башкармалыгы (БУУ БКБ), Адам сатууга каршы күрөшүү маселелери боюнча методикалык окуу китебинин жыйнагы, 2008-ж. октябры, 376-б. жана 8. 11-методикалык окуу китеби (мындан ары - «БУУ БКБ методикалык окуу китептеринин жыйнагы»).

жүрө турган жана/же белгиленген жайда тосуп ала турган адамдардын бар экендигин билүүсү өзүлөрүн кыйла ишенимдүү сездирерин айтышкан⁷⁷. БӨУ кээ бир транспорттордун түрлөрү (мисалы, самолет), башкаларга салыштырмалуу (мисалы, автобус) кыйла коопсузураак, андыктан колдон келишинче транспорттун так ушул түрүнө артыкчылык берилиши керек экендигин белгилешет⁷⁸.

ЕККУнун бир катар катышуучу мамлекеттеринде бардык мигранттардын кайтуусуна, анын ичинде адам сатуунун курмандыктарынын кайтып кетүүсүнө көмөк көрсөтүүсү, ал мамлекеттердин колдонуудагы улуттук мыйзамдары менен, анын ичинде миграция жөнүндө, чет өлкөлүктөргө башпаанек берүү же жашап туруу укугун берүү жөнүндө мыйзамдары тарабынан жөнгө салынат жана ушул укуктук базага ылайык жардам берилет⁷⁹. ЕККУнун айрым катышуучу мамлекеттери мигранттардын белгилүү бир тобунун, анын ичинде, адам сатуунун курмандыктарынын артка кайтып кетүүсүнө жардам көрсөтүшөт⁸⁰. Ушуну менен катар, айрым өлкөлөрдө адам сатуунун курмандыктарынын артка кайтып кетүүсүн жөнгө салган конкреттүү жоболор жана жол-жоболор колдонулат. ЭМУ тарабынан өз эрки менен артка кайтып кетүүгө жардам берүү боюнча программалар ишке ашырылган⁸¹ ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринде адам сатуунун курмандыктары, мигранттар үчүн жалпы программа аркылуу же адам сатуунун курмандыктары үчүн атайын иштелип чыккан кайра кайтып кетүүгө көмөктөшүү программасы аркылуу артка кайтарылат. ЭМУ мигранттардын ар түрдүү категорияларынын артка кайтып кетүүсүнө жардам берүү менен катар адам сатуунун курмандыктары үчүн

77 Surtees, Rebecca. Listening to Victims: Experiences of identification, return and assistance in South-Eastern Europe [Адам сатуунун курмандыктарын угуу менен. Түштүк Чыгыш Европадагы идентификациялоо, артка кайтаруу жана жардам берүү тажрыйбалары]. Vienna, International Centre for Migration Policy Development, 2007, pp. 110–111.

78 «Анимус» ассоциациясынын кризистик борборунун өкүлүнөн алынган интервью, 2011-ж. 24-ноябры.

79 Programmes and Strategies in the EU Member States / European Migration Network, көрс. чыг., 13-шилтеме, 40-б.

80 Hancilova B., Massey C. Legislation and the Situation Concerning Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation in EU Member States [ЕБдин мүчө мамлекеттеринде сексуалдык эксплуатациялоо максатында адам сатуу маселеси боюнча мыйзамдар жана кырдаал]. Vienna, International Centre for Migration Policy Development, 2009; Programmes and Strategies in the EU Member States, European Migration Network, көрс. чыг., 13-шилтеме, 85-б.

81 Programmes and Strategies in the EU Member States, European Migration Network, көрс. чыг., 13-шилтеме, с. 7; Cuzuioc-Weiss B., Lacroix C. Study on Post-Trafficking Experiences in the Czech Republic, Hungary, Italy, and Portugal [Эркиндикке ээ болгондон кийин адамдарды сатуунун курмандыктарынын тажрыйбасын изилдөө]. Vienna, International Centre for Migration Policy Development, 2010, p. 104.

атайын жол-жоболорду иштеп чыккан⁸². ЕБдин көпчүлүк мүчө мамлекеттеринде берген өтүнүчтөрү четке кагылган мыйзамсыз жүргөн мигранттардын жана башпаанек издеген адамдардын «өз эрки менен артка кайтып кетүүсүнө» тигил же бул түрдө көмөк көрсөтүлөт⁸³. Бул программалар көбүнчө өкмөт аркылуу эмес, эл аралык уюм (мисалы, ЭМУ)⁸⁴ аркылуу жүзөгө ашырылат жана жергиликтүү БӨУ тарабынан колдоо көрсөтүлөт. Кээ бир өлкөлөрдө бир нече программа иштейт.

Мамлекеттерде адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү программаларын жана жол-жоболорун ишке ашыруу үчүн, анын ичинде алардын укуктарын коргоо каражаттары үчүн расмий база жок учурда, мамлекеттер тарабынан бардык адамдардын кайсы бир өлкөдөн чыгып кетүү же өз өлкөсүнө кирүү укуктарын сактабай коюу, ошондой эле адам сатуунун курмандыктарынын коопсуздугун камсыз кылуу аркылуу артка кайтарууга көмөктөшүү милдетин аткарбай коюу коркунучу келип чыгат.

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, артка кайтарып берүү процесси белгиленген талаптарга жооп бербеген, мисалы, аларга коопсуздукту камсыз кылган кепилдиктер жана артка кайтуу тууралуу, ошондой эле, алар дуушар болушу мүмкүн болгон ар кандай кыйынчылыктар тууралуу маалыматтар берилбеген жана көздөгөн жерине жеткенде тосуп алууну уюштуруу боюнча эч кандай чаралар көрүлбөгөн учурларда, адам сатуунун курмандыктарында коргоосуз калганына кооптонуу жана тынчсыздануу сезими

82 Jobe A. The Causes and Consequences of Re-Trafficking, көрс. чыг., 39-шилтеме, 48-б.; International Organization for Migration (IOM), Handbook on Direct Assistance for Victims of Trafficking [Адам сатуунун курмандыктарына жардам берүү боюнча колдонмо], Geneva, IOM, 2007, Chapter 3. ЭМУ айрым өлкөлөрдө артка кайтарып берүү процессинин идентификация фазасынан баштап, реинтеграция фазасына чейин катышат. Ал эми башка өлкөлөрдө ал артка кайтарып берүү процесси үчүн гана жооптуу болушу мүмкүн. ЭМУ тарабынан көрсөтүлгөн артка кайтарып берүү жардамы өкмөттөр жана жергиликтүү жеткирүү кызматын көрсөтүүчүлөр менен түзүлгөн келишимдерден, ошондой эле өлкөнүн укуктук жана саясий негиздеринен көз каранды. (Jobe A. The Causes and Consequences of Re-Trafficking, p. 45). ЭМУнун улуттук бюролорунун адам сатуунун курмандыктарына байланыштуу ар кандай иш-аракеттери, анын ичинде артка кайтарып берүү маселелери да ЭМУнун колдонмолоруна ылайык жүргүзүлүшү керек. Мындан тышкары, ЭМУ адам сатуунун курмандыктарынын өз ыктыяры менен артка кайтуу жаатында укуктук негиздер жөнүндө маалыматтарды жана артка кайтарып берүүнү уюштуруу боюнча практикалык сунуштарды берүүнү көздөгөн конкреттүү саясатты иштеп чыккан. Адам сатуунун курмандыктарына алардын коопсуз кайтып келишине көмөк көрсөтүү менен катар турак жай жана баш калка, жалпы билим берүү жана кесиптик билим берүү, финансылык жана медициналык жардамдар көрсөтүлүшү мүмкүн.

83 Адатта «артка кайтарылып жаткан адамдын өз эрки менен кайтуусуна (логистикалык, финансылык жана/же башка материалдык) жардам берүү» катарында кабыл алынат (караңыз: Programmes and Strategies in the EU Member States, көрс. чыг., 13-шилтеме, 16-б.).

84 Мисалы, La Strada уюму Польшада артка кайтарып берүү программасын ишке ашырат (Human Trafficking in the Baltic Sea Region, көрс. чыг., 37-шилтеме, 39-б.).

пайда болот⁸⁵. Артка кайтарып берүү процессинде пайдаланылган ыкма жана анын жүрүшү адам сатуунун курмандыктарынын укуктарын коргоону камсыз кылуу жана ар-намысын сыйлоо көз карашынан алганда да өтө маанилүү. Ушуну менен катар, артка кайтарылып жаткан адамды алып келүү процесси учурунда аны адам сатуунун курмандыгы катарында идентификациялоо, айрым жагдайларда орун алчу стигматизациялоодон же кысмакка алуулардан улам көйгөй жаратарын билип койгон оң⁸⁶.

Эл аралык жана региондук укуктарга ылайык, ЕККУнун катышуучу мамлекеттери адам сатуунун курмандыктарынын жеке жашоосунун жана инсандыгынын кол тийбестигин жогорку деңгээлде коргоого милдеттүү, бирок, ошол эле учурда, башка адамдардын, анын ичинде айыпталып жаткандардын укуктарын да сактоого тийиш. Тиешелүү стратегияларда, анын ичинде ЕККУнун эгидасы астында иштелип чыккан стратегияларда ушул норма, ошондой эле жеке жашоонун кол тийбестигин урматтоо менен адам сатуунун курмандыктарынын коопсуз кайтып келишинин ортосундагы байланыш бекемделген. Адам сатуунун курмандыктары болгон балдардын өзгөчө аялуу экендигин таануу белгиси катарында, атайын жана кошумча милдеттер колдонулат. ЕККУ регионундагы улуттук мыйзамдар ар качан жеке жашоонун кол тийбестиги жана инсанды коргоого алуу укуктарын коргойт.

Бирок ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринин айрымдарында гана адам сатуунун курмандыктарынын жеке жашоосун коргоо маселесин түздөнтүз жөнгө салган жоболор кабыл алынган.

Адам сатуунун курмандыгын артка кайтарып берүү контекстинде, жеке жашоонун кол тийбестиги жана иденттүүлүктү коргоо маселелери, эгерде адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү процессине бийлик органдары, агенттиктер, кызмат көрсөтүүчүлөр жана жабыр тартуучунун мекениндеги туугандары да тартылган учурда өзгөчө мааниге ээ болот. ЕККУнун милдеттемелеринде адам сатуунун курмандыктарынын жеке жашоосунун кол тийбестигин коргоо, өзгөчө ЖМК кызматкерлерине жабыр тартуучунун инсандыгын же башка бардык купуя маалыматтарды ачыктап салышса, анда анын өмүрү кандай коркунучта каларын жеткирүү зарылдыгы баса белгиленет. Анткени купуя маалыматтарды жарыялап жиберүү адам сатуунун курмандыгынын коопсуздугуна же

85 Surtees, *Listening to Victims*, көрс. чыг., 77-шилтеме, 107-б.

86 Караңыз: Self-Empowerment Program for Migrant Women (SEPMO), *Trafficked' Identities as a Barrier to Community Reintegration: Five Stories of Women Rebuilding Lives and Resisting Categorisation* [Адам сатуунун курмандыктарын идентификациялоо кайра интеграциялоо жолундагы тоскоолдук катарында] (GAATW Feminist Participatory Action Research Series). Bangkok, GAATW, 2010.

анын жазык процессинин алкагында сот адилеттигине жетишүүсүнө тоскоолдук жаратат⁸⁷.

Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына ылайык, Конвенциянын катышуучу мамлекеттери адам сатуунун курмандыктарынын жеке жашоосун жана инсандыгын коргоого милдеттүү⁸⁸. Ушуга байланыштуу, Адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенция адам сатуунун курмандыктарына тиешелүү персоналдык маалыматтардын Персоналдык маалыматтарды автоматтык түрдө иштеп чыгууда жеке адамдарды коргоо жөнүндө конвенцияда каралган шарттарга ылайык сакталышын жана пайдаланылышын талап кылат⁸⁹. Адам сатуунун курмандыктары болгон баланын өздүгүн же анын өздүгүн аныктоого мүмкүндүк берген маалымдар, ушул сыяктуу маалымдарды баланын туугандарын издеп табуу же анын аман-эсендигин жана корголушун кандайдыр бир башка формада камсыз кылуу үчүн колдонулгон өзгөчө кырдаалдардан тышкары ачыкка чыгарылбашы керек⁹⁰.

ЕБ персоналдык дайындарды коргоо боюнча стандарттарында белгилүү бир шарттарды аткаруу менен гана бул дайындарды сактоого, кимдир бирөөгө берүүгө же таратууга мүмкүн экендиги каралган⁹¹. Ошону менен бирге, (өзгөчө дайындар электрондук тарам аркылуу жиберилгенде) дайындардын санкциясыз ачылышынын же алынышынын алдын алууга багытталган тиешелүү техникалык жана уюштуруу жол-жоболору дыкат

87 ЕККУ иш-аракеттер планы, 7.4-п.

88 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү конвенциясы, 11 (1)-берене.

89 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү конвенциясы, 11(1)-берене. Персоналдык маалыматтарды автоматтык түрдө иштеп чыгууда жеке адамдарды коргоо жөнүндө конвенциянын 7-беренесинде автоматташтырылган дайындар базасында сакталган персоналдык дайындарды санкция берилбеген кирүүлөрдөн, өзгөртүүлөрдөн же аларды таратуудан жана башкалардан коргоо үчүн талаптагыдай коопсуздук чараларын көрүү каралат. (Караңыз: 1981-жылдын 28-январында кабыл алынган жана 1985-жылдын 1-октябрында күчүнө кирген Персоналдык маалыматтарды автоматтык түрдө иштеп чыгууда жеке адамдарды коргоо жөнүндө конвенция, Европа Кеңеши, № 108 ЕККС). Конвенцияга ылайык, мамлекеттер бул чаралар аткарылбаган учурда да талаптагыдай санкцияларды жана укуктук коргоо каражаттарын караштырууга тийиш (10-берене).

90 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 11-берене.

91 EU Directive 95/46/EC on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data [Европа Бирлигинин 95/46/ЕБ персоналдык маалыматтарды иштеп чыгууда жеке адамдарды коргоо жана мындай дайындардын эркин кыймылы жөнүндө директивасы], 1995 OJ L 281. Бул шарттарга, башкалар менен катар, маалымат субъектисинин макулдугун алуу жөнүндө жана маалыматты иштеп чыгуу юридикалык милдеттенмелерди аткаруу же маалымат субъектинин турмуштук маанилүү кызыкчылыктарын коргоо үчүн зарыл экендиги тууралуу талаптар кирет.

сакталууга тийиш⁹². Адам сатуунун курмандыгынын артка кайтуу контекстинде, эгерде кайсы бир үчүнчү өлкө дайындардын корголушун жетишерлик деңгээлде камсыз кыла аларын кепилдей алган күндө гана, ушул өлкөгө персоналдык дайындардын жиберилиши мүмкүн экендиги тууралуу талап өзгөчө мааниге ээ⁹³.

Адис практиктер, адам сатуунун курмандыгын артка кайтарып берип жаткан өлкөнүн укук коргоо органдары тарабынан адам сатуунун курмандыгынын так билдирген макулдугусуз кабыл алуучу өлкөнүн бийликтерине анын курмандык экенинин маалымдалбашын сунуштайт. Мындай иш-аракет ошол адамдын коопсуздугун камсыз кылуу максатында гана жасалбастан (мисалы, анын өлкөсүндөгү коррупция жөнүндө кооптонуулар бар болсо), адам сатуунун курмандыгынын коомдун ар кайсы бөлүгү тарабынан жектөөгө алынышынан коргоо үчүн да маанилүү⁹⁴. Тиешелүү жобо БУУ БКБ типтүү мыйзамына киргизилген⁹⁵.

92 Ошол эле жерде, 17-берене.

93 Ошол эле жерде, 25-берене. ЕБ Эксперттер тобу адам сатуунун курмандыгынын өлкөсү менен персоналдык дайындарды алмашууга киришерден мурда, бийлик органдары дайындарды коргоонун жетишерлик деңгээли кепилденгендигине жана персоналдык дайындар менен иштеген бардык адамдар купуялыкты сактоого милдеттүү экендигине ишенимдүү болушу керектигин сунуштайт. Мындан тышкары, эксперттер укук коргоо органдарынын жана адам сатуунун курмандыктары менен иштеген органдардын ортосундагы кызматташуу жөнүндө макулдашууда адам сатуунун курмандыктарынын инсандыгы жана башка персоналдык дайындары тууралуу маалыматтар анын же компетенттүү органдын макулдугусуз берилбей тургандыгын кепилдеген жоболордун камтылышы керектигин сунушташат (караңыз: ЕБ Эксперттер тобунун баяндамасы, 40-сунуштама, 23-24-беренелер).

94 Anti-Slavery International, Human traffic, human rights: redefining victim protection. London, Anti-Slavery International, 2002, rec. 42.

95 БУУ БУК типтүү мыйзамынын 33 (5)-беренеси: «Адам сатуунун курмандыгы [же күбөсү] болгон адам өз өлкөсүнө кайтып келген учурда, анын өздүгүн ырастаган документтеринде кайтып келүүсүнүн себептери жөнүндө жана/же бул адамдын адам сатуунун курмандыгы болгондугу тууралуу эч нерсе жазылбоого тийиш, ал эми мындай адамдын өз өлкөсүнөн чыгып кетүү же башка өлкөгө кирүү жаатындагы укуктарына доо кетирчү же башка терс кесепеттерге алып келиши мүмкүн болгон бул тууралуу жеке маалыматтар эч кандай маалымат базаларында катталбайт».

2-принцип.

Талаптагыдай укуктук жол-жоболорго ээ болуу укугу

ЕККУнун айрым мүчө мамлекеттеринин укуктук системаларында кайтып келүү укугуна байланыштуу болгон тийиштүү укуктук жол-жобо жетиштүү деңгээлде аткарылбайт. Көпчүлүк катышуучу мамлекеттер тарабынан адам сатуунун курмандыктарына белгилүү бир маалыматты берүү каралган, ал эми айрымдары маалымат берүү менен гана чектелбестен, курмандыктарга юристтерден консультация же жардам алуу мүмкүнчүлүгүн түзүп беришет. Бирок берилген маалыматтын жана жардамдын ырааттуулугу менен сапаты суроолорду жаратат. Кээ бир өлкөлөрдө идентификациялоо учурунда адам сатуунун курмандыктарынын иммиграциялык борборлорго жайгаштырылышына алып келген каталар ал адамдардын жардам жана маалымат алуусун кыйындатат же андай мүмкүнчүлүгүн таптакыр жокко чыгарып коет. Башка өлкөлөрдө эгерде кылмыш иши козголбосо, адам сатуунун курмандыктарына жардам көрсөтүлбөйт жана маалымат берилбейт. Адам сатуунун курмандыктарынын укуктары, жеткиликтүү укуктук жана башка жардамдын түрлөрү жөнүндө маалыматка ээ болуу, ошондой эле ойлонууга убакыт берүү – бул адам сатуунун курмандыктарынын укуктук коргоо каражаттарына жетүү жөндөмдүүлүгү үчүн өтө маанилүү процесстик укуктар болуп саналат (бул маселе кийин каралат, 6-принципти караңыз).

Мажбурлап артка кайтарып берүү контекстинде туура идентификациялоонун мааниси

Адам сатуунун курмандыктарын туура идентификациялоого өтө ишеним артуу кыйын. Адам сатуунун курмандыктарын так жана өз убагында идентификациялай албоо – ЕККУнун бүткүл региону боюнча чечүүнү талап кылган жана адам сатуунун курмандыктарын мажбурлап кайтарып берүү, алардын укуктарын сактабай коюу тобокелдиктерин туудурган туруктуу көйгөй болуп саналат. Бул көйгөй адам сатууну токтотуу боюнча улуттук дэңгээлдеги иш-аракеттердин кемчиликтерин, анын ичинде, адам сатууну толугу менен кылмыш иши катары эсептөө жана тиешелүү чараларды көрүү жөндөмсүздүгүн, адам сатуунун курмандыктарын идентификациялоонун жана аларды андан ары багыттоонун натыйжалуу механизмдерин

түзүү, ошондой эле, бул көйгөй менен түздөн-түз иштеген кызмат адамдарын (мисалы: полиция, миграция жана чек ара кызматтарынын кызматкерлери) ар кыл курактагы жана гендердик тиешелүүлүктөгү адам сатуунун курмандыктарын идентификациялоо маселелери боюнча жетиштүү деңгээлде даярдоону камсыз кылуу жөндөмсүздүктөрүн чагылдатат.

Көпчүлүк өлкөлөрдө кармалган мигрант адам сатуунун объекти экендигин аныктоо максатында чек ара, миграция жана полиция кызматкерлери колдоно турган стандарттуу жол-жоболор бекитилген эмес. Адам сатуунун курмандыктарында, көп учурда жашап турууга жарактуу уруксаты, визасы же ал тургай паспорту жок болгондуктан алар полиция же чек ара кызматы тарабынан кармалганда, алар камакка алынат, өлкөдөн чыгарып жибергенге чейин кармоо борборуна өткөрүп берилет, андан соң өлкөдөн депортацияланат. Мунун бардыгы кыска убакыттын ичинде эле болуп өтөт. Ушуга байланыштуу, мигранттардын жана башпаанек издеген адамдардын иштерин кароо боюнча административдик системага туш болгон адам сатуунун курмандыгынын курмандык катары аныкталбай калуу коркунучу бар. Адам сатуунун курмандыктары туура идентификацияланган учурда дагы, алар жол-жоболук каталардын же ар кандай мамлекеттик органдардын өз ара аракеттенишүүсүнүн жоктугунун натыйжасында депортация болуу коркунучуна кептелишет.

Мындан тышкары, мыйзамсыз миграция менен күрөшүүгө багытталган чаралардын жүзөгө ашырылуусунан улам, адам сатуунун курмандыктары өзүм билемдик менен мажбурлоо аркылуу кайтарып жиберүү коркунучуна кабылышы мүмкүн. Мындай чараларга чек арадагы өткөрмө пункттарда өлкөгө киргизүүдөн баш тартуу жана реадмиссия жөнүндө макулдашуунун алкагында кайтарып берүүнүн тездетилген жол-жоболору кирет. Чек арада адам сатуунун курмандыгынын башпаанек алуу жол-жоболорунан пайдалануу мүмкүнчүлүгү четке кагылганда, реадмиссиянын тездетилген жол-жоболору курмандыктарды мажбурлап кайтарып берүү учурларына алып келет. Адам сатуунун курмандыктары белгилүү бир мамлекеттин коопсуздугу жөнүндө туура эмес түшүнүктүн (башкача айтканда, өз өлкөсү же үчүнчү өлкө коопсуз деп эсептелгендиги тууралуу түшүнүк) негизинде кабыл алынган башпаанек берүүнү четке кагуу боюнча чечимден улам терс кесепеттерге дуушар болушу мүмкүн жана бул курмандыктарды өлкөдөн чыгарып жиберүү коркунучуна кептейт. Ушундан улам айрым өлкөлөрдөгү адам сатууга каршы күрөшүү ыкмалары, мыйзамсыз миграциянын алдын алууга багытталгандыгы аркылуу адам сатуунун курмандыктарынын укуктарынын корголушуна зыян келтирет деген кооптонууну жаратат.

Адам сатуунун курмандыктарын туура идентификациялоо аларды мыйзамсыз жүргөн мигрант катары өлкөдөн чыгарып жиберүүнүн алдын алуу үчүн жана аларга таандык укуктарды камсыз кылуу үчүн принциптүү

мааниге ээ. Адам сатуунун курмандыктарын так жана өз убагында идентификациялоо үчүн натыйжалуу иштеген, расмий идентификациялоо системасы талап кылынат. ДИАУБ мындай системаларды тиешелүү окутуудан өткөн кызматкерлер алектенген адам сатуунун курмандыктарын андан ары багыттоонун улуттук механизмдерине интеграциялоону сунуштайт⁹⁶. Ушул ыкма менен ЕККУнун Министрлер кеңешинин № 5/08 чечими адам сатуунун курмандыктары деп болжолдонуп жаткандарды идентификациялоо процесси аяктагыча аларды өлкөдөн чыгарып жибербөөгө чакырат. Жакында кабыл алынган ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-жылдагы кошумчалоодо катышуучу мамлекеттерге адам сатуунун курмандыктарын андан ары багыттоо жөнүндө чечимдерди улуттук мыйзамдарга ылайык кайра карап чыгуу сунушталаат⁹⁷.

Европа Кеңеши кайсы бир адамдын адам сатуунун курмандыгы экендигин болжолдоого жүйөлүү негиздер болгон учурда, аны адам сатуунун курмандыгы катары аныктоо процесси аягына чыкканга чейин өлкөнүн аймагынан чыгарып жибербөө керектигин белгилейт⁹⁸. ЕБ анын мүчөлөрү тарабынан «адам сатуунун курмандыктарына колдоо көрсөткөн тиешелүү уюмдар менен биргеликте, адам сатуунун курмандыктарын эрте идентификациялоонун жана аларга жардам берүүнүн, колдоо көрсөтүүнүн өз максатына туура келген механизмдерин түзүүгө багытталган зарыл чаралар көрүлүшү керек», – деп билдирет⁹⁹. Начало формыКонец формы Мындан тышкары, ЕБ ойлонууга берилген убакыттын аралыгында өлкөдөн чыгаруу боюнча буйруктун аткарылышына тыюу салат. Бул мезгилдин ичинде идентификациялоо процесси аяктап, курмандыктарды калыбына келтирүү максатын көздөгөн жардам көрсөтүлөт¹⁰⁰.

96 Адам сатуунун курмандыктарын андан ары багыттоонун улуттук деңгээлдеги механизтери: практикалык колдонмо. Варшава, ЕККУ ДИАУБ, 2004, 59-б.

97 ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-ж. кошумчалоо, IV бөлүм, 1 жана 1.3-п.

98 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 10(2)-берене. Үчүнчү өлкөнүн жарандарынын кайтып келүүсү боюнча эң мыкты практиканы камсыздоо максатында, Европа Кеңешинин Министрлер комитети тарабынан басып чыгарылган «Мажбурлап кайтарып берүү тууралуу маселелер боюнча жыйырма колдонмо принципте» (Twenty Guidelines on Forced Return) өлкөдөн чыгарып жиберүү жөнүндө буйрук конкреттүү иштин шарттарын эске алуу менен, ар бир кызыкдар болгон адамдын индивидуалдык ишин жетишерлик деңгээлде жана объективдүү кароонун негизинде чыгарылат деп жазылат (караңыз: Twenty Guidelines on Forced Return (Committee of Ministers of the Council of Europe), CM(2005)40, guideline 3). Бул тиешелүү адамдын индивидуалдык шарттарынын каралышын жана кээ бир адамдарды жарандыгынын же белгилүү бир топко таандык болгондугунун негизинде өлкөдөн чыгарып жиберилбешин билдирет. «Чонка Бельгияга каршы» (Conka v. Belgium) деген ишти караңыз, №51564/99 арыз, Европа Кеңеши, Адам укуктары боюнча Европа соту, 2002-ж. 5-февралы.

99 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, 11(4)-берене.

100 Council Directive 2004/81/EC of 29 April 2004 on the residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject

Ойлонууга берилген убакыт

- ЕККУга мүчө мамлекеттердин көпчүлүгүндө адам сатуунун курмандыктарына калыбына келүү жана башынан өткөн окуя тууралуу ойлонуу үчүн убакыт берүүгө багытталган мыйзам же колдонмо жоболор кабыл алынган. Бул адамдарга соттук териштирүү учурунда алар жашап жүргөн өлкөдө калуу укугу берилет, ал эми айрым учурларда жардам алуу мүмкүнчүлүгү түзүлөт. Адам сатуунун курмандыгынын статусун жөнгө салууну камсыз кылган жол-жоболордун натыйжалуулугу, ал жол-жоболорду башкарууга жооптуу адамдардын дараметинен көз каранды. Кээ бир өлкөлөрдө адам сатуунун курмандыктарынын статусу тууралуу чечимдер бул көйгөй менен тикелей иштеген укук коргоо органдарынын, миграция кызматтарынын жана башка мекемелердин кызматкерлери тарабынан кабыл алынат¹⁰¹.

ЕККУнун аймагындагы мамлекеттердин көбү уламдан-улам адам сатуунун курмандыктарына (болжолдонгон) ойлонууга жана калыбына келүүгө убакыт бере башташты. Эгерде алар курмандык болушпаса, анда алардын

of an action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities [ЕБ Кеңешинин 2004-ж. 29-апрелиндеги № 2004/81/ЕБ адам сатуунун курмандыктары же мыйзамсыз иммиграциянын объектилери болгон жана бийликтин компетенттүү органдары менен кызматташкан үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарына жашап турууга уруксат берүү жөнүндө директивасы], 2004 OJ L 261, pp. 19–23, art. 6(2). ЕБ артка кайтарып берүү жөнүндө директивасында ЕБ мүчө мамлекеттеринин аймагында мыйзамсыз жүргөн үчүнчү өлкөнүн жарандарынын кайтып келүүсүнө колдонулган жол-жоболор жазылганы менен, анда «мамлекеттин аймагында мыйзамсыз жүргөн үчүнчү өлкөнүн жарандарына» так аныктама берилген эмес жана мамлекеттерге тиешелүү адамдар бул аныктамага туура келерин кантип жана кайсыл критериялар менен аныктоо керек экендиги тууралуу көрсөтмөлөр берилген эмес. Бирок адам сатуунун курмандыгы катары таанылганга укугу бар адамдар (жана аны менен жок дегенде убактылуу жашап туруу укугунун юридикалык таанылышы) анын таасири алдында калышпастыгы белгилүү, бирок бул адам сатуунун курмандыгы деген статусуна байланыштуу мамлекеттин аймагында жүрүү укугунун күчү токтогуча же анын мөөнөтү аяктагыча гана созулат.

101 ЕБ мүчөлөрү болгон катышуучу мамлекеттерге Европа комиссиясы төмөнкү көйгөйлөрдү белгиледи: адам сатуунун курмандыктарынын убактылуу жашап турууга уруксат алуу мүмкүнчүлүктөрү тууралуу маалымдоого жооптуу органды дайындоо жөндөмсүздүгү жана тиешелүү маалыматтын курамын так аныктай албашы; адам сатуунун курмандыктарын идентификациялоо жөндөмсүздүгү, бул алардын мыйзамсыз жүргөн мигрант катары камалышына алып келет; жашап турууга уруксат берүүнүн алдын ала шарты катары эздүктү тастыктаган документти көрсөтүү талабы; психологиялык жардам берүү жөнүндө атайын жоболордун кабыл алынбашы; адам сатуунун курмандыктарынын коопсуздукту жана аларды коргоо жөнүндө конкреттүү жоболордун кабыл алынбашы; баланын эң мыкты кызыкчылыктарын ойдогудай эске алуу жөнүндө так жоболордун жоктугу; социалдык жардам берүү боюнча максаттуу программалардын жоктугу (караңыз: European Commission, Report from the Commission on the application of Directive 2004/81 [Европа комиссиясы, 2004/81 директивасынын аткарылышы жөнүндө баяндама], COM(2010) 493 final, p. 10).

андан ары өлкөдө калууга укугу болбойт. Адам сатуунун курмандыктарына ойлонууга жана калыбына келүүгө убакыт берүүнүн маанилүүлүгү ЕККУ тарабынан кабыл алынган бир катар документтерде белгиленген. ЕККУ иш-аракеттер планынын жоболорунда ойлонуу убактысы адам сатуунун курмандыктарынын сот процессине күбө катары катышуу же андан баш тартуу чечимин кабыл алышы үчүн зарыл экендиги белгиленет¹⁰². ЕККУнун милдеттенмелерине ылайык, катышуучу мамлекеттер адам сатуунун курмандыктарына ойлонууга жана калыбына келүүгө убакыт бериши керек¹⁰³ жана ушул убакыттын ичинде алар депортацияланбашы керек¹⁰⁴.

Бириккен Улуттар Уюмунун адам сатуу жөнүндө протоколун иштеп чыгуу учурунда ойлонууга жана калыбына келүүгө берилчү убакыт тууралуу концепция али бекем орной элек болгондуктан, бул документте чагылдырылган эмес. Бирок ал Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясында чагылдырылган жана ачыкталган, анда мыйзам боюнча ойлонууга 30 күндөн кем эмес узактыктагы мөөнөт берилиши керек деген талап коюлат¹⁰⁵. Бул мөөнөт курмандыктардын реабилитациядан өтүшүнө, адам сатуучулардын таасиринен толугу менен чыгышына, бийлик менен кызматташуу же андан баш тартуу боюнча аң-сезимдүү чечим чыгарууга жетиштүү убакыттын берилишине мүмкүнчүлүк түзүшү керек. Ушул мөөнөттүн аралыгында адам сатуудан жапа чеккен жакка коргоо жана жардам көрсөтүлүшү керек¹⁰⁶ жана аны өлкөдөн чыгарып жибере алышпайт¹⁰⁷. Конвенцияга катышкан мамлекеттер адам сатуунун курмандыктарын мажбурлап кайтарып берүүнүн алдын алуучу ыкманы эркин түрдө тандап алса болот. Бирок, ошол эле учурда, мамлекеттер калыбына келүү мезгилинде ал өлкөнүн аймагында калууга мүмкүнчүлүк

102 ЕККУ иш-аракеттер планы, V бөлүм, 8.1-п; ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-жылдагы кошумчалоо, IV бөлүм, 2 жана 2.3-п.

103 ЕККУ Министрлер кеңешинин № 8/07 «Эмгек эксплуатациясы максатында адам сатууга каршы күрөшүү» чечими, Мадрид, 2007-ж. 30-ноябрь, 2-п. URL: <http://www.osce.org/ru/mc/29467?download=true>.

104 ЕККУ Министрлер Кеңешинин №5/08 «Комплекстүү ыкманын базасындагы жазык сот адилеттүүлүгүнүн алкагында адам сатууга каршы күрөшүүнүн натыйжалуулугун арттыруу» чечими, Хельсинки, 2008-ж. 5-декабрь, 5-п. URL: <http://www.osce.org/ru/mc/35486?download=true>.

105 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 13.1-берене. Конвенциянын катышуучу мамлекеттеринин аймагында мыйзамсыз жүргөн же жашап турууга кыска мөөнөттүү уруксаттын негизинде гана ал аймакта мыйзамдуу жүргөн адам сатуунун курмандыктары үчүн кайра калыбына келүү мөөнөтү каралган (Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына түшүндүрмө баяндама).

106 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 13(2), 12(1)(2)-берене.

107 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 13(1)-берене.

берген укуктук базаны түзүүгө жана адам сатуунун курмандыктарына тийиштүү уруксат кагаздарын берүүгө милдеттүү¹⁰⁸.

ЕБ мыйзамдарында да ойлонууга убакыт берүү каралган, бирок ал мөөнөттүн узактыгы мүчө мамлекет тарабынан өз алдынча аныкталат¹⁰⁹. Ойлонууга берилген убакыттын аралыгында үчүнчү өлкөнүн жарандарына карата кайтарып берүү тууралуу буйруктардын аткарылышы мүмкүн эмес. Бул адамдарга «жашоо-тиричилигин өткөрө алгыдай шарттар» түзүлүшү керек жана зарыл болгон учурда медициналык тез жардам, анын ичинде психологиялык жардам алууга дагы мүмкүнчүлүк берилүүгө тийиш¹¹⁰.

108 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына түшүндүрмө баяндама, 178-п.

109 ЕБ 2004/81/ЕБ директивасы, 6-берене. Директива адам сатуунун курмандыктарынын көйгөйлөрүнө жана алардын колдоо менен жардам алуу укугуна жетишерлик деңгээлде көңүл бурулбагандыгы үчүн сынга кабылган (караңыз: EU Group of Experts, Opinion No. 4/2009, On a possible revision of Council Directive 2004/81/EC, para. 3). ЕБ Эксперттер тобу адам сатуунун курмандыктарына ойлонууга эң аз дегенде 3 айдан кем эмес убакыт берүүнү сунуштады. Бул убакыт аларга жетишерлик деңгээлдеги жардамдын жана колдоонун көрсөтүлүшү үчүн, ошондой эле жазык тергөө учурунда кызматташуу тууралуу ойлонулган чечимди кабыл алуу үчүн, компенсация төлөтүп алуу талабын коюу үчүн же үйүнө кайтуу үчүн керек. Ал эми жашап турууга уруксат берүү тууралуу айтсак, Эксперттер тобу аны берүү курмандыктын тергөө органдары же прокуратура менен кызматташуусуна болгон макулдугу менен шартталбашы керек экендигин билдирди. Эксперттер тобу адам сатуунун курмандыктарынын көп учурларда маанилүү маалымат ала албай калуу, адам сатуучулардын куугунтуктоодон качуу же курмандыктар бийлик менен кызматташууга макул болушса, аларга же алардын туугандарына олуттуу залал келтириленин улам чочулоо ыктымалдуулугу бар экендигин белгилешти. Бирок бул жардам алууга жана колдоо көрсөтүүгө муктаж болгон адам катары анын курмандык статусун өзгөртпөйт. Эксперттер тобу адам сатуунун курмандыктарынын мамлекеттик органдар менен кызматташуу макулдугуна же макул эместигине карабастан, адам сатуунун курмандыктары болгон чоң адамдарга да, балдарга да убактылуу, бирок жаңыланып турчу, иштөөгө жана социалдык жардам берүү программаларына жол ачкан укук менен алты айдан кем эмес мөөнөттөгү өлкөдө жашап туруу уруксатын берүүнү сунушташкан. (караңыз: EU Group of Experts, Explanatory Paper 10: Reflection Period and Residence Status [№ 10 баяндамага түшүндүрмө: ойлонууга убакыт жана жашап турууга уруксат берүү маселеси], p. 171). Караңыз: Gallagher A.T. The International Law of Human Trafficking. New York, Cambridge University Press, 2010, pp. 298–301.

110 ЕБ 2004/81/ЕБ директивасы, 7-берене. Мындан тышкары, ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасынын преамбуласында ойлонуу үчүн берилчү убакыт белгиленген жана адам сатуунун курмандыгы тиешелүү бир мүчө мамлекетте мыйзамдын негизинде жашап жүрбөгөн учурларда жардам берүү жана колдоо көрсөтүү милдеттүү тартипте жана жок дегенде ойлонууга берилген убакыт ичинде көрсөтүлүшү керек экендиги ырасталган (18-пункт). БУУнун бир катар түзүмдөрү адам сатуунун бардык курмандыктарына ойлонууга жана калыбына келүүгө минимум 90 күндүк мөөнөт берүүнү сунуштаган (караңыз: OHCHR, UNHCR, UNICEF, UNODC, UN Women and ILO. Prevent, Combat, Protect: Human Trafficking – Joint UN Commentary on the EU Directive, A Human Rights-Based Approach., p. 44).

Сот адилеттүүлүгүнө жеткиликтүүлүк

ЕККУ иш-аракеттер планында, ага 2013-жылдагы кошумчалоодо жана ЕККУ Министрлер кеңешинин № 14/06 и № 8/07 чечимдеринде адам сатуудан жапа чеккен адамдар үчүн сот адилеттүүлүгүнө ээ болуунун мааниси жана ушуга байланыштуу аларга укуктук жардам көрсөтүүнүн зарылчылыгы баса белгиленет. Мындай жардам адам сатуунун курмандыктары түшүнгөн тилде юридикалык консультациялардын жана алардын мыйзамдуу укуктары тууралуу маалыматтын берилишин камтыйт. Министрлер кеңешинин № 8/07 чечимине ылайык, эгерде адам сатуунун курмандыгы сот процессине катыша албаса, анда мамлекеттер сотто альтернативдүү өкүлчүлүк кылуунун мүмкүнчүлүктөрүн карашы керек экендигин белгилей кетүү зарыл.

БУУ адам сатуу жөнүндө протоколуна ылайык, мамлекеттер тийиштүү соттук жана административдик териштирүүлөр тууралуу адам сатуунун курмандыктарына маалымат берүү, ошондой эле жазык сот өндүрүшүндө курмандыктар өз ой-пикирин жана кызыкчылыктарын баяндап берүүгө мүмкүнчүлүк түзгөн жардам берүү чараларын кабыл алышы керек. Мындан тышкары, БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунда адам сатуунун курмандыктарына алар түшүнгөн тилде консультативдик кеңеш жана маалымат берүү, айрыкча, алардын юридикалык укуктары тууралуу консультативдик кеңеш жана маалымат берүү камтылган¹¹¹. БУУнун адам сатуунун курмандыктары үчүн укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына болгон укукка тиешелүү негизги принциптеринин долбооруна ылайык, адам сатуунун курмандыктарынын процесстик укуктарында компетенттүү органдарга болгон жеткиликтүүлүк, өздөрүнүн укуктары жөнүндө маалымат, юридикалык жана башка түрдөгү жардам алуу, ошондой эле ойлонууга убакыт алуу мүмкүнчүлүктөрүн камтыйт¹¹².

Адис практиктердин көз карашы боюнча ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринин кээ бирлери адам сатуудан жапа чеккен адамдарга адам сатуунун курмандыктары катары статус берүү өтүнүчүн көп учурда четке кагып келет. Бул, көбүнесе, (кээде адам сатуунун курмандыктары бийлик органдары менен кызматташууну каалабагандыгынын натыйжасында) жазык териштирүү иши ачылбаган учурларда орун алат. Мындан улам, бул адам тиешелүү жардамды таптакыр ала албай калат же чектелген деңгээлде гана алып калат. БУУнун кылмыштардан жабыр тарткандарга, ошондой эле адам укуктары боюнча эл аралык укуктун одоно бузулушунан жабыр тарткандарга тиешелүү принциптерине ылайык, адам сатуунун

111 БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 6.2 жана 6.3 (b)-берене.

112 БУУ адам сатуунун курмандыктары үчүн укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына болгон укукка тиешелүү негизги принциптеринин долбоору, UN Doc. A/HRC/17/35, 2011-ж. 13-апрели, 1(5) - берене.

курмандыктары бул конкреттүү учурда мыйзам бузуучунун аныкталгандыгына, кармалгандыгына, сотко өткөрүп берилгендигине же соттолгондугуна көз каранды болбостон курмандык катары каралышы керек¹¹³. Ушундай эле жол менен адам сатуунун курмандыктары үчүн укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына ээ болуу укугуна тиешелүү негизги принциптердин долбоорунда адам сатуунун курмандыктарына карата кылмыш жасаган адам сатуучулардын соттолгондугуна же соттолбогондугуна карабастан, курмандыктардын бардыгы үчүн соттук тартипте камсыз кылынган компенсация алуу укугу каралган¹¹⁴.

Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы Конвенциянын катышуучу мамлекеттерин адам сатуунун курмандыктарына курмандыктарына алар түшүнгөн тилде консультация жана маалымат берүүгө, ошондой эле жазык процессинде алардын укуктарынын жана кызыкчылыктарынын көрсөтүлүшүн камсыздаган жардам берүүгө милдеттендирет¹¹⁵. Бул адамдарга тиешелүү соттук жана административдик жол-жоболор тууралуу маалымат жеткиликтүү болушу керек (бул адамдар компетенттүү органдар менен байланышта болгон учурдан тартып)¹¹⁶. Бул өлкөнүн аймагында мыйзамсыз жүргөн адам сатуунун курмандыктарына да тиешелүү жана алдыдагы жасоочу иш-аракеттеринин варианттары тууралуу ойлонууга убакыттын болушу жана тийиштүү арыздарын берүү үчүн, аларга өлкөдө жашап калууга тиешелүү¹¹⁷ укуктары тууралуу маалымат берилиши керек. Конвенциянын катышуучулары адам сатуунун курмандыктарына акысыз юридикалык жардам көрсөтүлчү шарттарды аныктоого тийиш¹¹⁸. Юридикалык жардам алуу укугун АУНЭЕК тарабынан бекитилген нормалар жана АУЕСтин прецеденттик укугу менен бирге карасак, анда белгилүү бир шарттарда ал

113 БУУ Башкы Ассамблеясы, Кылмыштардын жана бийликти кыянаттык менен колдонуунун курмандыктары үчүн сот адилеттүүлүгүнүн негизги принциптеринин декларациясы, 1985-ж. 29-ноябрь, A/RES/40/34; БУУ Башкы Ассамблеясы, Адам укугу жаатындагы эл аралык нормаларды одоно бузуулардан жана эл аралык гуманитардык укуктун олуттуу бузуулардан жабыр тарткандар үчүн укуктук коргоо жана келтирилген залалдын ордун толтуруу укуктарына тиешелүү негизги принциптер жана колдонмо жоболор, 2005-ж. 16-декабрь, A/60/509/Add.1.

114 Адам сатуунун курмандыктары үчүн укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына ээ болуу укугуна тиешелүү негизги принциптердин долбоору, 2 (с)-берене.

115 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 12(1)(d)-берене, 12(1)(e)-берене.

116 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 15(1)-берене. Караңыз: Конвенцияга түшүндүрмө баяндама, 192-п.

117 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына түшүндүрмө баяндамасы, 194-п.

118 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 15(2)-берене; Конвенцияга түшүндүрмө баяндама, 195-196-п.

компенсация төлөп берүү же иммиграциялык ишти кароо сыяктуу жарандык иштерге да тиешелүү болуп калат¹¹⁹.

Ошол эле жол менен ЕБ мыйзамдарында адам сатуунун курмандыктары өздөрүнүн мыйзамдуу укуктарын, анын ичинде, өлкөдө жашоо укугун жана кайтып кетүү укугун коргой алышы үчүн, аларга тийиштүү маалыматтын жана зарыл укуктук жардамдын көрсөтүлөрү каралган. Мындан тышкары, ЕБ мыйзамдарында адам сатуунун курмандыктарына юридикалык жардамдын «кечиктирилбестен» берилиши талап кылынат¹²⁰. Компенсация алуу максатында тиешелүү жазык сот адилеттүүлүгү системасындагы адам сатуунун курмандыгы статусуна ылайык курмандыктарга юридикалык өкүлчүлүк берилиши керек (мисалы, эгерде курмандыктар жазык процессинде тараптар статусуна ээ болсо). Эгерде адам сатуунун курмандыгынын жетиштүү каражаты болбосо, юридикалык өкүлчүлүк жана жардам ЕБ тиешелүү мүчө мамлекети тарабынан берилиши зарыл¹²¹. Мындан тышкары, БУУнун түзүмдөрү ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасын аткарган мамлекеттерге акысыз юридикалык жардамдын бир гана жазык процессинин алкагында эмес, башка учурларда да берилишин сунуштайт. Жеткиликтүүлүк адам сатуунун курмандыгы катары ал адамдын статусуна тиешелүү жана компенсация алууга багытталган соттук өндүрүштүн бардык түрлөрүнө, - анын ичинде жазык

119 Мындай шарттарга терштирүүнүн татаалдыгы жана талкууланган маселелердин эмоциялык мүнөзү кызыкдар адамдын өз ишин жакшы жана натыйжалуу көрсөтүүгө тоскоолдук кылган учурлар кирет (Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына түшүндүрмө баяндама, 195-196-п). Адам сатуунун курмандыгы чыккан жарандык иштин бардыгында (мисалы, компенсация төлөп берүүгө же баш калкалоочу жай берүүгө тиешелүү иштерде) адам сатуунун курмандыгына иштин жана талкууланган маселелердин татаалдыгын жана эмоциялык мүнөзүн эске алуу менен юридикалык жардам берүү талап кылынары толук ыктымал.

120 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, 12 (2)-берене.

121 Ошол эле жерде, 12(2)-берене. Адам сатуудан жапа чеккендер кылмыштардын курмандыктары катары ЕБ Кеңешинин 2001/220/JHA алкактуу чечимин алмаштырган Европа парламентинин жана ЕБ Кеңешинин 2012-жылдын 25-октябрындагы 2012/29/EU Кылмыштардан жабыр тарткандардын укуктары, аларды колдоого алуу жана коргоо боюнча минималдуу стандарттарды белгилөө жөнүндө директивасынын таасири алдында болот, 2012 OJ L 315/57. 2015-жылдын 16-ноябрына чейин ЕБ мүчө мамлекеттеринин улуттук мыйзамы менен интеграцияланышы керек болгон бул директивага ылайык, адам сатуунун курмандыктарын дискриминациядан алыс болгон жана директива тарабынан кепилденген укуктарды сактоо менен таанылып, аларга кылдат жана урматтоо менен мамиле кылынат. Жакында Европа парламенти адам сатуунун курмандыктарынын финансылык каражаттардын жетишсиздигине дуушар болушунун натыйжасында кесиптик, юридикалык сыяктуу кызматтардын акысын төлөй албасын эске алуу менен, кесиптик жардам, анын ичинде акысыз юридикалык жардам берүү тууралуу токтом кабыл алды. (караңыз: European Parliament, Resolution of 10 February 2010 on Preventing Trafficking in Human Beings, P7_TA(2010)0018, para. 18 [Европа парламентинин 2010-жылдын 10-февралындагы адам сатууну алдын алуу жөнүндө чечими]).

жана жарандык иштердин, эмгек мыйзамдарын бузуу боюнча иштердин териштирүүлөрүнө, иммиграциялык статус же башпаанек берүүгө тиешелүү териштирүүлөргө берилиши керек¹²².

Даттануу мүмкүнчүлүгү

Адам сатуунун курмандыктарына кайтып келүү учурунда тиешелүү укуктук жол-жоболордун сакталышына кепилдик берүү үчүн, аларды кайтарып берүү тууралуу чечимдин үстүнөн даттануу каражаттары менен камсыздоо маанилүү.

Бул контекстте административдик чечимдерден укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттары менен камсыздоого тиешелүү ЕККУнун милдеттенмелери өзгөчө мааниге ээ. Аларга ылайык ЕККУнун катышуучу мамлекеттери административдик жоболордун жана чечимдердин соттук көзөмөлдөнүшүн камсыздоого умтулуулары керек¹²³.

ЕБ артка кайтарып берүү жөнүндө директивасына ылайык, кайтарып берүү жана депортацияга тиешелүү бардык чечимдер факты жүзүндөгү жана юридикалык негиздерди көрсөтүү менен кат жүзүндө кабыл алынууга тийиш жана алар натыйжалуу карап чыгууга же даттанууга жатышы керек¹²⁴. Чечимдер соттук карап чыгуунун же даттануунун механизмдери тууралуу маалыматты камтууга тийиш. ЕБ мүчө мамлекеттери юридикалык жардам тууралуу улуттук мыйзамга ылайык, өтүнгөн учурда зарыл юридикалык жардамды же юридикалык өкүлчүлүктүн кызматтарын акысыз берүүнү камсыз кылууга милдеттүү¹²⁵.

Мындан тышкары, алар адам сатуунун курмандыктарын өлкөдөн чыгарып жибербөө принцибин сактоого милдеттүү жана бул принциптин бузулгандыгы тууралуу ыктымалдуулук бар болсо, анда алардын жер котортуусун кийинкиге калтыруулары керек¹²⁶.

Эгерде кайтарып берүүчү өлкө Адам укуктарын коргоо жөнүндө Европа конвенциясынын катышуучусу болсо, анда АУЕСке арызданган адам сатуунун курмандыгы Конвенциянын конкреттүү бир катышуучу мамлекети тарабынан кабыл алынуучу камсыздоо чараларын аныктап беришин

122 UNHCR et al., Prevent, Combat, Protect: Human Trafficking, көрс.чыг., 66-б.

123 ЕККУ адамдык чен-өлчөм боюнча конференциянын Москва кеңешмесинин документи, 1991-ж. 3-октябры (мындан ары - «1991-жылдагы Москва документи»), 18.4-п.

124 ЕБ артка кайтарып берүү жөнүндө директивасы, 12(1) жана 13-берене.

125 Ошол эле документте, 13(4)-берене.

126 Ошол эле жерде, 9(1)-берене

Соттон өтүнө алат¹²⁷. Камсыздоочу соттук чаралар – бул АУЕСтин прецеденттик укугуна ылайык орду толгус зыян келтирүү коркунучу болгон кезде гана колдонулуучу шашылыш чаралар болуп саналат. Көп учурда арыз ээлери өлкөдөн чыгарып жиберүү же өлкөсүнө өткөрүп берүү процессин кийинкиге калтырууну талап кылышат жана бул алардын сексуалдык эксплуатациянын объектиси болуп калуу¹²⁸ же туугандары тарабынан алардан өч алуу коркунучу келип чыккандыгына¹²⁹ байланыштуу болот.

127 Rules of Court, European Court of Human Rights [Соттун регламенти, Европанын адам укуктары боюнча соту], Registry of the Court, 1 January 2014, Rule 9.

128 «М Бириккен Королдугуна каршы» иши (M. v. the United Kingdom), №16081/08 арыз / Европа Кеңеши, Адам укуктары боюнча Европа соту, 2009-ж. 1-декабры.

129 «Х.Н. Нидерландияга каршы» (H.N. v. the Netherlands) иши, №20651/11 арыз/ Европа Кеңеши, Адам укуктары боюнча Европа соту, 2012-ж. 3-октябры.

3-принцип.

Артка кайтарып берүү мүмкүнчүлүгү жок учурда коргоого алуу чаралары

Айрым учурларда адам сатуунун курмандыктарын өз өлкөсүнө же мурда жашап көнгөн жерине кайтарып жиберүү такыр мүмкүн эмес, мындай аракеттер кооптуу катары саналат же ошол адамдын укуктарын бузууга жатат. Ойлонууга берилген убакыт аягына чыккандан кийин, мыйзамдуу түрдө качкын статусу берилбеген же башка жолдор менен эл аралык коргоого муктаж адам катары таанылбаган адам сатуунун курмандыктарына, жок дегенде, алардын жеке жагдайларын эске алуу менен, коргоо чаралары көрүлөт. Бирок мындай альтернативалык чаралар көп учурларда убактылуу гана болуп саналат.

Адам сатуунун курмандыктарына бир катар себептерден улам «өлкөдө жүрүү укугу» берилиши мүмкүн жана ал ар түрдүү формаларда ишке ашырылат. Ойлонууга берилген убакыт аягына жеткен соң (жогорудагы 2-принципти караңыз) андан ары көрүлүүчү аракеттердин алгачкы вариантыларынын бири, адам сатуучуларга каршы иш өндүрүшүнө байланыштуу, ага убактылуу жашап туруу уруксатын берүү болуп саналат. Бирок ушул сыяктуу уруксатты алуу үчүн адам сатуунун курмандыгынын бийлик органдары менен кызматташуусу талап кылынат. Гуманитардык ыңанымдарга ылайык, адам сатуунун курмандыктарына чыгарып жибербөө принцибинин негизинде жана артка коопсуз кайтып кетүүсүнө кепилдик бере албаган кезде, алар эл аралык коргоого алынат же убактылуу жашап туруу уруксаты берилет. Ошону менен катар, адам сатуунун курмандыктарына гуманитардык ыңанымдарга ылайык туруктуу жашап туруу уруксаты да берилиши мүмкүн. Эл аралык коргоого алуу өтүнүчү менен кайрылган адам сатуунун курмандыктары, алардын статусуна ылайык ээ болгон башка бардык укуктарына карабастан, же ушундай укуктарына кошумча иретинде, бул өтүнүчтү кароо аяктаган мезгилге чейин ошол өлкөдө жүрө туруу укугун ала алышат.

Сот териштирүүсүнүн созулушуна жараша өлкөдө убактылуу жүрүү уруксаты

ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринин көпчүлүгүндө укук коргоо органдары же прокуратура органдары тарабынан адам сатуунун курмандыгынын күбө катары берген көрсөтмөлөрүнүн маанилүүлүгүнө берген баага жараша, ал адамдын өлкөдө калуусуна жана жазык процессине катыша алуусуна макулдук берген чечим кабыл алынат. Мындай жагдай, адам сатуунун курмандыгынын өлкөдө калуу укугу, кылмыш ишин иликтөө жана/же кылмышкерлерди сот аркылуу куугунтуктоо процессинде анын бийлик органдары менен кызматташууга берген макулдугунан көз каранды болгон учурларга жараша орун алат. Жарандык процесске катышуу үчүн өлкөдө калуу укугун берүү, мисалы, компенсация төлөтүп алууга жетишүү максатында өлкөдө калуу укугун берүү, негизинен ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринин укуктук алкагында каралган эмес. Бул укук, ченемдик укуктук актыларда каралбагандыгына байланыштуу, көбүнчө адам сатуунун курмандыктары компенсация төлөп берүү өтүнүчүн жазганга же аны кароо аяктаганга чейин күтө турууга мүмкүнчүлүк берилгиче өз өлкөлөрүнө (ыктыярдуу түрдө же мажбурлоо менен) кайтып кетишери тууралуу маалыматтар бар¹³⁰. Сот териштирүүсү учурунда бийлик органдары менен кызматташууга баргандыгы үчүн жашап туруу уруксатын алган адам сатуунун курмандыктарына сот процесси аяктагандан кийин ошол өлкөдө калуу мүмкүнчүлүгү берилген учурлар сейрек кездешет¹³¹. Жашап туруу уруксатынын берилиши мүмкүн болгон учурлар, жазык ишин кароонун жыйынтыгынан көз каранды болушу мүмкүн жана сот процесси айыпталуучунун соттолушу менен аяктаган же адам сатуунун курмандыгы «бийлик органдары менен кызматташууга бардык күч-аракетин жумшаган» кырдаалдарда гана орун алат¹³².

Ойлонууга убакыт берилген сыяктуу эле, ЕБдин айрым бир өлкөлөрүндө жашап туруу уруксатын берүү үчүн адам сатуунун курмандыгы тарабынан өздүгүн ырастаган документтерди көрсөтүү сыяктуу кошумча талаптар да коюлат¹³³. Ошону менен катар, адам сатуунун курмандыктары мындай талаптарды таптакыр аткара албагандай абалда калышы мүмкүн, анткени алардын ким экендигин тастыктаган жарактуу ырастамалары

130 ЕККУ регионунда эксплуатациянын жана адам сатуунун курмандыктарына компенсация төлөп берүү. Варшава, ЕККУ ДИАУБ, 36-б.

131 Hancilova B., Legislation and the Situation Concerning Trafficking in Human Beings, көрс. чыг., 80-шилтеме, 82-б.

132 Craggs S. and Martens R. Rights, Residence, Rehabilitation: A Comparative study Assessing Residence Options for Trafficked Persons [Укуктар, жашаган жери, реабилитация: адам сатуунун курмандыктары үчүн варианттар]. International Organization for Migration, 2010, p. 97.

133 Ошол эле жерде, 55-б.

дегеле болбогон же адам сатуучулар тарабынан тартып алынган учурлар да кездешет.

БУУ адам сатуу жөнүндө протоколуна ылайык, артка кайтарып берүүнү уюштурган өлкөлөр артка жибериле турчу адам катышып жаткан соттук териштирүүнүн кайсы стадияда экендигин эске алууга тийиш¹³⁴. Адам сатуунун курмандыгы кайсыл өлкөдө укуктук коргоо каражаттарына жетүүгө аракет кылып жатса, анын ошол өлкөдө жашап турушу иш боюнча өндүрүштүн көп учурда практикалык, кээде юридикалык шарты болуп саналат. Эгерде адам сатуунун курмандыгын артка кайтарып бере турган өлкөлөр ушул нерсени эске алышпаса, мындай кырдаал жабырлануучуга укуктарын коргоо каражаттарына ээ болуу укугун эркин жана натыйжалуу жүзөгө ашыруусуна сөзсүз түрдө тоскоолдук жаратат. Артка кайтарып берүүчү өлкөлөр, эң акыркы чара катары, жок дегенде, адам сатуунун курмандыгынын сот териштирүүсүнө катышуусуна мүмкүндүк берүү үчүн депортациялоо мөөнөтүн артка жылдыруулары жана убактылуу жашап туруу уруксатын берүүлөрү керек.

ЕККУ иш-аракеттер планы жана ЕККУ Министрлер кеңешинин № 8/07 чечими мамлекеттерди адам сатуунун курмандыктарына убактылуу жана туруктуу туруу уруксатын берүү мүмкүнчүлүгүн карап көрүүгө чакырат¹³⁵. ЕККУ тарабынан кабыл алынган документтерде мындай жашап туруу уруксаттарынын сот териштирүүлөрү менен түздөн-түз байланышы жок. ЕККУ Министрлер кеңешинин № 8/07 чечиминде жашап туруу уруксаттарынын кандай максаттарда берилери жазылбаганы менен, алар ЕККУ иш-аракеттер планында адам сатуунун курмандыгынын коопсуздугуна коркунуч жаралышы мүмкүн болгон жагдайлардан улам берилери эскертилет. ЕККУнун катышуучу мамлекеттерин адам сатуунун курмандыктары ошол өлкөдө жүргөн мезгилде аларга иштегенге уруксат берүү жөнүндө маселени карап көрүү чакырыгы ЕККУнун милдеттенмелеринде камтылган¹³⁶. Аны менен катар, ЕККУнун милдеттенмелерде катышуучу мамлекеттер үчүн адам сатуунун курмандыктарына ойлоону убактысын берүү жана тиешелүү маалыматтарды, ошондой эле иштегенге уруксат документтерин берүү жолдору аркылуу алар ушул өлкөдө жүргөн мезгилде алардын иштеп кетүү мүмкүнчүлүктөрүн арттыруу боюнча сунуштамалар камтылган¹³⁷.

¹³⁴ БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 8-б.

¹³⁵ ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-ж. кошумчалоодо дагы кайрадан тастыкталган, IV бөлүм, 2 жана 2.3-п.

¹³⁶ ЕККУ иш-аракеттер планы, V, бөлүм, 8.2-8.3-п.; ЕККУ Министрлер кеңешинин № 8/07 чечими, 2-п.; ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-ж. кошумчалоо, IV бөлүм, 2 жана 2.3-п.

¹³⁷ ЕККУ Министрлер кеңешинин № 8/07 чечими, 2-п.;

Европа Кеңешинин да, Европа Бирлигинин да стандарттарында, адам сатуунун курмандыктарына убактылуу жашап турууга уруксат берүү каралат, бирок бул уюмдардын ортосунда жашап туруу уруксатын алуу үчүн, ал адам шайкеш келүүгө тийиш болгон критерийлер боюнча айырмачылыктар бар. Европа Кеңешинин адам сатууга каршы күрөшүү жөнүндө конвенциясына ылайык, эгерде бийликтин компетенттүү улуттук органы адам сатуунун курмандыктары жеке жагдайларына байланыштуу же тергөө, же жазык процесси учурунда кызматташуу максатында өлкөдө болушу зарыл деп эсептесе, анда Адам сатууга каршы күрөшүү жөнүндө конвенцияга кол койгон мамлекеттер жабыр тарткандарга жашап туруу уруксатын берүүгө милдеттүү¹³⁸. Жеке жагдайларга байланыштуу шарттар өзүнө бир катар маселелерди, мисалы, адам сатуунун курмандыктарынын коопсуздугун, ден соолугунун жана үй-бүлөлүк абалын камтыйт¹³⁹. Адам сатуунун курмандыктары балдар болгон учурларда, жашап туруу уруксаты баланын эң мыкты кызыкчылыктарын камсыз кылуу ынанымына ылайык берилүүгө тийиш жана анын зарылдыгына жараша ушул негизде улам узартылып турат¹⁴⁰. ЕБ мыйзамдарында ойлоону үчүн берилген убакыт аяктаган датада же ал датага чейин жашап туруу уруксатын каралган¹⁴¹. Бирок жашап туруу уруксатын берүү толугу менен адам сатуу курмандыгынын бийлик органдары менен кызматташууга даярдыгынан көз каранды жана жабыр тартуучунун жеке жагдайларын эске албайт. Адам сатуунун курмандыгы мамлекеттик бийлик органдары менен кызматташуу ниетин ачык көрсөтүп, адам сатуучулар менен мамилесин өзгөн жана тергөөгө же соттук териштирүүгө жардам бере ала турган болсо гана, ага жашап туруу уруксаты берилиши мүмкүн¹⁴². Брюссель декла-

138 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 14-берене.

139 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына түшүндүрмө баяндама, 184-п.

140 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 14 (2)-берене. Адам сатуунун курмандыгы болгон балдарга да, чоң кишилерге да жашап туруу уруксатынын жарактуу мөөнөтү же анын узартылышы боюнча жоболор жок.

141 Караңыз: ЕБ Кеңешинин 2004/81/ЕБ директивасы. Ушул Директивага ылайык, жашап туруу уруксаты алты айдан кем эмес мөөнөткө берилет жана эгерде кызыкдар адам белгиленген талаптарга мурдагыдай эле туура келсе, анда ал андан ары узартылат, 8 (3)-берене.

142 ЕБ Эксперттер тобу кызматташууга даярдык тууралуу талап сот процесстерине формалдуу катышуу катары гана эмес, ошондой эле кызматташуунун расмий эмес түрлөрүнө тартылуу – мисалы, маалымат берүү менен дагы чечмелениши керек деп баса белгилешет (караңыз: EU Group of Experts, Opinion No. 4/2009, para. 14). Эксперттер тобу өлкөдө жүрүү укугу менен сот процесстерине катышуу укугунун ортосундагы байланышты баса белгилешип, ошол эле учурда, жазык процессине күбө катарында катышууну же жарандык процесстин алкагында компенсация өндүрүп алууну чечкен адам сатуунун курмандыгына, жок дегенде сот процесси аяктаганга чейин жарактуу болгон убактылуу жашап туруу уруксатын берүүнү сунушташат. (караңыз: EU Group of Experts, Explanatory Report 10: Reflection Period and Residence Status, p. 173). Жазык процесси боюнча маселеге кайрылсак,

рациясында жазык сот адилеттигинин органдары менен кызматташууга макул болгон адам сатуунун курмандыктарына кыска мөөнөттүү жашап туруу уруксатын берүү керектиги жазылган¹⁴³.

Чыгарып жибербөө милдеттенмеси

Башпаанек издөө жана башпаанек алуу укугун ишке ашыруу үчүн фундаменталдуу мааниге ээ болгон өлкөдөн чыгарып жибербөө принциби, башкалар сыяктуу эле, БУУ качкындар жөнүндө конвенциясында¹⁴⁴ бекемделген жана ага ылайык мамлекеттерге качкындарды алардын өмүрүнө же эркиндигине коркунуч туудурган же куугунтукка алынышы мүмкүн болгон өлкөгө кайтарып берүүгө тыюу салынат. Чыгарып жибербөө принциби региондук укук инструменттеринде да бекемделген жана кадыресе укуктук норма болуп кала берет; ошондуктан чыгарып жибербөө принциби бардык мамлекеттер үчүн алардын БУУ качкындар жөнүндө конвенциясынын катышуучусу же катышуучусу эмес экендигине карабастан, баары бир милдеттүү күчкө ээ¹⁴⁵.

бул сунуштама көбүнчө ЕБ Кеңешинин 2004/81/ЕБ адам сатуунун курмандыктарына жашап туруу уруксатын берүү жөнүндө директивасын аткаруу аркылуу жүзөгө ашырылат. Бирок ушул Директивага ылайык, адам сатуунун курмандыктарынын күбө катары берген көрсөтмөлөрү пайдасыз деп табылса же алар жарандык сот өндүрүшү аркылуу компенсация төлөтүп алгылары келсе, анда адам сатуунун курмандыктарынын бул өлкөдө калууга укугу жок. ЕБ № 2009/52/ЕБ директивасынын преамбуласына ылайык, мүчө мамлекеттердин улуттук мыйзамдарында, убактылуу жашап турууга уруксат берүү шарттары ошол өлкөдөгү тийиштүү жазык ишинин узактыгы менен байланыштырылышы керек. (караңыз: European Commission, Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application of Directive 2004/81 on the residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities [Европа комиссиясынын адам сатуунун курмандыгы же мыйзамсыз иммиграциянын объекти болгон жана компетенттүү органдар менен кызматташып жаткан үчүнчү өлкөнүн жарандарына жашап турууга уруксат берүү жөнүндө 2004/81 директивасынын аткарылышы тууралуу Европа парламентине жана ЕБ Кеңешине жасаган баяндамасы], COM (2010), p. 493). Белгилей кетүүчү нерсе, бул Директива кайра каралып чыккан жана ушул Колдонмо принциптерди иштеп чыгуу учурунда адам сатуунун курмандыктарын коргоону күчөтүү максатын көздөгөн өзгөртүүлөрдү киргизүү каралып жатат.

143 European Union, Brussels Declaration on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings [Адам сатуунун алдын алуу жана ага каршы күрөшүү жөнүндө Брюссель декларациясы], 29 November 2002, 14981/02, p. 16 (мындан ары – «Брюссель декларациясы»).

144 БУУ качкындар жөнүндө конвенциясы, 33-берене.

145 Караңыз: UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol [КЖКБ 2007-ж. 26-январындагы 1951-жылдагы Качкындардын статусу жөнүндө конвенцияга жана анын 1967-жылдагы Протоколуна ылайык чыгарып жибербөө милдеттенмесин экстерриториалдык колдонуу жөнүндө консультациялык коругунду], 26 January 2007, paras. 14-16; БУУ КЖКБ дипломатиялык кепилдиктер жана качкындарды эл аралык коргоо жөнүндө позициясы, 2006-ж. 10-августу,

Качкындар жөнүндө эл аралык укукта бекемделген, чыгарып жиберүүгө тыюу салуу адам укуктары жаатындагы укуктук нормаларда, анын ичинде, ЖСУЭП жана БУУ ККК жоболорунда камтылган чыгарып жиберүүгө тыюу салуу жобосу менен толукталат. Эгерде БУУ ККК чыгарып жибербөө принцибинин аракеттерин мүмкүн болуучу кыйноого алууларга байланыштуу чектесе, АУЕС бул принципти катаал, адамгерчиликсиз жана кадыр-баркты кемсинткен мамилелер орун алган жагдайларга каршы колдонот¹⁴⁶. ЕККУ иш-аракеттер планында¹⁴⁷, ошондой эле БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунда¹⁴⁸, Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясында¹⁴⁹ жана ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасында¹⁵⁰ адамдарды башка мамлекетке мажбурлоо жолу менен кайтарып берүүгө жол бербеген чыгарып жибербөө принциби эскерилет.

Чыгарып жибербөө принциби өзүнөн-өзү кайсы бир мамлекетте башпаанек алууга укук бербейт. Ошентсе да, ал принцип, мамлекеттин аймагынан кайсы бир адамдын жер которуусунун мыйзамдуу болушу үчүн мамлекет, ал адамды кайтарып берүү чыгарып жибербөө принцибинин алкагындагы милдеттенмелерин бузууга алып келбей тургандыгына толук ишенимдүү болууга тийиш дегенди билдирет. Бул адам башпаанек берүүнү өтүнүчү менен кайрылбаган күндө дагы, мамлекеттер чыгарып жибербөө боюнча өз милдеттенмелерине байланган бойдон калышат.

15-п.; БУУ Качкындардын иши боюнча жогорку комиссары, 1951-жылдагы Качкындардын статусу жөнүндө конвенцияга жана /же анын 1967-жылдагы Протоколуна катышуучу мамлекеттердин декларациясы/ 2002-ж. 16-январы HCR/ MMSP/2001/09, преамбула, 4-п.; UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Summary Conclusions: the principle of non-refoulement [Принцип невысылки], in: Erika Feller, Volker Turk and Frances Nicholson (eds.), Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection [Качкындарды эл аралык укукта коргоо], Cambridge, Cambridge University Press, 2003, p. 178; Nils Coleman, Renewed Review of the Status of the Principle of Non-Refoulement as Customary International Law [Чыгарып жибербөө статусунун эл аралык көнүмүш укуктагы жаңы сереби], European Journal of Migration and Law, Vol. 5, No. 1, 2003, p. 23.

146 АУНЭКтин 3-беренеси кыйноого жана катаал мамиле жасоонун башка формаларына тыюу салат, бирок анда өлкөдөн чыгарып жибербөө тууралуу жазылган эмес; ошого карабастан, АУНЭК бул беренени кайтып барган адам кыйноолорго же адамгерчиликсиз же кадыр-баркты басмырлаган мамилеге же жазага дуушар болушу мүмкүн болгон учурларда, өлкөдөн чыгарып жиберүүгө тыюу салуу катарында чечмелейт (караңыз: Trafficking in Human Beings Amounting to Torture and other Forms of Ill-treatment., көрс. чыг., 49-шилтеме, 28-29-беренелер).

147 ЕККУ иш-аракеттер планы, V бөлүм, 9.1-п.

148 БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 14-берене.

149 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 40-берене.

150 ЕБ Кеңешинин 2011-ж. 15-апрелиндеги 2002/629/JHA алкактык чечимин алмаштырган Европа парламентинин жана ЕБ Кеңешинин 2011-ж. 5-апрелиндеги 2011/36/EU адам сатуунун алдын алуу жана ага каршы күрөшүү жана анын курмандыктарын коргоо жөнүндө директивасы, 2011/36/EU (ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы), преамбула, 10-п.

Бул аспект чек арачылар жана миграция кызматынын кызматкерлери үчүн адам сатуунун курмандыктары менен иштеген учурда өзгөчө мааниге ээ¹⁵¹.

Адам сатуунун курмандыгы (болжолдонгон) тууралуу кеп козголгондо, адамдарды чыгарып жибербөө принцибинин колдонулушун аныктоо үчүн, бийлик органдары мүмкүн болуучу куугунтуктоонун мүнөзүнө тиешелүү ар кандай факторлорду, ошондой эле, алардын өз өлкөсүнүн, бул адамдардын адам сатуучулардын колуна түшүп калуусунун алдын алууга, кайрадан сатылып кетүүсүнөн коргоого даярдыгын жана жарамдуулугун эске алуулары зарыл.

БУУ ККК ылайык, мамлекеттин «кыйноого алуу коркунучу күтүп жатат деп эсептеген негиздүү божомолдору болсо, кайсы бир адамды чыгарып салуусуна, артка кайтаруусуна же кандайдыр бир мамлекетке өткөрүп берүүсүнө» жол берилбейт¹⁵². «Негиздүү божомолдор» критерийине туура келген учурлар, «жөн гана ой жоруулардан жана шек саноолордон» же «кыйноо колдонулушу мүмкүн» деген жоромолдордон таптакыр алыс туруп, кыйноого алуунун болжолдонгон, реалдуу жана айрым опурталдуу жактарын билдирүүгө тийиш. Бирок кайсы бир адам дуушар болчу тобокелдик «ыктымалдуулуктун жогорку даражасына» жетпеши керек¹⁵³. Кооптуу жагдай ошол адамды гана коркунучка салууга жана реалдуу болууга тийиш; ошону менен катар, бийлик органдары адам сатуунун курмандыгын кайтарып берүү пландаштырылып жаткан мамлекеттеги кыйноого алуу коркунучу боюнча жалпы кырдаалды гана эмес, адам сатуунун курмандыктарынын жеке абалын да баалашы керек¹⁵⁴. Адам сатуунун курмандыктарынын жеке жагдайлары, аларды кыйноого алуу коркунучу күтүп жаткандыгын көрсөтсө, анда ошол өлкөдө дайыма кыйноого алуулардын же башка массалык түрдө адам укуктарынын бузууларынын бар же жок экендигине карабастан БУУ ККК чыгарып жиберүүдөн коргоо жөнүндө жобосу колдонулушу керек¹⁵⁵.

АУНЭЕК ылайык, адам сатуунун курмандыгын чыгарып сала турган өлкөгө кайтып барган учурда, ал адам АУНЭЕК 3-беренесин (Кыйноого тыюу салуу) бузуу менен мамиле кылуунун чыныгы коркунучуна туш келет деп ишенүүгө олуттуу негиздерди бар экендигин далилдеп берүүгө тийиш.

151 UNHCR et al., Prevent, Combat, Protect: Human Trafficking, көрс. чыг., 58-б.

152 БУУ ККК, 3-берене.

153 Trafficking in Human Beings Amounting to Torture and other Forms of Ill-treatment, көрс. чыг., 30-б.

154 Ошол эле жерде.

155 Ошол эле жерде.

Ошентип, өлкөдөн чыгарып жибербөө принциби адам сатуунун курмандыктарына кошумча коргонуу мүмкүнчүлүгүн бере алат¹⁵⁶.

Узак мөөнөткө жашаганга уруксат алуу мүмкүнчүлүгү

ЕККУнун көптөгөн катышуучу мамлекеттери качкын статусун алуу жана кошумча коргоого ээ болуу критерийлерине туура келген адамдарга, узак мөөнөткө жашап туруу уруксатын беришет. Жалпы-жонунан, жашап туруу уруксатынын ушул сыяктуу түрлөрү качкын статусуна же «эл аралык коргоого муктаж» адамдарды сыпаттаган критерийлерге дал келген адам сатуунун курмандыктары үчүн дагы жеткиликтүү. Айрым өлкөлөрдө «кошумча коргоо» үй-бүлөнүн бирге болуусу, сак саламаттыгы, балдардын абалы жана адам укуктарынын башка маселелерине тиешелүү эл аралык милдеттенмелердин негизинде дагы берилет¹⁵⁷. Көптөгөн мамлекеттерде жалпы жоболор аткаруу бийлигинин каалоосу боюнча «адамгерчилик түшүнүгүнө ылайык» же «кайрымдуулук» кылуу үчүн коргоого алууга жол ачат¹⁵⁸. Артка кайтып кетүүгө тоскоолдук кылган башка себептер, анын ичинде артка кайтууга мүмкүндүк бербеген укуктук, техникалык же практикалык себептер дагы, убактылуу жашап туруу уруксатын берүү үчүн негиз боло алат¹⁵⁹.

ЕБ Эксперттер тобу, айрым учурларда адам сатуунун курмандыктарынын улуттук бийлик органдары менен кызматташууга баруу даярдыгынын деңгээлине карабастан, бул адамдарга жашап туруу уруксатын алуу укугун камсыз кылууну сунушташат. ЕБ Эксперттер тобу гуманитардык түшүнүккө ылайык жашап туруу уруксатын берүү үчүн төмөнкү критерийлерди белгилешкен:

- адам сатуунун курмандыктарын жана/же алардын туугандарын өч алуу үчүн коркутуу жана алардын өлкөсүндөгү бийликтин мындай мыйзамсыз аракеттерден ал курмандыктарды коргоону камсыз кылууга жарамдуулугу жана/же даярдыгы;
- адам сатуунун курмандыктарынын өз өлкөсүндөгү бийлик тарабынан адам сатуунун курмандыгы статусуна байланыштуу, анын ичинде, чек

156 Ошол эле жерде, 39–б.

157 European Council on Refugees and Exiles, Complementary Protection in Europe [Европада качкындарды кошумча коргоого алуу], 29 July 2009, p. 5.

158 Ошол эле жерде, 7–б.

159 Караңыз, мисалы: Mathilde Heegaard Bausager, Johanne Köpfler Møller and Solon Ardittis, Study on the situation of third-country nationals pending return/removal in the EU Member States and the Schengen Associated Countries [Артка кайтууну/жер которууну күтүп жатышкан үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарынын абалын изилдөө], European Commission, March 2013, HOME/2010/RFX/PR/1001.

арадан мыйзамсыз өтүү же проституция менен алектенгендиги үчүн жазык же административдик куугунтуктоо коркунучу;

- адам сатуунун курмандыктарын өз өлкөсүндөгү чөйрөгө социалдык жактан реинтеграциялоо келечегинин жоктугу, анын ичинде, жашоонун канааттандырылгы эмес деңгээли, адам сатуунун курмандыгынын өзгөчө жагдайларынан улам мүмкүн болгон үй-бүлөлүк байланыштарынын үзүлүшү жана проституция максатында сатылгандыгы үчүн аларга карата коомдун мамилеси (стигматизация жана дискриминация), ошондой эле, проституция боюнча мамлекеттик саясат;
- купуя муктаждыктарга жооп берген жана стигматизацияга жол бербеген колдоого алуу кызматтарынын жоктугу;
- балдарынын болушу¹⁶⁰.

ЕБдин мыйзам актыларынын ичинен ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директивасы гана качкындарга ошол өлкөдө узак мөөнөттүү (бирок туруктуу эмес) жашап туруу уруксатын берүүнү конкреттүү талап кылат. Коргоого алуу шарттары жөнүндө директивага ылайык, мамлекеттик коопсуздуктун же коомдук тартиптин императивдик түшүнүгү өзгөчө талап койбогон шарттарда, качкын статусун алуу критерийлерине туура келген адамдарга, үч жылдан кем эмес мөөнөткө жана андан ары узарта алуу мүмкүнчүлүгү менен, жашап туруу уруксаты берилет¹⁶¹.

Башпаанек

Бардык адамдар, анын ичинде, адам сатуунун курмандыктары куугунтуктоодон башпаанек издөө жана мындай башпаанекти пайдалануу укугуна ээ¹⁶². Качкындар жөнүндө эл аралык укук – расасына, диний ишенимине, улутуна, белгилүү бир социалдык топко таандык экендигине же саясий көз карашына байланыштуу куугунтуктоонун курмандыгы болуп калышы мүмкүн болгон негиздүү кооптонуудан улам, өз өлкөсүнөн качууга аргасыз болгон адамдарды укуктук жактан коргоого алуу жөнүндө жобону камтыйт¹⁶³.

¹⁶⁰ ЕБ Эксперттер тобунун баяндамасы, 174-б.

¹⁶¹ ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директивасы, 24 (1)-берене.

¹⁶² Караңыз: АУЖД, 14-берене (БУУ Башкы Ассамблеясынын 1948-ж. 10-декабрындагы 217 (А) резолюциясы). «Башпаанекти пайдалануу» туюнтмасынын кыйла толугураак аныктамасын мисалы, ушундан караңыз: Edwards A., Human Rights, Refugees, and the Right 'To Enjoy' Asylum, International Journal of Refugee Law, Vol. 17, No. 2, 2005, pp. 293-330.

¹⁶³ БУУ качкындар жөнүндө конвенциясы, 12 (А)-беренеси.

Адам сатуунун курмандыктары катары идентификацияланган жактардын иштери башпаанек берүү системасынын же кылмыштардан жапа чеккендерди коргоого алуу жана аларга жардам берүү системасынын кароосунда болуп, алар көпчүлүк учурда бир гана системанын алкагында каралат. Ал эми конкреттүү учурларда зарыл болуп калчу иштерди өткөрүп берүү же маалыматтарды алмашуу жогорудагы белгиленген системалардын ортосунда жүргүзүлбөйт. Эгерде андан ары багыттоонун натыйжалуу системасы иштелип чыкпаган болсо, адам сатуунун курмандыктарынын эл аралык коргоого алынуу муктаждыктары талаптагыдай аныкталбай же канааттандырылбай калышы мүмкүн¹⁶⁴. ВУУ КЖКБ тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөлөрүнүн биринде, ушул изилдөө орун алган көпчүлүк өлкөлөрдө башпаанек берүүгө же эл аралык коргоонун башка механизмдерине жооп берген органдарга иштерди (адам сатуунун курмандыктарын) өткөрүп берген системанын жоктугу же ал системанын анча натыйжалуу иштебей тургандыгынын айкындалгандыгы белгиленет¹⁶⁵. Көпчүлүк өлкөлөрдүн андан ары багыттоо системалары «эң жакшы дегенде талап кылган кырдаалга ылайык түзүлгөн» система катары мүнөздөлөт. Жалпысынан алганда, адам сатуунун курмандыктарын коргоого алуу, аларга жардам берүү системалары жана башпаанек берүү системалары өз алдыларынан, бири-бири менен аз же таптакыр байланышы жок иштейт¹⁶⁶.

Адам сатуунун курмандыктары башпаанек берүү өтүнүчү менен кайрылган учурда убакыттын чектелишине же башка чектөөлөргө туш келиши мүмкүн. Айрым мамлекеттерде башпаанек берүү жөнүндө өтүнүч белгилүү бир мөөнөттүн аралыгында гана кабыл алынат жана жүйөлүү

¹⁶⁴ Британиядагы бейөкмөт уюм адам сатуунун курмандыктарынын маалыматка ээ болуу, анын ичинде башпаанек алуу мүмкүнчүлүгү тууралуу маалымат алуу укугун камсыз кылуу үчүн адам сатуунун курмандыктарын идентификациялоонун алгачкы баскычтарында башпаанек маселеси боюнча көз карандысыз кеңешчини кошууну сунуш кылат (Sarah Richards, *Hope Betrayed: An Analysis of Women Victims of Trafficking and Their Claims for Asylum* [Адам сатуунун курмандыгы болгон аялдар жана алардын башпаанек берүү жөнүндө өтүнүчтөрү], The POPPY Project, 2006, p. 22).

¹⁶⁵ UN High Commissioner for Refugees (UNCHR), *The Identification and Referral of Trafficked Persons to Procedures for Determining International Protection Needs* [Эл аралык коргоого болгон муктаждыктарын аныктоо максатында адам сатуунун курмандыктарын идентификациялоо жана аларды андан ары багыттоо], October 2009, PPLAS/2009/03, p. 21.

¹⁶⁶ Sarah Richards, *Hope Betrayed*, көрс. чыг., 164-шилтеме, 3.1-п., 21-б. Изилдөө көрсөткөндөй, адам сатуунун курмандыктары үчүн андан ары багыттоонун натыйжалуу механизми төмөнкүдөй мүнөздөмөлөргө ээ болушу керек: адам сатуунун курмандыктарын аныктоонун жана каттоонун, анын ичинде акысыз юридикалык консультация берүүнүн учурда колдонулуп жаткан улуттук жол-жобосу; эл аралык коргоого болгон муктаждыктарын эске алган натыйжалуу кошумча система; адам сатуунун курмандыктарын биринчи системадан экинчи системага жиберүүнүн ишенимдүү жана компетенттүү механизми.

себеби жок, белгиленген мөөнөт аяктаганга чейин ал өтүнүч берилбесе, анда бул анын четке кагылышы алып келет¹⁶⁷.

Маалыматтарга таянсак, айрым ЕБдин мүчө мамлекеттери ЕБдин тийиштүү укуктук жоболорун ишке ашырган эмес, ошол укуктук жоболорго ылайык мамлекеттер башпаанек сураган адамга карата орун алган куугунтуктоону же ага келтирилген олуттуу зыянды келечектеги куугунтуктоо жана зыян келтирүү тобокелдигинин маанилүү көрсөткүчү катары эсептөөлөрү талап кылынат. Ошондой эле ЕБдин айрым мүчө мамлекеттери башпаанек сураган адам өз өлкөсүнөн чыгып кеткенден кийин эл аралык коргоого алуу зарылдыгын пайда кылган жана болуп өткөн окуяларды эске албай тургандыгы белгиленди¹⁶⁸. Укуктук жоболордун талаптагыдай аткарылбай жатышы адам сатуунун курмандыктарынын ийгиликтүү коргоого жетишүү мүмкүнчүлүктөрүн чектөөгө алат, натыйжада бул адамдардын жашоо жана куугунтуктоолордон эркин болуу укуктарына шек келтириши мүмкүн. Ушул контексттен алганда, кээ бир мамлекеттер «мамлекеттик эмес субъект» деген терминдин тар чечмелөөсүн кабыл алышкан, натыйжада кылмыштуу уюмдар жана гендердик негиздеги зомбулукка (анын ичинде, «ар-намысты коргоо» кылмыштарына жана үй-бүлөлүк зомбулукка) күнөөлүү адамдар эске алынбай калган¹⁶⁹. Анын үстүнө, ЕБ кээ бир мамлекеттери тарабынан кошумча коргоого

167 ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директивасынын 4 (1)-беренесинде ЕБ мүчө мамлекети эл аралык коргоого алууну камсыз кылуу жөнүндө өтүнүчтү негиздөө үчүн зарыл болгон бардык элементтерди «эң кыска мөөнөттүн ичинде» жиберүү арыз ээсинин милдети деп эсептей алары жазылган. Бирок бул милдеттенменин аткарылбай калуусунун кесепеттери жөнүндө эч кандай жобо жок жана Европа комиссиясынын жакында жарыяланган баяндамасында, мүчө мамлекеттер «эң кыска мөөнөттүн ичинде» деген сөздүн мааниси боюнча бир пикирге келе алышпагандыгы белгиленген. (European Commission, Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application of Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection, COM(2010)314, assessment of article 4). Ошондой эле караңыз: Далилдердин алкагынан тышкары: ЕБ өлкөлөрүндө башпаанек берүү системаларынын ишенимдүүлүгүнө баа берүү. Баяндаманын кыскача версиясы (БУУ Качкындардын иши боюнча жогорку комиссары, 2013-ж. майы); Бул жерде ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директиванын 4-беренеси жана өтүнүчтү кеч берүүнүн кесепеттери толук талдоодон өткөрүлгөн.

168 Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application of Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection, COM(2010)314, assessment of article 5. 2004/83/ЕБ директивасы 2013-ж. 21-декабрында чакыртып алынгандыгын жана 2011/95 директивасы менен алмаштырылгандыгын белгилей кетүү керек. ЕБ мүчө мамлекеттеринин ушул директиваны аткаруу жаатындагы тажрыйбаларына азырынча баа бериле элек.

169 European Council on Refugees and Exiles (ECRE) and European Legal Network on Asylum (ELENA), The Impact of the EU Qualification Directive on International Protection [ЕБ коргоого

алууну камсыз кылууда бардыгын өзүнө камтыган ыкма колдонулса, ал эми качкын статусуна байланышкан маселелерде – тар чөйрөдөгү ыкма колдонулат¹⁷⁰.

ЕККУ иш-аракеттер планында мамлекеттерге, адам сатууга каршы күрөшүү жаатындагы мыйзамдардын, саясаттын, программалардын жана чаралардын бардык адамдардын, анын ичинде адам сатуунун курмандыктарынын куугунтуктоодон кутулуу үчүн баш калка издөө жана башпаанек алуу укуктарына шек келтирбөөсүн камсыз кылуу сунушталат; ошону менен бирге, бул чыгарып жибербөө принцибин натыйжалуу колдонуу аркылуу ишке ашырса болот¹⁷¹. Бул сунуштама БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунда¹⁷², Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясында¹⁷³ жана ошондой эле, ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасында¹⁷⁴ камтылган. Ошону менен бирге, адам сатуучулар тарабынан репрессиялоо жана өч алуу тобокелдиги БУУ качкындар жөнүндө конвенциясында кабыл алынган куугунтуктоо сөзүнүн дал маанисине тете болуп саналат. Ушул маңыздан алганда, Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына берилген комментарийде «адам сатуунун курмандыгы статусу башпаанек издөө жана баш калка алуу укугуна тоскоолдук кыла албайт, жана Тараптар адам сатуунун курмандыктарынын башпаанек берүүнүн талаптагыдай акыйкат жол-жоболоруна ээ болуусун камсыз кылууга милдеттүү» экендиги тастыкталат¹⁷⁵.

Ар бир адамдын абалына жана ал дуушар боло турган айрым тобокелдиктерге баа бербестен адам сатуунун курмандыктарынын бүтүндөй бир тобун депортациялоо, алардын куугунтуктоодон качып башпаанек издөө жана баш калка алуу укуктарын гана бузбастан, жогоруда талкууланган

алуу шарттары жөнүндө директивасынын эл аралык коргоого алууга тийгизген таасири], 2008, pp. 15–16.

170 Ошол эле жерде. Бирок ЕБ коргоого алуунун шарттары жөнүндө директивасынын 6 (с)-беренесине ылайык, эгерде мамлекетти же мамлекеттин басымдуу бөлүгүн контролдогон партиялардын же уюмдардын, анын ичинде эл аралык уюмдардын Директиванын 7-беренесинде камтылган аныктамага ылайык куугунтуктоолордон же олуттуу зыян келтирүүлөрдөн коргоого алууга жарамсыз же даяр эмес экендиктерин далилдөөгө мүмкүн болсо, анда мамлекеттик эмес субъектилер куугунтуктоонун же олуттуу зыян келтирүүнүн агенттери катарында саналышат.

171 Караңыз: ЕККУ иш-аракеттер планы, V бөлүм, 9 (1)-п.

172 БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 14-берене.

173 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 40-берене.

174 ЕБ адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө директивасы, преамбула, 10-п.

175 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына түшүндүрмө баяндама, 377-п.

чыгарып жибербөө принцибин, ошондой эле, жамааттык түрдө чыгарып жиберүүгө тыюу салууну дагы бузушу мүмкүн¹⁷⁶. БУУ качкындар жөнүндө конвенциясына ылайык, башпаанек берүү өтүнүчү арыз ээсинин ушул өлкөгө мыйзамдуу негизде киргендиги же кирбегендиги боюнча эмес, маселенин маңызы боюнча каралышы керек¹⁷⁷.

Кайсы бир адам «качкын» деп таанылышы үчүн БУУ качкындар жөнүндө конвенциясында каралган бир же бир нече негиздерге таянып, анын «чындыгында куугунтуктоодон кооптонуп жаткандыгы» далилдениши керек¹⁷⁸. КЖКБ адам сатуунун курмандыктарын эл аралык коргоо боюнча сунуштамаларында адам сатуунун курмандыктарынын бардыгынын тең эле (потенциалдуу) «качкын» түшүнүгүнүн аныктамасына туура келе бербестиги таанылат жана кайсы бир адам адам сатуунун объекти болду деген факты өзүнөн өзү качкын статусун алуу үчүн жүйөлүү негиз боло албайт¹⁷⁹. Бирок «кылмышкерлердин аракеттери натыйжалуу улуттук коргоонун жоктугунан улам, БУУ качкындар жөнүндө конвенциясынын аныктамасында каралган негиздемелердин бирине дал келген куугунтуктоо катары саналса, адам сатуунун курмандыктары айрым учурларда

176 Караңыз: АУНЭЕК, 4-протокол, 4-берене; БУУ бардык эмгекчи мигранттардын жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо жөнүндө эл аралык конвенциясы (1990-ж. 18-декабры), A/RES/45/158, 22 (1)-берене. Ошондой эле караңыз: Европа Бирлигинин негизги укуктар жөнүндө хартиясы, 2007/С 303/01, 2007-ж. 14-декабры, 19-берене (чыгарып салуу, чыгарып жиберүү жана кайтарып берүү учурларында коргоо жөнүндө беренедө жамааттык түрдө чыгарып салууга тыюу салынган). Чыгарып жиберүү (refoulement) менен жамааттык түрдө чыгарып салуунун ортосундагы айырмачылыктар тууралуу кыйла толугураак ушундан караңыз: OHCHR intervention before the European Court of Human Rights in the case of Hirsi et al. v. Italy [«Хирси жана башкалар Италияга каршы» иши, АУЖ-КП катышуусу], 5 May 2011, Application No. 27765/09.

177 Караңыз: БУУ качкындар жөнүндө конвенциясы, 31-берене. Ошондой эле караңыз: Guy S. Goodwin-Gill, Article 31 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: Non-penalization, detention, and protection, in: Erika Feller, Volker Türk and Frances Nicholson (eds.), *Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, pp. 185-188. Ошондой эле караңыз, мисалы: Tyler Marie Christensen, *Trafficking for sexual exploitation: victim protection in international and domestic asylum law* [Сексуалдык эксплуатациялоо максатында адам сатуу: адам сатуунун курмандыктарын башпаанек берүү жаатындагы эл аралык жана улуттук укуктарда коргоого алуу], UN High Commissioner for Refugees (UNHCR) Research Paper No. 206, April 2011.

178 Бул негиздер БУУ качкындар жөнүндө конвенциясында келтирилет, 1А (2)-берене.

179 № 7 эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалар: Качкындардын статусуна тиешелүү 1951-жылдагы Конвенциянын 1А (2)-беренесин жана /же 1967-жылдагы Протоколун адам сатуунун курмандыктарына жана адам сатуунун курмандыктары болуу тобокелчилигине кабыла турган адамдарга колдонуу, 2006-ж. 7-апрели, HCR/GIP/06/07. Ошондой эле караңыз: Piotrowicz R., *The UNHCR's Guidelines on Human Trafficking* [БУУ КЖКБ адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө маселелер боюнча сунуштамалары], *International Journal of Refugee Law*, Vol. 20, No. 2, 2008, p. 242;

качкындарды эл аралык коргоого алуу критерийлерине туура келип калышы мүмкүн»¹⁸⁰.

Ар бир жеке иштеги фактылар аркылуу, башпаанек берүү жөнүндө өтүнүчтү канааттандыруу үчүн негиз катары алынган куугунтукка алуулардын ичинен кайсынысы кооптуу негиздеме катары саналары аныкталат. Учур талабынын контекстинде эгер «бийлик баарын көрүп-билип туруп куугунтуктоого жол бергени белгилүү болсо же натыйжалуу коргоодон баш тартса жана коргой албаса» жеке адамдар тарабынан жасалып жаткан куугунтуктоолор качкын статусун берүү үчүн негиз болуп саналарын баса белгилей кетүү керек¹⁸¹. Адам сатууга байланыштуу эксплуатациянын кеңири жайылган түрлөрү да (мисалы, мажбурлап иштетүү), адам укуктарынын, эреже катары, куугунтуктоого тете одоно бузулушу болуп саналары талашсыз. Мындан тышкары, куугунтукка алат деген коркунуч, ал мурда адам сатуунун объекти болгон факты менен тикелей байланышта болушу мүмкүн. Мисалы, артка кайтарылган адам сатуунун курмандыгы кайрадан адам сатуунун объектине айланышы жана/же өч алууга,

ошондой эле, остракизмге, дискриминацияга же жазалоого кабылышы да мүмкүн. Ушуга байланыштуу, БУУ КЖКБ куугунтуктоого тете болгон адам сатуучулар тарабынан өч алуунун потенциалдуу коркунучу - кылмыш аракеттеринин оордугуна жараша - мүмкүн болуучу куугунтуктоонун толук негиздүү коркунучун жаратарын тастыктайт; адам сатуучулардын торуна кайтадан чалынуу опурталы дагы куугунтукка алуунун негиздүү коркунучун жаратат, ошондой эле, кийин катаал куугунтуктоого, дискриминацияга же жазалоого кабылуу коркунучу дагы, эгерде андай жагдайлар адам сатуунун курмандыгынын айласыз абалда жаракат алып калуусунан өзгөчө курчуп кетсе же адам сатуучулардын торуна кайтадан чалынта турган өтө чоң тобокелдик менен байланышта болсо, анда ал куугунтукка алуунун негиздүү коркунучун жаратат¹⁸².

180 UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Global Consultations on International Protection/Third Track: Refugee Protection and Migration Control: Perspectives from UNHCR and IOM [Эл аралык коргоого алуу маселелери боюнча глобалдык консультациялар, 3: качкындарды коргоо жана миграцияны контролдоо (КЖКБ жана ЭМУ)], 31 May 2001, EC/GC/01/11, para. 32.

181 БУУ Качкындардын иши боюнча жогорку комиссары, Качкындардын статусун аныктоо жол-жоболору жана критерийлери боюнча колдонмо (качкындардын статусуна тиешелүү 1951-жылдагы Конвенцияга жана 1967-жылдагы Протоколго ылайык), 1992-ж. январы, HCR/IP/4/Eng/REV.1, 65-п.

182 КЖКБ адам сатуунун курмандыктарын эл аралык коргоо боюнча сунуштамалары, 15, 17-18-п.

Бул контекстте адам сатуунун гендердик спецификасы дагы чоң мааниге ээ. Анткени адам сатуунун белгилүү бир формалары – мисалы, сексуалдык эксплуатациялоо максатында адамдарды сатуу – гендердик негиздеги зомбулук катары квалификациялангандыктан гендердик негиздеги куугунтуктоого теңдештирилиши мүмкүн¹⁸³. Катаал өч алуунун астындагы алсыздык, адам сатуучулардын торуна кайрадан чалынуу, куугунтукталуу жана дискриминацияга кабылуу адам сатуунун курмандыктарынын жынысынан көз каранды болушу мүмкүн¹⁸⁴. Гендердик аспектилерди эске алуу дегенде бир гана аялдар менен кыздарды ойлобоо керек, себеби эркектер жана балдар дагы адамдарды сатууга байланышкан гендердик негиздеги зомбулукка кабылышы мүмкүн¹⁸⁵.

Кайсы бир адамдын качкын статусун алуу критерийлерине туура келүүсү үчүн «куугунтуктоонун курмандыгы болуп калуунун негиздүү коркунучу» БУУ качкындар жөнүндө конвенциясында каралган бир же бир нече аныктамаларга, тактап айтканда, «расасына, диний ишенимине, жарандыгына, белгилүү бир социалдык топко таандык экендигине жана саясий көз карашына байланыштуу» дегенге шайкеш келүүсү тийиш. Бул негиздин куугунтукка алууну шарттаган маанилүү фактор болуп саналгандыгы жетиштүү; ал куугунтукка алуунун жападан-жалгыз, жада калса негизги себеп болуусунун анчейин зарылчылыгы жок¹⁸⁶. БУУ КЖКБ Качкындар жөнүндө конвенцияда каралган бир же бир нече негиз, адам сатуучулар тарабынан дал ошол курмандыкты тандап алуусунда маанилүү роль ойноп калышы мүмкүн экендигин белгилейт. Мисалы, белгилүү бир расалык же этностук топтордун өкүлдөрү куралдуу чыр-чатактын айынан, базардагы белгилүү бир суроо-талаптан¹⁸⁷ улам жана/же ал өлкөнүн бийлиги мүмкүн ушул топторду анчейин натыйжалуу коргоого

183 КЖКБ адам сатуунун курмандыктарын эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалары, 19-п; № 1 эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалар: 1951-ж. Качкындардын статусу жөнүндө конвенциянын жана /же анын 1967-ж. Протоколунун 1А (2)-беренесинин контекстиндеги гендердик белги боюнча куугунтукка алуу, 2002-ж. 7-майы, HCR/GIP/02/01, 18-п. Ошондой эле караңыз: БУУ КЖКБ № 9 эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалары; Европа Кеңешинин аялдарга зомбулук көрсөтүүнүн жана үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу жана ага каршы күрөшүү жөнүндө конвенциясы, 2011-ж. 11-майы, 60 (1)-берене.

184 № 2 эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалар: 1951-ж. Качкындардын статусу жөнүндө конвенциянын жана /же анын 1967-жылдагы Протоколунун 1А (2)-беренесинин контекстиндеги белгилүү бир социалдык топко таандыктыгы, 2002-ж. 7-майы, HCR/GIP/02/02, 18-п. (мындан ары – «БУУ КЖКБ № 2 эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалары»).

185 Ошондой эле караңыз: БУУ КЖКБ № 9 эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалары, 14-п.

186 БУУ КЖКБ эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалары, 29-п.

187 Ошол эле жерде, 32 жана 34-п.

албагандыгына байланыштуу адам сатуу факторунун алдында алар өтө аялуу топ болуп калуулары мүмкүн¹⁸⁸.

Кайсы бир адамдын «белгилүү бир социалдык топко таандык экендигине» байланыштуу кабылган тобокелдиктери тууралуу оң корутунду чыгаруу үчүн, биринчи кезекте, бул топтун өкүлдөрү – куугунтуктоонун курмандыгы болуу тобокелдиги менен катар – тубаса жана өзгөрүлгүс жалпы мүнөздөмөлөргө ээ экендиктерин жана жалпысынан коом тарабынан топ катарында кабыл алынышарын далилдөөлөрү зарыл¹⁸⁹. Бирок куугунтуктоо белгилүү бир социалдык топтун мүчөлөрүнүн бардыгына бүлүк салбашы керек: арыз берген адамдын куугунтуктоонун курмандыгы болуп калуудан чочулоосу, анын ушул топко таандык экендигине негизделгендигин көрсөтүү жетиштүү¹⁹⁰. Аялдар, эркектер жана балдар (ошондой эле, ушул социалдык топтордун кичи тобу, мисалы, коштоочусу жок жүргөн балдар) качкын статусун аныктоо көз карашынан алганда белгилүү бир социалдык топторду түзө алышат. Ушуга байланыштуу, ушул топтордун кайсы бирине таандык экендиги тууралуу факты, ал адамдын, мүмкүн болгон куугунтуктоого, анын ичинде, адам сатуунун натыйжасында сексуалдык эксплуатацияга кабылып калам деген чочулоосун күчөтүп жибериши мүмкүн¹⁹¹. Мурда адам сатуунун объекти болгон адамдар дагы, куугунтуктоонун курмандыгына айлануу тобокелчилиги же коом тарабынан топ катарында кабыл алынышы менен катар, аларды жалпы мүнөздөмө бириктирген жагдайларда, алар өч алуу, жазалоо жана кысмакка алуу¹⁹² сыяктуу куугунтукка кабыла турчу белгилүү бир социалдык топ катарында¹⁹³ каралышы мүмкүн.

Акыркы критерийге ылайык (мамлекет тарабынан иштиктүү коргоонун жоктугу), мамлекет артка кайтып келүүчү жана куугунтуктоодон чочулап жаткан адам сатуунун курмандыктарын коргоого ала алабы жана ага даярбы деген чечимди кабыл алуу зарыл. Бул бир катар факторлордон көз каранды, алардын ичинен эң маанилүүсү – адам сатуунун алдын алуу жана адам сатууга каршы күрөшүү механизмдеринин болушу, ошондой эле, мындай механизмдерди иш жүзүндө колдонуунун натыйжалуулугу. КЖКБ адам сатуунун курмандыктарын эл аралык коргоо боюнча сунуштамаларында «мамлекет өз компетенциясынын алкагында адам сатуунун алдын алуу жана мындай соодадан жабыр тарткандарды иштиктүү коргоо,

188 Ошол эле жерде, 32-п.

189 Ошол эле жерде, 37-п. Ошондой эле БУУ КЖКБ № 2 эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамаларын караңыз.

190 БУУ КЖКБ № 2 эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалары

191 БУУ КЖКБ эл аралык коргоого алуу боюнча сунуштамалары, 38-п.

192 Ошол эле жерде, 39-п.

193 Ошол эле жерде, 37-п.

ошондой эле, аларга жардам берүү боюнча ойлонулган кадамдарды жасабаган учурда, ал адамдын куугунтуктоодон жапа чегип калуу тууралуу кооптонуусу негиздүү болуп калышы толук ыктымал» деп жазылган¹⁹⁴.

ЕБдин мыйзамдарына (ошону менен катар, ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директивасына ылайык) ылайык, качкын статусун алуу критерийлерине дал келген адамдарга мамлекеттик коопсуздуктун же коомдук тартиптин императивдик түшүнүгү башкача талап кылбаган шарттарда үч жылдан кем эмес мөөнөткө жана андан ары узарта алуу мүмкүнчүлүгү менен, жашап туруу уруксаты берилет¹⁹⁵.

Кошумча коргоого алуу

Кошумча коргоого алуу – бул эл аралык коргоого муктаж болгон, бирок БУУ качкындар жөнүндө конвенциясында бекемделген качкындардын аныктамасына туура келбеген адамдарды коргоо жана аларга тиешелүү статус берүү багытындагы юридикалык механизмдерди билдирет. Эгерде кандайдыр бир адам качкын статусун алуу претенденттеринин талаптарына дал келбесе дагы, бул аны, башка негиздерде – мисалы, гуманитардык түшүнүктөр боюнча же ал адам өз өлкөсүнө кайтып келгенден кийин анын өмүрүнө, эркиндигине же жеке коопсуздугуна коркунуч келтирген башка олуттуу коркунучтардын негизинде эл аралык коргоого ээ болуу укугунан автоматтык түрдө ажыратпайт. Мисалы, адам укуктары жаатындагы эл аралык укукка ылайык, өз өлкөсүнө кайтып келген учурда кыйноого же башка ырайымсыз, адамгерчиликсиз жана адамдын кадыр-баркын басмырлаган мамилеге же олуттуу залал келтирген башка формалардагы жазалоого кабылуунун реалдуу коркунучу күтүп жатса, анда бул адамдарды өлкөдөн чыгарып жиберүүгө тыюу салынат. Мындай адамдар өзүлөрү жүргөн мамлекеттен эл аралык коргоого алынууну

194 Ошол эле жерде, 23-п.

195 ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директивасы, 24 (1)-берене. Мындан тышкары, ЕБ Кеңешинин 2005/85/ЕБ 2005-ж. 1-декабрындагы мүчө мамлекеттердин качкын статусун ыйгаруу жана андан ажыратуу боюнча жол-жоболоруна коюлган минималдуу талаптар жөнүндө директивасы тарабынан (2005-ж. 13-декабры, ОЖ L 326/13), башпаанек берүү жол-жобосуна адилеттүү жана реалдуу шарттарды камсыз кылган кепилдиктер боюнча жалпы стандарттар белгиленген. Бул Директива 2015-ж. 21-июлуна чейин колдонулат, бул датадан соң 2013-ж. 26-июнундагы кайра иштелип чыккан жаңы варианты өз күчүнө кирет (ОЖ L 180/60). ЕБ Кеңешинин 2003-ж. 27-январындагы 2003/9/ЕБ мүчө мамлекеттерде башпаанек издеген адамдарды кабыл алуунун минималдуу стандарттарын белгилеген директивасы (2003-ж. 6-декабры, ОЖ L 31/18) тарабынан башпаанек издеген адамдардын жашоо шарттарына тиешелүү жалпы стандарттар белгиленди. 2015-ж. 21-июлунан тартып, бул Директива 2013-ж. 26-июнундагы кайра иштелип чыккан вариант менен алмаштырылат (ОЖ L 180/96). Ага ылайык башпаанек издеген адамдар үчүн турак жай, тамак-аш, ден соолугун сактоо, медициналык жана психологиялык жардамдар камсыз кылынат жана алар жумушка орноштурулат.

талап кылууга укуктуу. Ошентип, качкындар жөнүндө эл аралык укуктагы чыгарып жибербөө принциби адам укуктары жаатындагы эл аралык укук менен толукталат.

ЕБдин мүчөсү болуп саналган ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринде кошумча коргоого алуу ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директивасы тарабынан жөнгө салынат жана анда кошумча коргоого муктаж болгон адамдарга колдонулуучу шарттар толугу менен жазылган. ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директивасы кошумча коргоого алуу талаптарына дал келген адамды төмөндөгүдөй аныктайт: «качкын статусун алуу үчүн белгиленген критерийлерге шайкеш келбеген, бирок өз өлкөсүнө же жарандагы жок болгон учурда, мурда жашап көнгөн жерине кайтарып берилсе, анда ага олуттуу зыян келтирүү коркунучу пайда болот деп болжоого жүйөлүү негиздер бар болгон үчүнчү өлкөнүн жараны же жарандыгы жок адам» жана «ошол өлкөдөгү коргоого алууну пайдалануу мүмкүнчүлүгү жок, же ушундай кооптуу жагдайлардан улам аны пайдаланууну каалабаган адам»¹⁹⁶. Ушул жагдайга байланыштуу, ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директивасына ылайык, эгерде адамды олуттуу зыян келтирүү коркунучу күтүп жатса, анда кошумча коргоого алуу максатында ал адамга жашап туруу уруксаты берилет. Бирок мындай жашап туруу уруксаты, качкын статусун алган адамдарга берилүүчү жашап туруу уруксатынын негизинде узартууга жатса дагы, анын жарактуулугунун минималдуу мөөнөтү бир жылдан ашпоого тийиш¹⁹⁷.

196 ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директивасы, 2 (е)-берене.

197 ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директивасы, 24 (2)-берене.

4-принцип.

Адам сатуунун курмандыктары болгон балдардын кайтып келүү процессинде аларды коргоо боюнча атайын чаралар

Эл аралык укукка ылайык, адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды өзгөчө коргоого алуу жана жардам берүү чаралары көрүлөт. ЕККУнун мүчө мамлекеттеринин көпчүлүгүндө статуска, жашаган жерге, кам көрүүгө же туура чечимдери издөөгө карата адам сатуунун курмандыгы болгон балдардын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоонун стандарттуу жол-жоболору белгиленген эмес. Баланын эң мыкты кызыкчылыктарын эске алуу принцибин кармануу мыйзам тарабынан бекитилген болсо дагы, бул ушул принциптин натыйжалуу сакталышына кепилдик берүү үчүн жетишсиз экендиги иш жүзүндө байкалып келет. Мындай жол-жоболор болгон күндө дагы, алар дайыма эле колдонула бербейт¹⁹⁸. Ал эми ЕККУ регионунан киргизилген коргоо жана жардам берүү чараларына кайрылсак, айрым катышуучу мамлекеттерде адам сатуунун курмандыгы болгон, коштоочусу жок жүргөн балдарга убактылуу мыйзамдуу камкорчуну дайындоо боюнча юридикалык жоболор кабыл алынган¹⁹⁹.

ЕККУнун мүчө мамлекеттеринен кайтарып берчү же ал мамлекеттерге кайтарылып берилчү коштоочусу жок жүргөн жашы жете элек балдардын саны анча көп эмес. Мындай кайтарып берүүлөр, адатта, ыктыярдуу түрдө болот жана эл аралык уюмдар тарабынан жүргүзүлгөн программалар аркылуу жүзөгө ашырылат (мисалы, ЭМУ)²⁰⁰. Балдардын эң мык-

198 ЕБ мүчө мамлекеттериндеги АСга каршы көрүлгөн чаралар жөнүндө баяндама, көрс. чыг., 90-б; European Agency for Fundamental Rights, Child Trafficking in the European Union: Challenges, Perspectives and Good Practices[Европа Бирлигиндеги балдарды сатууга каршы иш-аракеттер], 7 July 2009, p. 95.

199 ЕБ мүчө мамлекеттериндеги АСга каршы көрүлгөн чаралар жөнүндө баяндама, көрс.чыг., 90-б.

200 European Migration Network (EMN), Policies on Reception, Return and Integration arrangements for, and numbers of, Unaccompanied Minors – an EU comparative study[ЕК

ты кызыкчылыктарына кандайдыр бир алдын ала баалоо жүргүзбөстөн жана ЕБдин реадмиссия жөнүндө макулдашуусунун шарттарын ат-карбастан туруп, коштоп жүрүүчүсү жок жүргөн балдарды өлкөнүн чек арасына кайтарып берген учурлар тууралуу билдирмелер бар²⁰¹. ЭМУ тарабынан уюштурулган кайтарып берүүлөрдүн катталган учурлары, кайтарып берүүнүн алдында балдардын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоо максатында жүргүзүлгөн баалоо мындай учурларда стандарттык тартипте жүргүзүлөрүн далилдейт²⁰². Жакында жүргүзүлгөн изилдөө көрсөткөндөй, ЕБдин мүчө мамлекеттеринин көпчүлүгү коштоп жүрүүчүсү жок жүргөн балдарды мажбурлап кайтарып бербейт, бирок балдарды үй-бүлөсү менен же айрым учурларда өз ыктыяры менен кайтып баруу программаларынын алкагында кайтарып беришет²⁰³.

Жакында жүргүзүлгөн изилдөө, өлкөлөр көбүнчө үй-бүлө менен биригүү жол-жоболорунун алкагында баланын абалы жөнүндө маалыматтарды чогултуу, туугандарын издөө, үй-бүлөлүк байланыштарды калыбына келтирүү жана үй-бүлөнүн жагдайын баалоо учурларында көйгөйлөргө туш болушарын көрсөтүүдө²⁰⁴.

Баланын эң мыкты кызыкчылыктары ²⁰⁵

Адам сатуунун курмандыгы болгон балдарга тиешелүү ар кандай чечимдерди кабыл алууда жана чараларды көрүүдө, биринчи кезекте, баланын

коштоочусу жок жүргөн балдарды кабыл алуу, кайтарып берүү жана интеграциялоо маселелери боюнча саясат: салыштырма талдоо], May 2010, pp. 71-75.

201 UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), UN Special Rapporteur on the Human Rights of Migrants, Statement on Mission to Albania [Албаниядагы миссия жөнүндө мигранттардын адам укуктары боюнча БУУнун атайын баяндамачысынын билдирүүсү], December 2011.

202 Policies on Reception, Return and Integration, көрс. чыг., 200-шилтеме, 116 жана 119-б.

203 European Council on Refugees and Exiles, Comparative Study on Practices in the Field of Return of Minors: a Checklist to Achieve Good Practices When Considering the Return of Children to Third Countries, A Tool for Quality Planning for Member States [Өспүрүмдөрдү кайтарып берүү практикасын салыштырма изилдөө], December 2011, HOME/2009/RFX/PR/1002, p. 12.

204 Comparative Study on Practices in the Field of Return of Minors, көрс. чыг., 203-шилтеме, 13-б.

205 Бул бөлүм төмөнкү документтерге негизделет: БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү жана БУК № 14 жалпы тартиптеги эскертүүсү; БУУ Качкындардын иши боюнча жогорку комиссары тарабынан иштелип чыккан (БУУ КЖКБ) «КЖКБ баланын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоо боюнча сунуштамалары» (2008-ж. майы) жана «КЖКБ баланын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоо боюнча сунуштамаларын ишке ашыруу боюнча колдонмо» (2011-ж. ноябры), ошондой эле БУУ Балдар фонду (ЮНИСЕФ) тарабынан даярдалган «Европадагы адам сатуунун курмандыгы болгон балдардын укуктарын коргоо боюнча маалымдама» (2006), 9.2.-бөлүм. Бул маселе боюнча кененирээк маалыматты бул жерден караңыз: The International Law of Human Trafficking, көрс. чыг., 323 жана 336-б; UN

кызыкчылыктарына көңүл бурулушу керек. Бул принцип бардык бийлик бутактарына, анын ичинде кайтарып берүүнү уюштурган жана кайтарып берүүгө байланышкан процесстер менен иштеген түзүмдөргө да тиешелүү²⁰⁶. БУК баланын эң мыкты кызыкчылыктары концепциясынын үчилтик мүнөзүн баса белгиледи²⁰⁷. Биринчиден, бул белгилүү бир маселе боюнча чечим иштеп чыгуу максатында ар кандай кызыкчылыктарды кароо контекстинде биринчи кезектеги ой-пикир катары баланын эң мыкты кызыкчылыктарынын бааланышына жана эсепке алынышына укугу бар деген маанидеги материалдык укукту билдирет. БУКтун көз карашы боюнча Конвенциянын тиешелүү жобосу (3-берененин 1-пункту) тикелей колдонуу нормасы болуп саналат (тиешелүү мыйзамдарды кабыл алуунун кажети жок), демек, сотто аны шилтеме катары колдонууга болот²⁰⁸.

Экинчиден, эң мыкты кызыкчылыктардын концепциясы - укуктук концепция болуп саналат жана ушуга байланыштуу, эгерде мыйзамды ар кандай чечмелөөгө мүмкүн болсо, анда баланын эң мыкты кызыкчылыктарына төп келгени тандалышы керек²⁰⁹. Үчүнчүдөн, бул концепция жол-жобонун эржеси болуп саналат жана ага ылайык чечим кабыл алуу процесси ал чечимдин тиешелүү балага же балдарга мүмкүн болгон таасиринин бааланышын ичине камтышы керек²¹⁰.

Баланын эң мыкты кызыкчылыктарын баалоо ар бир жекече учурда ар бир баланын конкреттүү жагдайларын эске алуу менен жүргүзүлүшү керек. Сөз тиешелүү баланын индивидуалдык өзгөчөлүктөрү менен шартталган жагдайлар тууралуу болуп жатат. Мисалы, курагы, жынысы, жетилүү деңгээли, тажрыйбасы, бул же тигил азчылыкка болгон тиешелүүлүгү, дене бой, сенсордук же интеллектуалдык бузулуулардын болушу, ошондой эле баланын социомаданий чөйрөсү (ата-энесинин бар же жок экендиги, туугандарынын же кам көрүүчүлөрдүн же альтернативдик кам көрүүнүн сапаттуу варианттарынын бар же жок экендиги) же башка факторлор²¹¹. Баланын эң мыкты кызыкчылыктарын баалоо, бала адам сатуу-

Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Commentary to the Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking (E/2002/68/Add.1, 20 May 2002) [БУУ Адам укуктары боюнча жогорку комиссары, «Адам укуктары жана адам сатуу тууралуу маселелер боюнча сунушталган принциптерге жана башкы жоболорго» комментарий], 2010, pp. 161-174 (мындан ары - «АУЖКБ сунушталган принциптерге жана колдонмо жоболорго комментарий»).

206 Баланын укуктары жөнүндө конвенция (БУУ Башкы Ассамблеясы, 1989-ж. 20-ноябрь), 3 (1)-берене.

207 БУК № 14 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 6-п.

208 Ошол эле жерде.

209 Ошол эле жерде.

210 Ошол эле жерде.

211 БУК № 14 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 48-п.

нун курмандыгы деп табылар замат башталышы керек жана ал баланын жер которуу процесси учурунда да ылайыктуу чечим табылып, ишке ашмайынча улантыла бергени туура²¹². Баланын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоодо эске алынышы керек болгон башка элементтерге; анын көз караштары, индивидуалдуулугу, үй-бүлөлүк чөйрөнү сактоо, коргоо жана коопсуздук, ден соолук, билим жана аялуу жактары кирет²¹³. Адам сатуунун курмандыгы болгон балдар жөнүндө кеп болгондо, балдардын аялуулугу өзгөчө мааниге ээ, анткени бул учурда таасир этиши мүмкүн болгон башка укуктар (мисалы, БУУ качкындар жөнүндө конвенциясында каралган укуктар) да эске алынышы керек. БУК анык аялуу абалдагы баланын эң мыкты кызыкчылыктары ушул сыяктуу аялуу абалда калган башка бардык балдардыкына окшош эмес экендигин баса белгилейт²¹⁴. Адам сатуунун курмандыгы болгон балдардын кайтып келишине байланыштуу эки жагдайды өзгөчө белгилей кетүү керек. Биринчиден, баланын ата-энеси биринчи кезекте баланын атынан чечим чыгаруу укугуна ээ. Бирок эгерде алар баланын эң мыкты кызыкчылыктарын өзүлөрүнүн башкы максаты катары койбосо (мисалы, алар баланы сатууга катышса), анда мамлекет ал баланын кызыкчылыктарын коргоого кийлигише алат. Экинчиден, мамлекеттер башка ой-пикирлерди, мисалы, иммиграциялык контролду ишке ашыруу же коомдук тартипти камсыздоо менен байланышкан ой-пикирлерди, адам сатуунун курмандыгы болгон баланын эң мыкты кызыкчылыктарынан жогору койбоого тийиш²¹⁵.

Балдардын эң мыкты кызыкчылыктарынын концепциясы ЕККУ иш-аракеттер планында, ошондой эле анын 2005-жылдагы толуктоосунда жана 2013-жылдагы кошумчалоосунда чагылдырылган²¹⁶. ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасында баланын эң мыкты кызыкчылыктарын камсыздоого биринчи кезекте көңүл бурулушу керек экендиги айтылат²¹⁷ жана адам сатуунун курмандыгы болгон балдардын дене бой жана психологиялык реабилитациясына багытталган жардам жана колдоо көрсөтүү боюнча бардык иш-чараларды жүзөгө ашыруудан мурда мүчө мамлекеттер, адам сатуунун курмандыгы болгон ар бир баланын конкреттүү жагдайларынын индивидуалдуу бааланышын камсыздоо максатында бардык зарыл чараларды көрүшү керек экендиги каралат. Мындан тышкары, баалоо

212 ЮНИСЕФ адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды коргоого алуу боюнча колдонмосу, 25-б.

213 БУК № 14 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 52-79-пп.

214 Ошол эле жерде, 75-76-п.

215 Караңыз. БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 19-22-п; АУЖКБдин сунушталган принциптерге жана колдонмо жоболорго комментарий, көрс. чыг., 205-шилтеме, 166-б;

216 Караңыз: ЕККУ иш-аракеттер планына 2005-жылдагы толуктоо, преамбула жана V бөлүм, 10(1), 13(1); ошондой эле ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-жылдагы кошумчалоо, III бөлүм, 13

217 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, 14(1)-берене.

жүргүзүүдө балага ишенимдүү чечим иштеп чыгуу үчүн анын көз караштарын, муктаждыктарын жана аны тынчсыздандырган көйгөйлөрдү милдеттүү түрдө эске алуу керек²¹⁸. ЕБ 2012/29/EU кылмыштардан жабыр тарткан адамдардын укуктары, аларды колдоого алуу жана коргоо боюнча минималдуу стандарттарды түзүү жөнүндө директивасы, мүчө мамлекеттердин, эгерде адам сатуунун курмандыгы бала болуп калса, анда анын эң мыкты кызыкчылыктарына биринчи кезекте көңүл бурулушун жана ал кызыкчылыктарды баалоо индивидуалдык негизде жүргүзүлүшүн камсыздоо боюнча милдеттенмелерин камтыйт²¹⁹. Ошол эле жол менен Директивада «баланын курагын, жетилүү деңгээлин, көз караштарын, муктаждыктарын жана аны тынчсыздандырган көйгөйлөрүн талаптагыдай эске алган, балага багытталган өңүттөгү ыкма басымдуулук кылышы керек» – деп белгиленет²²⁰.

Курактын презумпциясы, жаштар жана статус берүү

Баланын эң мыкты кызыкчылыктарын камсыздоо – адам сатуунун курмандыгынын жашы жете элек бала экендигин артыкчылыктуу түрдө аныктоодон баштап, ар бир конкреттүү учурдагы коргоого болгон муктаждыктарынын артыкчылык деңгээлин аныктоодо негизги принцип

218 Ишенимдүү чечимди издөөдө баланын көз караштары эске алынышы керек. Адам сатуунун курмандыгы болгон баланы өз өлкөсүнө мажбурлап кайтарып берүү нагыз чечим боло албайт. Эгерде бала үйүнө кайтууну каалабаса, анда ал өз өлкөсүнөн чыгып кетүүнүн жаңы мүмкүнчүлүктөрүн табуу аракетин жасашы ыктымал. Бул аларды кайра адам сатуунун курмандыгы болуу тобокелдигине түртөт (ЮНИСЕФ Европадагы адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды коргоо боюнча колдонмосу (2006), 80 жана 86-б). Бала негиздүү пикирге келүү үчүн, ал анын абалына тиешеси бар жана жашына туура келген маалымат алышы керек, ошондой эле бул маалымат жана тиешелүү жол-жоболор бала билген тилде түшүндүрүлүшү керек (караңыз: Separated Children in Europe Program [«Европадагы жакындарынан бөлүнүп калган балдар» программасы], SCEP Statement of Good Practice, March 2010, 4th Revised Edition, p. 18). ЕБ коштоочусу жок жүргөн балдарга тиешелүү иш-аракеттер планында ишенимдүү чечим баланын эң мыкты кызыкчылыктарын индивидуалдуу баалоого негизделип, баланы кайтарып берүү карап чыгуунун мүмкүн болгон варианттарынын бири болуп эсептелери белгиленет. Иш-аракеттер планында төмөнкүлөр дагы жазылган: «Кайтып келүүнүн бардык учурлары баланын коопсуздугун камсыздоо менен, анын кызыкчылыктарын жана жынысын эске алуу менен ишке ашырылышы керек» (караңыз: European Union: European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Action Plan on Unaccompanied Minors (2010-2014), 6 May 2010, COM(2010) 213/3, 5-п (мындан ары – «ЕБ коштоочусу жок жүргөн балдарга тиешелүү иш-аракеттер планы»)).

219 ЕБ Кеңешинин 2001/220/JHA алкактык чечимин алмаштырган, Европа парламентинин жана ЕБ Кеңешинин 2012-ж. 25-октябрындагы 2012/29/ EU Кылмыштардан жабыр тарткандардын укуктары, аларды колдоого алуу жана коргоо боюнча минималдуу стандарттарды белгилөө жөнүндө директивасы, 2012 OJ L 315/57

220 Ошол эле жерде, 1.2-берене.

болуп саналат²²¹. Адам сатуунун курмандыгынын жашы белгисиз, ошондой эле, аны жашы жете элек деп эсептөөгө негиздер бар болсо, анда ал адам бала болуп эсептелет²²². Курмандыктын жашын аныктоо учурунда идентификация процесси аяктагыча бала мамлекеттин аймагында жашап турушу керек²²³.

Кээ бир учурларда БУУ коштоп жүрүүчүсү жок жүргөн балдар менен чогуу жашаган жана үйлөрүнөн качып кеткен жаш өспүрүмдөргө да баланын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоонун расмий жол-жоболорун колдонууну туура көрөт²²⁴. Мындай учурларда БУУ КЖКБ эгерде балдардын коргоого болгон муктаждыктарын таап чыгууга же узак мөөнөттүү чечимди издөөгө зарылчылык пайда болсо, анда баланын жана 21 жашка толо элек өспүрүмдөрдүн эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоо процессин жүргүзө алат²²⁵.

ЕККУнун катышуучу мамлекеттери, адам сатуунун курмандыгы болгон балдар жашап жаткан өлкөнүн жарандары же жашоочулары болгон учурда, аларга тийиштүү статус берүү милдетин алышкан. Ал статус балдардын жок дегенде ошол өлкөдө жашап туруусуна, өзүнө коопсуз башпаанекти, медициналык, психологиялык жана укуктук жардамды камтыган шашылыш жардам алуусуна, ошондой эле социалдык кызматтарды колдонуусуна жана билим алуусуна укук берет²²⁶. Адам сатуунун курмандыгынын так жашы күмөндүү болуп, эгерде аны бала деп эсептөөгө негиздер бар болсо, анда Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы ал баланын курагын аныктоо процесси жүрүп жаткан мезгилде ал балага Адам сатуунун курмандыгы болгон балдар үчүн конвенцияда каралган атайын коргоого алуу жана жардам

221 БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 31-п.

222 Ошол эле жерде; ЮНИСЕФ адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды коргоого алуу боюнча колдонмосун караңыз, 15-б.

223 ЮНИСЕФ адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды коргоого алуу боюнча колдонмосу, 15-б.

224 БУУ КЖКБ баланын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоо боюнча сунуштамалары (2008-жылдын майы), 49-б.

225 Ошол эле жерде, 49-б. БУУ КЖКБ баланын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоо процесси балдар 18 жашка толо электен мурун жүргүзүү үчүн зарыл болгон бардык күч-аракеттерди жумшоо керек экендигин белгилейт. Бул маселе жана жаш өспүрүмдөрдүн эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоо маселеси боюнча толугураак маалыматты бул жерден караңыз: Field Handbook for the Implementation of UNHCR BID Guidelines [Баланын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоо боюнча БУУ КЖКБ сунуштамаларын аткаруу боюнча практикалык колдонмо], 2011, pp. 72-73.

226 ЕККУ иш-аракеттер планына 2005-жылдагы толуктоо, 8-сунуштама.

берүү чараларын көрүүнү эскертет²²⁷. Мындай принцип БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунда ачык жазылбаса дагы, бул тууралуу мыйзам чыгаруучу органдарга арналган Бириккен Улуттар Уюмунун улуттар аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы конвенциясын жана анын протоколдорун ишке ашыруу боюнча БУУ БКБдин колдонмосунда бар²²⁸. Ошол эле жол менен ЕБ мыйзамдарына ылайык, эгерде адам сатуунун курмандыгынын жашы белгисиз болуп, аны бала деп эсептөөгө негиздер бар болсо, анда мүчө мамлекеттер ал балага жардам, колдоо жана коргоо кечиктирилгис түрдө берилиши үчүн, адам сатуунун бул курмандыгы бала болуп саналат деген презумпциянын негизинде аракеттениши керек²²⁹.

Балага өлкөдө болууга тигил же бул түрдө укук берүү, баланын эң мыкты кызыкчылыктарын баалоо процесси үчүн алдын ала шарт болуп саналат²³⁰. ЮНИСЕФ адам сатуунун курмандыгы болгон бала чет өлкөнүн жараны болсо, анда узак мөөнөттүү чечим кабыл алынганга чейин баланын депортацияланышына жол бербөө үчүн компетенттүү органдар тарабынан балага убактылуу документтердин жана өлкөдө мыйзам чегинде болуп турууга убактылуу укуктун берилишин сунуштайт²³¹.

ЕБ деңгээлинде кайтарып берүүгө мүмкүн болбогон балдардын абалына тиешелүү мыйзам жана саясат азырынча иштелип чыга элек, ошондуктан

227 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 10(3)-берене. Ошондой эле талап, Европа Кеңешинин балдарды сексуалдык эксплуатациядан жана сексуалдык зомбулуктан коргоо жөнүндө конвенциясында бар (2007), 11(2)-берене.

228 БУУ Баңгизаттар жана кылмыштуулук менен күрөшүү боюнча башкармалыгы. Бириккен Улуттар Уюмунун улуттар аралык уюшкан кылмыштуулукка каршы конвенциясын жана анын протоколдорун ишке ашыруу боюнча мыйзам чыгаруучу органдарга арналган колдонмо. Нью-Йорк, Бириккен Улуттар Уюму, 2004, 2-бөлүм, 65-п.

229 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, 13(2)-берене.

230 Караңыз. БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 20-п. ЮНИСЕФ Европадагы адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды коргоого алуу боюнча маалымдамасында «Баланын укуктук статусун өз убагында регламенттөө, аны коргоонун маанилүү кадамдарынын бири болуп саналат жана бул адам сатуунун курмандыгы болгон баланы жөнү жок репатриациялоонун алдын алууга жол ачат. Бул бала үчүн убактылуу укуктук статус берүүнү түшүндүрөт. Ал статус тобокелдиктерди жана коопсуздукту баалоо жүргүзүлүп, ал балага карата туруктуу чечим табылгыча, баланы адам сатууну объекти катары алып келинген жана ал азыр жашап жаткан өлкөдө калууга уруксат берет. Бул процесс жумалап эмес айлап созулушу толук ыктымал,» - деп жазылат. (Европадагы адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды коргоого алуу боюнча маалымдама (ЮНИСЕФ, 2006), 75-б.

231 Бийлик миграция кызматына адам сатуунун курмандыгы болгон балдардын өлкөдө жашоого мыйзамдуу укугунун бар же жок экендигине карабастан, болжол менен адам сатуунун курмандыгы делген балдарды депортация кылбоо нускамаларынын берилишин камсыздашы керек (ЮНИСЕФ Европадагы адам сатуунун курмандыгы болгон балдардын укуктарын коргоо боюнча маалымдамасы, 76-б).

гуманитардык же башка негиздерде жашап тууруга уруксат берүү маселелери улуттук мыйзамдар тарабынан жөнгө салынат²³².

Мыйзамдуу камкорчу жана мыйзамдуу өкүл

Сөз, коштоочусу жок жүргөн же жакындарынан бөлүнүп калган балдар тууралуу жүргөн учурда, БУК баланын эң мыкты кызыкчылыктарын камсыздоонун негизги процесстик кепилдиги катары балага кечиктирилбестен камкорчунун дайындалышын карайт²³³. Камкорчуну дайындаганга чейин балага карата кандайдыр бир башка жол-жоболор башталбашы керек, ал эми ага карата административдик же соттук жол-жоболор башталган учурда камкорчудан тышкары балага мыйзамдуу өкүл дайындалууга тийиш²³⁴. Камкорчулук баланын жашы толгонго чейин же бала жашап жүргөн өлкөнүн аймагынан же/жана юрисдикциялык чектеринен биротоло чыгып кеткенге чейин улана бериши керек²³⁵.

Жакындарынан бөлүнүп калган балдар тууралуу сөз болгондо камкорчунун функциясын баланы коштоп жүрчү жана жашы жеткен үй-бүлө мүчөсүнө берүү туура, бирок бала адам сатуунун курмандыгы болсо, анда анын тууганын камкорчу кылуу маселеси, - баарынан мурда, баланын адам сатуучулардын колуна түшүп калуусуна туугандарынын тиешеси бар же жок экендиги дыкат иликтенүүгө тийиш²³⁶.

ЕККУнун милдеттенмелерине ылайык, «балага жардам берүүнүн, социалдык (ре)интеграциянын жана/же кайтып келүүнүн бардык баскычтарында балдардын юридикалык кызыкчылыктарын көрсөткөн камкорчунун жана/же адамдын» дайындалышы сунушталат²³⁷. Бул БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунда ачык көрсөтүлбөгөндүгүнө карабастан, Адам сатууну алдын алуу жана ага бөгөт коюу жөнүндө протоколду ишке ашыруу боюнча мыйзам чыгаруучу органдар үчүн колдонмо, мамлекеттерге баланын эң мыкты кызыкчылыктарын эске алган узак мөөнөттүү чечимдерди издөө процессинде, ал чечимдер бекитилгенден тартып аткарылганга чейинки убакыт ичинде баланы бакканга камкорчу дайындоо боюнча

232 ЕБ коштоочусу жок жүргөн балдарга байланыштуу иш-аракеттер планы, 14-б.

233 БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 21-п.

234 Ошол эле жерде. Коштоочусу жок жүргөн же жакындарынан бөлүнүп калган балдарга мыйзамдуу өкүлдүн кызматтары акысыз көрсөтүлөт (ошол жерде, 69-п). БУК № 14 жалпы тартиптеги эскертүүсүн дагы караңыз, 97-п.

235 БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 33-п. ЮНИСЕФ адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды коргоого алуу боюнча колдонмосун караңыз, 16-17-б.

236 Ошол эле жерде, 34-п. Караңыз: ЮНИСЕФ Европадагы адам сатуунун курмандыгы болгон балдардын укуктарын коргоо боюнча маалымдамасы, 52-б.

237 ЕККУ иш-аракеттер планына 2005-жылдагы толуктоо, 6-сунуштама. МСИЭБ АВЭМ сунуштарын дагы караңыз, 37-б.

маселенин каралышы керектиги сунушталат. Мүмкүнчүлүккө жараша адам сатуунун курмандыгы болгон баланын камкорчусу болуу функциясын бир эле адамдын аткарганы түзүк болуп саналат²³⁸.

Жогоруда белгиленгендерге кошумчалай, Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына ылайык, коштоп жүрүүчүсү жок жүргөн бала адам сатуунун курмандыгы экендиги аныкталары замат, баланын эң мыкты кызыкчылыктарына карап иш-аракет жүргүзүүгө ыйгарым укугу бар мыйзамдуу камкорчу, уюм же орган дайындалышы керек экендигин белгилей кетүү керек²³⁹. ЕБ мыйзамдарында «зарыл болгон учурда»²⁴⁰ коштоп жүрүүчүсү жок жүргөн балага, ошондой эле, башка балдар үчүн ата-эненин милдетин аткарган адамдар анын кызыкчылыктарын сактай албаган же баланын өкүлү катары чыга албаган учурларда балдарга камкорчунун дайындалышы каралган²⁴¹.

Кайтып келүү узак мөөнөттүү чечим катары

Адам сатуунун курмандыгы болгон балага көрсөтүлгөн жардамдын башкы максаты, баланын коргоого болгон бардык муктаждыктарын камтыган жана анын ой-пикирин эске алууга мүмкүнчүлүк берген узак мөөнөттүү чечимди табуудан турат²⁴². Мындай чечим – бул адам сатуунун курмандыгы болгон баланын тагдырын бир нукка салуунун узак мөөнөттүү планы болуп саналат жана өзүнө жашап жаткан жерде интеграцияланууну, өз өлкөсүнө (жерге) кайтууну же үчүнчү өлкөгө көчүүнү камтыйт²⁴³.

Узак мөөнөттүү чечимди табуунун биринчи кадамы – бул үй-бүлөнүн кайра биригүү мүмкүнчүлүгүн карап чыгуу болуп саналат²⁴⁴. БУУ БУК тарабынан бекитилген нормаларына ылайык баланы ата-энесинен ажыратууга болбойт²⁴⁵ жана ал нормаларды сактоо максатында коштоп жүрүүчүсү жок жүргөн же үй-бүлөсүнөн бөлүнүп калган баланы

²³⁸ Камкорчулардын жоопкерчилигине байланыштуу кошумча сунуштамалар, БУУ БКБ мыйзам чыгаруу органдары үчүн арналган колдонмосун караңыз, көрс. чыг., 229-шилтеме, 4.2-п. Караңыз: БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 231-п.

²³⁹ ЕБ 2011/36/ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, преамбула, 24-п жана 10 (4) (а)-берене.

²⁴⁰ ЕБ 2011/36/ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, 16 (3)-берене.

²⁴¹ ЕБ 2011/36/ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, 14 (2)-берене.

²⁴² БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 79-п.

²⁴³ ЮНИСЕФ адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды коргоого алуу боюнча колдонмосу, 3 жана 28-б. Караңыз: БУУ КЖКБ баланын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоо боюнча сунуштамалары (2008); Field Handbook for the Implementation of UNHCR BID Guidelines, көрс. чыг., 50-52-б.

²⁴⁴ БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 79-п.

²⁴⁵ БУУ БУК 9-беренеси.

ата-энесине кайтаруу үчүн болгон күч-аракеттерди жумшоо зарыл. Мындай аракеттерге баланы андан ары үй-бүлөсүнөн бөлүп коюу анын кызыкчылыктарына туура келген учурлар гана шайкеш келбейт²⁴⁶.

Мамлекеттерге баланын кызыкчылыктарын мыкты камсыздоо ой-пикирин башка факторлор менен айкалыштырууга жардам берүү үчүн, БУУ Баланын укуктары боюнча комитети өзгөчө учурларда өз өлкөсүнө кайтып келүү, баланын кызыкчылыктарын камсыздоо ой-пикиринен артыкчылык кылган укуктук коргоо мүнөзүндөгү негиздерден улам да ишке ашырылса болорун түшүндүрдү. Бирок мындай айкалыштыруу баланын кызыкчылыктарын камсыз кылган ой-пикирлерди жана карала турчу укуктук жактан коргоо факторлорун дыкат салыштыргандан кийин гана ишке ашырылууга тийиш²⁴⁷. Баланын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоодо төмөнкүлөрдү эске алуу керек²⁴⁸:

- бала кайтып келгенден кийин туш болчу жеке жана жалпы коопсуздук шарттары жана социалдык-экономикалык шарттарды камтыган башка шарттар;
- балага кам көрүү механизмдеринин болушу;
- баланын көз караштары²⁴⁹;
- баланын өз өлкөсүндө интеграциялануу деңгээли жана анын мекенинен тышкаркы жерде жашап жүргөн мезгилинин узактыгы;
- баланын «индивидуалдуулугун, анын ичинде жарандыгын, атын жана үй-бүлөлүк байланышын сактоо» укугу²⁵⁰;
- «баланын тарбиясын, этностук келип чыгышын, диний жана маданий тиешелүүлүгүн жана эне тилинин сакталышын улантууну каалагандык»²⁵¹.

Эгерде үй-бүлөнүн кайра биригүүсү мүмкүн эмес деп табылса, анда баланы өз өлкөсүнө, ал жакка кайтып баргандан кийин балага кам көрүү боюнча

246 БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 81-82-п.

247 БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 85-п.

248 БУК № 6 жалпы тартиптеги эскертүүсү, 84-п.

249 БУУ БУК, 12-берене.

250 БУУ БУК, 8-берене.

251 БУУ БУК, 20-берене.

коопсуз жана конкреттүү чаралар алдын ала макулдашылган жана камкорчу дайындалгандан кийин гана кайтарып берсе болот²⁵².

БУКтун көз карашы боюнча өзгөчө учурларда кайтарып берүү, баланын кызыкчылыктарын камсыздоодон жогору турган, башка укук коргоо негиздеринен улам²⁵³, анын ичинде бала мамлекеттин же коомдун коопсуздугуна олуттуу коркунуч келтирген учурларда ишке ашырылышы мүмкүн²⁵⁴. Укук коргоо мүнөзүндөгү эмес (мисалы, миграцияны жалпы контролдоого тиешелүү болгон) жүйөлөр баланын эң мыкты кызыкчылыктарын камсыздоо ой-пикирлеринен жогору турбайт²⁵⁵.

ЕККУ иш-аракеттер планына 2005-жылдагы толуктоого ылайык, кайтышуучу мамлекеттер «өз өлкөсүнө кайтып баруу баланын эң мыкты кызыкчылыктарына төп келген учурда» кайтып баруу процессине байланыштуу жардам берүүсү жана коргоого алышы керек. Мындан тышкары, 2005-жылдагы Толуктоодо мамлекеттер тарабынан кайтып келүү учурунда балага талаптагыдай кам көрүлүшү керек экендиги жана ал балдардын өз өлкөсүнүн бийликтери балдар кайтып келгенден кийин алардын сак-саламаттыгына көз салууга тийиш экендиги каралган²⁵⁶.

Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына ылайык, эгерде тобокелдиктерди жана коопсуздукту баалоонун натыйжасында баланы кайтарып берүү анын эң мыкты кызыкчылыктарына туура келбей тургандыгы жөнүндө маалымат келип түшсө, анда мамлекеттерге адам сатуунун курмандыгы болгон баланы кайтарып берүүгө тыю салынат²⁵⁷. Бул кайтарып берүүчү мамлекет баланын үчүнчү өлкөгө жер которуусун дагы караштырышы керек экендигин билдирет. ЕБ Эксперттер тобунун көз карашы боюнча адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды «эгерде балдардын туугандарын табуу ишке ашпаса, же алар баланын кайтып келишине макул болушпаса же бала кайтып келгенден кийин же узак мөөнөттүү аралыкта балага кам көрө алышпаса, анда баланы өз өлкөсүнө кандай гана шартта болбосун мажбурлап кайтарып бербеш керек»²⁵⁸.

252 Ошол эле жерде, 84-п.

253 Ошол эле жерде, 85-п.

254 Ошол эле жерде.

255 Ошол эле жерде.

256 ЕККУ иш-аракеттер планына 2005-жылдагы толуктоо, 10-п.

257 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 16.7-берене.

258 Report of the EU Group of Experts, Explanatory Paper 13: Return and Social Inclusion [ЕБ Эксперттер тобунун баяндамасы, №13 баяндамага түшүндүрмө: кайтып баруу жана социалдык интеграция], pp. 198-199. Бул чектөө ЕБ артка кайтарып берүү жөнүндө директивасында көрсөтүлгөн жана ага ылайык, мүчө мамлекет коштоочусу жок жүргөн

ЕККУнун катышуучу мамлекеттери адам сатуунун курмандыгы болгон балдар үчүн узак мөөнөттүү чечимди издөөгө жана ал төмөнкү варианттардын бирөөсү болууга бардык күч-аракеттерди жумшоо милдетин алышкан. Ага ылайык ал төмөнкү варианттардын бирөөсү болууга тийиш: а) өз өлкөсүнө кайтып келүү жана ошол жерде кайра интеграциялануу; б) балдар табылган өлкөдө анын социалдык интеграциялануусу; в) үчүнчү бир өлкөгө жер которуу²⁵⁹. ЕККУнун милдеттенмелерине ылайык, катышуучу мамлекеттер адам сатуунун курмандыгы болгон баланы анын өз өлкөсүнө кайтарып берүү боюнча чечимди, баланын ишинин конкреттүү жагдайларын текшерип чыккандан кийин гана жана кабыл алуучу мамлекетте ал баланын коопсуздугун, коргоого алынышын, реабилитацияланышын жана кайра интеграцияланышын камсыздай ала турган туугандарынын же атайын мекеменин бар экендиги аныктагандан кийин гана кабыл алышы керек²⁶⁰. Узак мөөнөттүү чечимди издөөнүн башаты үй-бүлөнүн кайра биригүү мүмкүнчүлүгүн изилдөө болуп саналат²⁶¹. Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына ылайык, коштоочусу жок жүргөн бала адам сатуунун курмандыгы экендиги аныкталар замат, анын үй-бүлөсүн жакын арада табуу үчүн (эгерде бул баланын эң мыкты кызыкчылыктарына туура келсе) катышуучу мамлекеттер колундагы бардык мүмкүнчүлүктөрүн колдонушу керек.

Коштоочусу жок жүргөн балдар тууралуу кеп козголгон учурда, ЕБ мыйзамдары мамлекеттерден баланын эң мыкты кызыкчылыктарын эске алган, узак мөөнөттүү чечимдерди издөөгө багытталган зарыл чараларды көрүүнү талап кылат²⁶².

өспүрүмдүн жер которуусу качан гана бала кайтып барчу өлкөгө, тууганына, дайындалган камкорчусуна же балдарды кабыл алуучу тиешелүү мекемелерге өткөрүп берилерине ынангандан кийин гана аткарылышы керек. (караңыз: ЕБ артка кайтарып берүү жөнүндө директивасы). ЕБ Эксперттер тобу эгерде баланын жашы толгондон кийин ага өлкөдө жашоого уруксаттын кандайдыр бир түрү берилбесе, (мисалы, иштөөгө уруксат берүү же билим алуу максатында өлкөдө жашоого уруксат алуу) анда өлкөдө болуп туруу уруксаты гуманитардык мүнөздөгү көз караштан улам берилишин сунуштайт (ЕБ Эксперттер тобунун баяндамасын караңыз, 96-п).

259 ЕККУ иш-аракеттер планына 2005-жылдагы толуктоо, 9-сунуштама.

260 ЕККУ иш-аракеттер планы, V бөлүм, 10.2-п.

261 UNHCR et al., Prevent, Combat, Protect: Human Trafficking, көрс. чыг., 83-б.

262 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, 16 (2)-берене. Бул директивага берилген биргелешкен комментарийде БУУнун агенттиктери «ишенимдүү чечим бул балага узак мөөнөттүү жана туруктуу чечим болуп берген чечим болуп саналат» жана ал «конкреттүү жана коопсуз» болушу керек экендигин белгилешет (караңыз: UNHCR et al., Prevent, Combat, Protect: Human Trafficking). Комментарийде баланын эң мыкты кызыкчылыктарына туура келген ишенимдүү чечимди издөөнүн алкагында ар бир потенциалдуу чечимдердин тобокелдигин жана коопсуздугун баалоо керек деп белгиленет (Ошол эле жерден караңыз, 83-б). Мындан тышкары, мамлекеттерге баланын келечегине узак мөөнөттүү таасир этүүчү, анын ичинде ишенимдүү чечим издөөдө дагы таасир этүүчү

5-принцип.

Андан ары зыян келтирүүнүн

Алдын алган узак мөөнөттүү чечим

ЕККУнун бир катар катышуучу мамлекеттеринде адам сатуунун курмандыктарына айланган адамдарды, ушундай аргасыз абалда жасаган кылмыштары үчүн куугунтукка алуудан коргой турган мыйзамдар дагы деле кабыл алына элек. Бул өзгөчө курч көйгөйлөрдүн бири, анткени адам сатуунун курмандыктары тарабынан дайыма аргасыз абалда жасалган аракеттер, башкача айтканда, кайсы бир өлкөгө мыйзамсыз кирүү же анын аймагында жүрүү, ошондой эле, проституция менен алектенүү иш-аракеттери, эреже катары, жазык кылмыштарынын катарына кирет. ЕБдин мүчө мамлекеттеринин көпчүлүгүндө, адам сатуучулардын көзөмөлүндө туруп, укукка жат иштерди жасатууга мажбурланган адам сатуунун курмандыктарын куугунтуктоодон коргоону кепилдикке алган жоболор иштейт; ошол эле учурда, айрым мамлекеттерде мындай жоболор белгилүү бир укук бузуулардын түрлөрүнө гана – мисалы, проституция менен алектенгендиги же миграция режимин бузгандыгы үчүн колдонулат²⁶³.

ар кандай чечимдерди кабыл алууда колдонула турган «эң мыкты кызыкчылыктарды» аныктоонун расмий жол-жоболорун киргизүү сунушталат (ошол жерден караңыз, 71-б). Бул милдеттенме ЕБ 2004/81/ЕБ адам сатуунун курмандыктарына өлкөдө жашоого уруксат берүү жөнүндө директивасында тиркелген (10 (с)-берене). Сөз коштоочусу жок жүргөн балдар тууралуу болгондо ЕБ Кеңешинин 2003/9/ЕБ директивасы мамлекеттерди балдардын туугандарын кыска мөөнөттүн ичинде издөө чараларын көрүүгө милдеттендирет. Эгерде баланын же анын жакын туугандарынын жашоосуна же кол тийбестигине коркунуч бар болсо, анда алардын коопсуздугуна коркунуч келтирбөө максатында маалыматты топтоо, аларды иштеп чыгуу жана берүү купуялуулук шартында жүргүзүлүшү керек (19 (3)-берене). ЕБ Кеңешинин 2003/9/ЕБ директивасы 2015-ж. 20-июлунан баштап чакырып алынат жана эл аралык коргоого алуу үчүн талапкерлерди кабыл алуу жаатындагы стандарттарын аныктаган Европа парламентинин жана ЕБ Кеңешинин 2013-ж. 26-июндагы директивасы менен алмаштырылат (2013-ж. 29-июну, L 180/96). Жаңы директивага ылайык, баланын эң мыкты кызыкчылыктарын аныктоодо ЕБ мүчө мамлекеттери жеке жана жалпы коопсуздукту, айрыкча эгерде өспүрүм адам сатуунун курмандыгы болгондугу тууралуу ыктымалдуулук болгон учурда, жеке жана жалпы коопсуздукту талаптагыдай эске алышы керек (2013/33/EU директивасы, 23.2 (с)-берене).

263 Hancilova and Massey, *Legislation and the Situation Concerning Trafficking in Human Beings*, көрс. чыг., 80-шилтеме, 63-б. European Union Agency for Fundamental Rights, Child

ЕБдин бир катар катышуучу мамлекеттери тарабынан адам сатуунун курмандыктарын камакта кармап турууга тиешелүү конкреттүү мыйзамдар же директивалык жоболор кабыл алынган. Башка өлкөлөрдө адам сатуунун курмандыктары катарында идентификацияланган жана алардын аймагында мыйзамсыз жүргөн адамдар, эреже катарында, эгерде алар ошол өлкөнүн колдоосу астында да же анын колдоосу жок эле ишке ашырылып жаткан өз эрки менен артка кайтуу процессине тартылышса, анда алар камакка алынышпайт.

ЕБдин бир катар мүчө мамлекеттеринде, өз эрки менен артка кайтып барууга жардам берүү программасын пайдаланган үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарына бул өлкөгө кайрадан келүүгө тыюу салынат. Бул эреженин жогорудагыдай программалардын алкагында артка кайтарыла турган адам сатуунун курмандыктарына колдонулары же колдонулбасы так эмес, бирок айрым жагдайларда гумандуулук ынанымына ылайык өзгөчө учурлар үчүн атайын

визалар берилиши мүмкүн деп түкшүмөлдөсөк болот²⁶⁴. ЕБдин айрым өлкөлөрүндө, эгерде адам сатуунун курмандыгы колдоого алуу жана/же кайра артка кайтаруу боюнча расмий программага катышуудан баш тартып өлкөдөн чыгып кетсе, кийин ал адамдын ошол өлкөгө келүүсүнө тыюу салынат²⁶⁵.

Адам сатуунун курмандыгына айланган адамдардын укук коргоо органдары менен кызматташуусу, ушул адамдарды саткан кылмышкерлер тарабынан өч алуу коркунучун бир топ күчөтүп жиберishi мүмкүн. Ушуга байланыштуу, адам сатууга кабылган аялдар менен эркектердин өзгөчө муктаждыктарын эске алуу менен, атайын коргоо чараларын көрүүнү камсыз кылуу өзгөчө маанилүү. Көпчүлүк өлкөлөрдө эгерде адам сатуунун курмандыгы жазык процессинде күбө катары чыккан учурларда гана аларды алдыда күтүп жаткан өч алуулардан комплекстүү коргоо маселеси камсыз кылынат, айрым учурларда комплекстүү коргоо белгилүү бир кылмыш иштери боюнча процесстерде же күбөлөрдүн белгилүү бир категориясына гана колдонулат.

Trafficking in the European Union - Challenges, perspectives and good practices [Негизги укуктар боюнча агенттик, ЕБ өлкөлөрүндө балдарды сатууга каршы аракеттенүү], 2009, p. 69. UNHCR et al., Prevent, Combat, Protect: Human Trafficking, көрс. чыг., 83-б.

264 Programmes and Strategies in the EU Member States (European Migration Network), көрс. чыг., 13-шилтеме, б.2.4-п.

265 Маалымат 2011-ж. 21-ноябрында La Strada фондунун өкүлдөрүнөн алынды

Андан ары зыян келтирүүгө жол бербөө

Адам сатуунун курмандыктарын ар түрдүү белгилер боюнча жазык жоопкерчилигине тартуу, эркиндигин чектөө жана дискриминациялоо көйгөйлөрү, аларды кайра артка кайтаруу процесси үчүн гана мүнөздүү эмес. Тескерисинче, бул адам сатуунун курмандыктары жүргөн өлкөлөрдө аларга талаптагыдай мамиле кылуу зарылдыгын камтыган жалпы мүнөздөгү көйгөйлөр болуп саналат. Ошого карабастан, бул көйгөйлөрдү артка кайтуу процессинин алкагында туура чечүү керек, анткени аларды бири-биринен бөлүп кароо, кайрадан виктимизациялоо процессинин натыйжасында адам сатуунун курмандыктарына андан бетер зыянын тийгизиши мүмкүн.

2000-жылы ЕККУ Министрлер кеңешинин чечими²⁶⁶ кабыл алынган мезгилден бери, ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринин адам сатуунун курмандыктарын жазык жоопкерчилигине тартуу маселеси боюнча позициялары көзгө урунарлык өзгөрүүгө ээ болду²⁶⁷. ЕККУ алкагында кабыл алынган милдеттенмелерде адам сатуунун курмандыктары адам сатуу объектине айланган себептер үчүн гана жазык тартибиндеги куугунтукка кабылбашы керектиги каралат²⁶⁸. ЕККУ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча атайын өкүлү жана координатору «адам сатуунун курмандыктары тарабынан жасалган кылмыш иштери алар адам сатуунун объекти болгондугунан улам келип чыкса жана жасаган кылмыштары ошол учурдагы аргасыз абалына тикелей байланышса, мамлекеттер аларды жазага тартпашы керек; мамлекеттер жазалоодон коргоо жөнүндө талаптарды кандай жол менен аткара тургандыгына карата гана ички укуктук системаларына ылайык белгилүү бир өз алдынчалыкка ээ» деген пикирин так билдирген²⁶⁹.

266 ЕККУ Министрлер кеңешинин № 1 ЕККУ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча иш-аракеттерди активдештирүү жөнүндө чечими (Вена, 2000-ж. 28-ноябрь) <http://www.osce.org/ru/mc/40504?download=true>.

267 ЕККУ Министрлер кеңешинин № 8/07 чечиминде эгерде адам сатуунун курмандыктарын укукка жат аракеттерди жасоого аргасыз кылып мажбурлаган учурда аларды жазалоодон бошотуу жөнүндө жобо эчак талкууланып башталган (ЕККУ Министрлер кеңешинин № 8/07 чечимин караңыз, 10-п.). Ушундай эле нуктагы өңүт ЕККУ Министрлер кеңешинин жолугушуусунда кабыл алынган (караңыз: ЕККУ Министрлер кеңешинин жолугушуусунун «Адам сатуунун бардык формаларына каршы күрөшүү жөнүндө» декларациясы (Вильнюс, 2011-ж. 7-декабрь), 10-п. <http://www.osce.org/ru/mc/88639?download=true>.

268 ЕККУ иш-аракеттер планы, III бөлүм, 1.8-п.

269 OSCE Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings. Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the non-punishment provision with regard to victims of trafficking [Адам сатуунун курмандыктарын жазалоодо жөнүндө жобону натыйжалуу аткаруу боюнча саясий жана мыйзам чыгаруу сунуштамалары]. Vienna, OSCE, 2013, para. 14, <http://www.osce.org/secretariat/101002?download=true>.

БУУ адамдарды сатуу жөнүндө протоколунда бул маселе конкреттүү каралбаса дагы, Протоколду аткаруу боюнча сунуштамаларды иштеп чыгуу максатында түзүлгөн орган, адам сатуунун курмандыктарын жазык куугунтугунан бошотууну максат кылган жолду пайдаланууну сунуштады²⁷⁰. Ушул сыяктуу эле, БУУ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча иш-аракеттеринин глобалдык планында өкмөттөргө адам сатуунун аныкталган курмандыктары адам сатуунун объекти болуп калгандыгы үчүн, алардын жазалоого кириптер болбоосун камсыз кылуу сунушталат²⁷¹; АУЖКП адам сатуу жөнүндө маселе боюнча принциптеринде дагы бул нормага шилтеме келтирилет²⁷². Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясында катышуучу мамлекеттерге карата, адам сатуунун курмандыктары мажбурлоо астында жасаган укукка жат аракеттери үчүн аларды жазалоодон куткаруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу талаптары камтылат²⁷³. Бул принцип ЕБ тарабынан таанылып, ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасында²⁷⁴ дагы, 2002-ж. кабыл алынган Брюссель декларациясында дагы бекемделген норма болуп саналат²⁷⁵.

ЕБдин деңгээлиндеги кайра келүүгө тыюу салуу үчүнчү мамлекеттердин жарандарынын артка кайтуусуна тиешелүү 2008/115/ЕБ директивасына ылайык колдонулат. Жазалоонун өзгөчө формасы катарында карасак

270 2009-ж. 14-15-апрелинде Вена ш. өткөрүлгөн Адам сатуу боюнча ачык курамдагы убактылуу жумушту топтун жыйынында кабыл алынган сунуштамалар, БУУ Башкы катчысынын «Аялдарды жана кыздарды сатуу» тууралуу баяндамасына толуктоо (БУУ Башкы Ассамблеясы, 2008-ж. 4-августу), А/63/215, 11-п. Ошондой эле караңыз: БУУ Адам укуктары боюнча жогорку башкы комиссарынын башкармалыгы (АУЖКБ), Адам укуктары жана адам сатуу маселелери боюнча сунушталган принциптер жана колдонмо жоболор, 2002-ж. 20-майы, E/2002/68/Add. 1, 2-колдонмо жобо, 5-пункт (мындар ары - «АУЖКБ адам сатуу жөнүндө маселе боюнча сунушталган принциптер»).

271 Бириккен Уюмунун адам сатууга каршы күрөшүү боюнча иш-аракеттеринин глобалдык планы: Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы Ассамблеясы тарабынан 2010-ж. 12-августунда кабыл алынган резолюция, А/RES/64/293, 30-п.

272 АУЖКБ адам сатуу жөнүндө маселе боюнча сунушталган принциптери, 7-принцип.

273 Мажбурлоо дегенде Европа Кеңешинин конвенциясынын 4-беренесине ылайык, «адам сатуу» термининин аныктамасына киргизилген таасир этүүнүн мыйзамсыз ыкмаларынын жок дегенде бирөөсүн камтыйт деп түшүнүү керек, - мисалы, күч колдонуу, коркутуу, мажбурлоо же алдоо (Европа Кеңешинин адам сатууга каршы күрөшүү жөнүндө түшүндүрмө баяндамасын караңыз, 273-п.).

274 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, 8-берене, Ошону менен бирге, Директивада бул кепилдик адам өз ыктыяры менен жасаган же катышкан укук бузуулары үчүн куугунтуктоодон же жазалоодон коргобошу керек деп белгиленет.

275 Брюссель декларациясы мамлекеттерди адам сатуунун курмандыктарын оор кылмыштардын курмандыгы деп табууга жана аларды кайрадан виктимизациялоого жана андан ары стигматизациялоого жол бербөөгө, ошондой эле адам сатуунун курмандыгы адам сатуунун объекти болуп турган кезде жасаган укук бузуулары үчүн алардын жазык жоопкерчилигине тартылышына, сот куугунтугуна алынышына же убактылуу кармоочу борборлордун имарат-жайларына жайгаштырылышына жол бербөөгө чакырат.

боло турган кайра келүүгө тыюу салуу чечимин, ЕБ артка кайтарып берүү жөнүндө директивасына ылайык, ЕБдин мүчө мамлекеттеринин аймагында жүрүүдөн же белгилүү бир мезгилге алардын аймагына кирүүдөн баш тартуу аркылуу артка кайтып кетүү жөнүндө чечими толуктай алат. Жогоруда белгиленген Директивада, 2004/81/ЕБ Адам сатуунун курмандыктарына жашап туруу уруксатын берүү жөнүндө директивасына ылайык, жашап туруу уруксаты берилген адам сатуунун курмандыктарына карата, алардын бул өлкөгө кайра келүүсүнө тыюу салуу эрежеси колдонулбай тургандыгы ачык жазылган. Жашап туруу уруксатын албастан артка кайтарылган адам сатуунун курмандыктарына тиешелүү жоболордун жоктугуна улам, мыйзамдуу жүрүү уруксаты болбогондуктан ошол өлкөнү таштап чыгып кеткен адам сатуунун курмандыктарына ал өлкөгө кайра кайтып келүүгө тыюу салуу аларды дискриминациялоого алып келиши мүмкүн. Ошентсе да, Адам сатуунун курмандыктарына жашап туруу уруксатын берүү жөнүндө директивага ылайык, мүчө мамлекеттер айрым учурларда гумандуулук ынанымынан улам кайра кайтып келүүгө тыюу салуудан, аны жокко чыгаруудан же токтотуп туруудан баш тартышат²⁷⁶.

БУУ КЖКБ адам сатуу маселеси боюнча принциптеринде адам сатуунун курмандыктарын кармоо жол берилгис экендиги ачык жарыяланат жана анын мыйзамсыз экендиги айкындалат. Бул документ мамлекеттерди адам сатууга кабылгандарды кандай гана жагдай болбосун мыйзамсыз иммигранттар кармалуучу борборлорго жайгаштырбоого же камакка алуунун башка түрлөрүнө дуушар кылбоого чакырат²⁷⁷. Балдардын камакта кармалган учурунда өзгөчө негиздеме, ошондой эле, коргоо

276 2004/81/ЕС директивасы, 11(3)-берене.

277 АУЖКБ адам сатуу жөнүндө маселе боюнча сунушталган принциптери, 2.6-колдонмо жобо жана 6.1-колдонмо жобо. Бул документтин комментарийинде, адам сатуунун курмандыктарын же ушундай соода-сатыктын курмандыктары деп болжолдолгон адамдарды расмий кармоочу борборлордо же баш калка жайларында кармоо жана күтүү боюнча жалпы кабыл алынган практика эл аралык укуктун принциптерине, анын ичинде эркин жүрүү укугуна жана мыйзамсыз эркинен ажыратууга жана өзүм билемдик менен камакка алууга тыюу салууга каршы келет деген тыянак чыгарылган. Эл аралык укук ошондой эле адам сатуунун курмандыктарын дискриминациялык абалда кармап турууга, анын ичинде аялдарды жана кыздарды баш калка жайларында кармап туруунун жалпы кабыл алынган практикасына тыюу салат. Комментарийде, адам сатуунун курмандыгы болгон адамды кармоого, мисалы, зарылчылык, мыйзамдуулук жана шайкеш келүү принциптери сакталган шарттарда мамлекеттин жазык сот адилеттигин орнотуу, коомдук тартипти сактоо же адам сатуунун курмандыгынын коопсуздугун камсыз кылуу боюнча милдеттерине байланыштуу «ар бир конкреттүү жагдайдын» негизинде гана жол берилиши мүмкүн экендиги белгиленет. Ошентип, атайын борборлордо кармоо жана күтүү акыркы чара катарында гана, жана адам сатуунун курмандыгынын коопсуздугуна чыныгы жана конкреттүү коркунучтар жаралган кырдаалдарга байланыштуу гана колдонулушу мүмкүн. (караңыз: Commentary to the Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking [БУУ Адам укуктары боюнча жогорку комиссары,

чараларын көрүү талап кылынат. Камакка алган орган камакта кармап туруу баланын эң мыкты кызыкчылыктары үчүн жооп берерин жана дал ушул конкреттүү жагдайда башка акылга сыярлык альтернативанын жоктугун далилдей алууга тийиш²⁷⁸. ЕБ нормаларына ылайык, башка жакка которуу максатында камакта кармоо чектелген мөөнөттө болууга тийиш жана пайдаланылган каражаттар менен көздөгөн максаттардын шайкеш келүү принцибине ылайык ишке ашырылышы керек. Камакта кармоо – мажбурлоо мүнөзүнө жатпаган чаралар анчейин жетишсиз учурларда, артка кайтарып берүү жана жер которуу процессин уюштурууга даярдык көрүү максатында гана аткаруу туура деп табылат²⁷⁹. Камакта кармоо алты айдан узак мөөнөткө созулбашы керек жана он эки айдан ашпаган убакытка гана узартылат²⁸⁰. Камакта кармоо мезгил-мезгили менен кайра каралып турушу керек; эгерде жер которуунун мындан ары мүмкүн эместиги аныкталса, ошол учурдан тартып камакта кармоо туура эмес деп саналат²⁸¹. Коштоочусу жок жүргөн жашы жете электер жана балдары менен чогуу жүргөн үй-бүлөлөр эң акыркы чара катарында жана мүмкүн болушунча эң кыска мөөнөткө гана кармалат²⁸².

Адам укуктары жана адам сатуу жөнүндө маселе боюнча сунушталган принциптерге жана колдонмо жоболорго комментарий], 133-б., 139-б).

278 Комментарийде баланы кармоого уруксат берилген жагдайларды көрсөтүүдөн тышкары, эл аралык укук мындай кармоону жүзөгө ашырууга шарттарды коёру тастыкталат.

279 ЕБ артка кайтарып берүү жөнүндө директивасында (15-берененин 16-п.) жер которууга чейин кармоо, эгерде бир аз мажбурлоо мүнөзүнө ээ башка чараларды колдонуу мүмкүн болбосо жана кармалып турган адамдын качып кете алуу тобокелчилиги бар болсо, же бул адам артка кайтаруу же жер которуу процессинен качып жатса же ага тоскоолдук кылса гана ишке ашырылат деп жазылган.

280 Мисалы, үчүнчү өлкөнүн жаранынын кызматташууга болгон каалоосунун жоктугуна же үчүнчү өлкөлөрдөн зарыл документтерди алуу кечиктирилип жаткандыгына байланыштуу (караңыз: ЕБ артка кайтарып берүү жөнүндө директивасы, 15 (5-6)-берене).

281 ЕБ артка кайтарып берүү жөнүндө директивасы, 15 (3-4)-берене. Европа Бирлигинин Негизги укуктар боюнча агенттиги белгилегендей, жер которууга чейинки кармоо үчүн негиз болгон толук тизмек так аныкталууга жана ал улуттук мыйзамдар тарабынан бекемделүүгө тийиш. Мыйзамсыз мигрант статусу өзүнөн өзү эч кандай жагдайда кармоо үчүн жетишерлик негиз катарында каралбашы керек (караңыз: European Union: European Agency for Fundamental Rights, Detention of Third Country Nationals in Return Procedures [Үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарын артка кайтаруу процессинин алкагында кармоо], 30 November 2010, p. 9.)

282 ЕБ артка кайтаруу жөнүндө директивасы, 17 (1)-берене. ЕБ коштоочусу жок жүргөн балдар боюнча иш-аракеттер планында коштоочусу жок жүргөн балдарга дайыма тиешелүү жашоо шарттарын түзүү керектиги жана алардын кызыкчылыктарына толук бойдон жооп берген мамилени камсыз кылуу зарылдыгы жазылган. Коштоочусу жок жүргөн балдарды кармоо негиздүү деп табылган учурларда, бул процесс эң акыркы чара катарында каралууга жана кырдаалга ылайык мүмкүн болушунча эң кыска мөөнөткө гана колдонулууга тийиш. Ошону менен катар баланын эң мыкты кызыкчылыктарын камсыздоого биринчи кезекте көңүл бурулуш керек (караңыз: Европа Бирлигинин коштоочусу жок жүргөн балдар боюнча иш-аракеттер планы, 9-б.). ЕБ негизги укуктар боюнча

ЕККУнун айрым катышуучу мамлекеттеринде, ошондой эле, башка мамлекеттерде адам сатуунун курмандыктары баш калкалоо үчүн турак жай берүү программаларынын алкагында баш калкалоочу жайларда камакта кармалышат²⁸³. Иш жүзүндө ал жерде алардын ары-бери жүрүү эркиндигине чектөө коюлган же ага таптакыр тыюу салынган. ЕККУ иш-аракеттер планында, БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунда жана Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясында адам сатуунун курмандыктарын камакта кармоо маселеси каралган эмес. Аны менен катар, АУЖКБ тарабынан сунушталган, адам сатуу маселеси боюнча принциптерге таянсак адам сатуунун курмандыктарын кармоого жол берилбейт. Ошондой эле, ал принциптерде мамлекеттер аларды мигранттар кармалган изоляторго жайгаштырбоого жана камакка алуунун башка формаларына кабылбашын камсыз кылууга тийиш деп жазылган²⁸⁴.

Жогоруда белгиленген принцип ары-бери эркин жүрүүгө жана өзүм билемдик менен камакка алуудан же кармоодон эркин болууга тиешелүү. Ары-бери эркин жүрүү укугу ЖСУЭП²⁸⁵, АУЖД²⁸⁶, АУНЭЕК²⁸⁷, ошондой эле ЕККУнун²⁸⁸ негизги документтеринде таанылган. Чындыгында, ЖСУЭП кайсы бир мамлекеттин аймагында мыйзамдуу негизде жүргөн адамдарга гана колдонуу аркылуу бул укукту чектөөгө алат²⁸⁹. Ошону менен катар, Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт мамлекеттик коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын ден соолугун же адеп-ахлагын же башкалардын укуктарын жана эркиндиктерин эске алуу менен,

агенттиги мамлекеттерге төмөндөгүнү туруктуулук менен сунуштап келет: өкмөттүк эмес уюмдун өкүлдөрүнө жана юридикалык жардамдарды көрсөткөн адамдарга, тактап айтканда, иммигранттарды кармоо борборлорунда кармалып турган жана адам сатуунун курмандыктары экендиги аныктала элек адамдарды идентификациялоону камсыз кылуулары; жардам көрсөтүү жана аларды ойлонууга берилген убакыт аягына чыкканга чейин бошотуулары үчүн кармоо жайларына кире алуу шарттарын түзүп берүүнү. (караңыз: European Agency for Fundamental Rights, Detention of Third Country Nationals in Return Procedures, көрс. чыг., 281-шилтеме, 9-б.).

283 Бул маселе боюнча бүткүл дүйнө жүзүнүн мисалдарына, анын ичинде ЕККУнун катышуучу мамлекеттеринин мисалдарына таянуу менен изилдөө жүргүзүлгөн: Gallagher A. and Pearson E. Detention of trafficked persons in shelters: A legal and policy analysis [Адам сатуунун курмандыктарын баш калка жайларында кармоо: мыйзамдарды жана саясатты талдоо]. Australian Agency for International Development, 2008.

284 АУЖКБ адам сатуу маселеси боюнча сунушталган принциптери, 1.5-колдонмо жобо, 2.6-колдонмо жобо жана 6.1-колдонмо жобо, ошондой эле, 7-принцип.

285 ЖСУЭП, 12-берене.

286 АУЖД, 13.1-берене.

287 АУНЭЕК, № 4 протокол, 2-4-беренелер; АУНЭЕК, № 7 протокол, 1-берене.

288 Мисалы, 1990-ж. ЕККУ адам ченемин боюнча конференциясынын Копенгаген кеңешмесинин документи (мындан ары - «1990-ж. Копенгаген документи»),

289 ЖСУЭП, 12.1-берене.

эркин жүрүү укугун чектөөгө жол берет²⁹⁰. Баш калкалоочу жайларга жайгаштырылган адам сатуунун курмандыктарына кайрылсак, баш калкалоочу жайда кармоо мыйзамда каралганбы, башка укуктарга шайкеш келеби жана курмандыктардын өзүлөрүн коргоо үчүн анын зарылдыгы барбы деген дагы суроолор биринин артынан бири пайда болот²⁹¹.

Өзүм билемдик менен камакка алууга жана кармоого тыюу салуу ЖСУ-ЭП²⁹² жана башка адам укуктары жаатындагы эл аралык келишимдер²⁹³, ошондой эле ЕККУнун алкагында кабыл алынган документтер²⁹⁴ тарабынан каралган. Эркин жүрүү укугу абсолюттук укук катары саналбайт, бирок адамдарды эркиндигинен ажыратуу өзүм билемдик менен жасалбашы керек жана мыйзамдарды бузбашы керек. Ошол эле учурда, эркин жүрүү укугунда ачыктан-ачык теңсиздик, адилетсиздик жана күтүүсүздүк болбошу керек жана мыйзамсыз же өзүм билемдик менен кармоо учурларынан коргонуу үчүн мамлекеттер процесстик кепилдиктерди камсыз кылышы зарыл²⁹⁵. Ушуга байланыштуу, адам сатуунун курмандыктарын баш калкалоочу жайларда кармоо, эгерде мындай кармоо мыйзамда жазылбаса, дискриминация катарында каралса жана узак мөөнөткө же белгисиз мөөнөткө чейин созулса, адилетсиз, күтүүсүз жана теңсиздик мүнөзүнө ээ болсо же сот тарабынан кайра кароого жатпаса, ал жогоруда белгиленген укукту бузушу мүмкүн²⁹⁶.

Адам сатуунун курмандыктары кай бир учурларда түздөн-түз же кыйыр түрүндө кайсы бир этностук топко таандык экендигине же башка бардык статусуна байланыштуу дискриминацияга туш болушат. Демек, мыйзамдардын, саясаттын жана тажрыйбанын дискриминациялык кесепеттерин таап чыгуу максатында аларга үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүп туруу зарыл.

Дагы бир кыйынчылык – бул кайтып келүү процессиндеги гендердик көз караштын ролу, анткени мындай көз караштар аялдарды жана кыздарды сексуалдык эксплуатациялоо максатында сатуудан башка, адам сатуунун башка түрлөрүнүн бар экендигин таануудан же аныктоодон баш тартуунун кеңири жайылышына түрткү берет. Адам сатуунун курмандыктары болгон эркектердин аныкталбай калышы алардын өз укуктарын, анын

290 ЖСУЭП, 12.3-берене.

291 Gallagher A., Detention of trafficked persons in shelter, көрс. чыг., 283-шилтеме, 14-б..

292 ЖСУЭП, 9.1-берене.

293 АУЖД, 3-берене; АУНЭЭК, 5.1-берене; Адам укуктары жөнүндө Америка конвенциясы (1969-ж. 22-ноябрь), 7.1-берене.

294 Ошону менен бирге, 1991-жылдагы ЕККУ Москва документин караңыз, 23.1-берене.

295 Gallagher A., Detention of trafficked persons in shelter, көрөс. чыг., 283-шилтеме, 14-б.

296 Ошол эле жерде, 15-б.

ичинде кайтып келүү менен байланышкан укуктарын пайдалануусуна жол бербейт²⁹⁷. Ошондой эле, адам сатуунун курмандыгы болгон эркектер туура аныкталган учурда, курмандыкка айланган аялдардын өзгөчө муктаждыктарын канааттандыруу үчүн атайын иштелип чыккан системалар жана процесстер адам сатуунун предметине айланган эркек адамдардын муктаждыктарына жооп бербей калышы мүмкүн²⁹⁸. Тактап айтканда, көптөгөн жардам көрсөтүү жана коргоо кызматтары сексуалдык эксплуатациялоо максатында сатылган адам сатуунун курмандыктарына биринчи кезекте көңүл бурушат, ошол эле учурда, мисалы, эмгек эксплуатациясы үчүн адам сатуунун курмандыгына айланган эркектерге жардам берүүнүн чектелген механизмдерине ээ (эгерде ушундай механизмдер чындыгында эле бар болсо).

Дискриминацияга тыюу салуу универсалдуу да (мисалы, ЖСУЭП²⁹⁹) жана аймактык да келишимдерде (мисалы, Европа Кеңешинин³⁰⁰ жана ЕБ³⁰¹),

297 Craggs S. Rights, Residence, Rehabilitation, көрс. чыг., 132-шилтеме, 70-б.

298 Surtees R. Trafficked Men as Unwilling Victims. – In: St Antony's International Review, 2008, Vol. 4, № 1, p. 16.

299 ЖСУЭП, 2, 3 жана 26-беренелер.

300 Караңыз, мисалы, АУНЭЕК, 14-берене жана № 12 Протокол. Ошондой эле, төмөнкүлөрдү караңыз: Европа Кеңешинин Министрлер комитетинин сунуштамалары, анын ичинде Жек көрүү тили жөнүндө Rec (97)20E/30 October 1997; Жалпыга маалымдоо каражаттары жана маданий сабырдуулукту стимуляциялоо жөнүндө Rec (2001)6E/18 July 2001; Спорттогу расизмдин, ксенофобиянын жана расалык сабырсыздыктын алдын алуу жөнүндө Rec (2001)6E/18 July 2001; Ромдорго жана кыдырып жүрүүчүлөргө Европадагы саламаттык сактоо кызматтары үчүн жеткиликтүүлүктү жакшыртуу жөнүндө Rec (2006)10E/12 July 2006; жалпыга маалымдоо каражаттарындагы плюрализм жана медиа контентинин көп түрдүүлүгү жөнүндө Rec (2007)2E/31 January 2007; жана электрондук жалпыга маалымдоо каражаттарында зомбулукту демонстрациялоо жөнүндө Rec (97)19E/30 October 1997;). Мындан тышкары, Парламенттик ассамблеянын төмөнкүдөй сунуштамаларын жана резолюцияларын караңыз: «Европадагы мусулман жамааттары экстремизмдин алдында»; «Кудайга акарат келтирүү, диний мазактоо жана алардын динине байланыштуу адамдарга тил тийгизүү» 1805 (2007) сунуштамасы; «Башпаанек издеген адамдардын, мигранттардын жана качкындардын жалпыга маалымдоо каражаттарындагы бейнеси» 1563 (2007) сунуштамасы; «Кибермейкиндиктеги расизм жана ксенофобия» 1543 (2001) сунуштамасы; «Дин жана демократия» 1396 (1999) сунуштамасы; «Европада антисемитизмге каршы күрөшүү» 1563 (2007) резолюциясы; «Нацисттик идеологиянын кайра жаралышына каршы күрөшүү жөнүндө» 1495 (2006) резолюциясы; «Европада аял иммигранттарды интеграциялоо жөнүндө» 1478 (2006) резолюциясы.

301 Караңыз, мисалы: ЕБ Кеңешинин 2000-ж. 29-июнундагы 2000/78/ЕБ адамдардын расалык таандыктыгына жана этностук тегине карабастан бирдей мамилек кылуу принцибин сактоого багытталган директивасы, 2000 OJ L 180/22; ЕБ Кеңешинин 2000-ж. 27-ноябрындагы 2000/78/ЕБ иш менен камсыз кылуу жана эмгектенүү чөйрөсүндө бирдей мамилени камсыз кылуунун жалпы алкагын белгилеген директивасы, 2000 OJ L 303. Ошондой эле, төмөнкүнү караңыз: ЕБ Кеңешинин 2008-ж. 2-июлундагы адамдарга, алардын диний ишенимине же көз караштарына, мүмкүнчүлүктөрүнүн чектелгендигине,

ошондой эле, ЕККУ милдеттенмелеринде³⁰² да ишенимдүү бекемделген. Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, айрыкча, адам сатуунун курмандыктарына карата колдонулган кезде, Конвенциянын жоболорунун аткарылышы эч кандай дискриминациясыз камсыз кылынарын жар салат³⁰³, ошондой эле Конвенциянын катышуучу тараптары аялдар менен эркектердин тең укуктуулугун камсыз кылууга умтулуулары жана адам сатуунун курмандыктарынын укуктарын коргоого жана жакшыртууга багытталган иш-чараларды иштеп чыгуу, ишке ашыруу жана баалоо маселелеринде гендердик аспектилерди эске алган ыкманы колдонуулары керектигин белгилейт³⁰⁴. ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасында «адам сатуунун гендердик мүнөздөгү көрүнүшкө ээ экендиги» жана «аялдар менен эркектер көп учурда ар кандай максаттарда сатылып кетишери» моюнга алынат³⁰⁵. Андан тышкары, бул документте, жардам берүү жана колдоого алуу учурунда, зарылчылыкка жараша гендердик спецификаны эске алган чараларды көрүү чакырыгы камтылат.

Реинтеграциялоонун мааниси

Жакында ЭМУ тарабынан жүргүзүлгөн изилдөөдө, адам сатуунун курмандыгына айланып, артка кайтууга жана кайра интеграциялоого жардам

курагына жана сексуалдык ориентациясына карабастан бирдей мамиле кылуу принцибин сактоого багытталган директивасы, COM/2008/0426 final.

302 Караңыз: Европадагы коопсуздук жана кызматташтык боюнча кеңешменин корутунду акты (Хельсинки ш., 1975-ж. 1-августу): Европадагы коопсуздукка тиешелүү маселелер, 1 (а); 1989-жылдагы Вена документи, 13.7 жана 15-беренелер; 1990-жылдагы Копенгаген документи, 5.9. жана 25.4-берене; Мадрид жолугушуусунун жыйынтыктоочу документи (Кеңешмеден кийинки андан аркы кадамдар боюнча корутунду актынын жоболорунун негизинде өткөрүлгөн экинчи жолугушуу), Мадрид, 1983-ж. 6-сентябрь; Стамбул документи (Стамбул ш., 1999-ж. 19-ноябрь), 23-б.; ЕККУ Министрлер кеңешинин № 4/03 «Толеранттуулук жана дискриминациялабоо» чечими (Маастрихт ш., 2003-ж. 19-ноябрь), <http://www.osce.org/tu/mc/40538?download=true>; ЕККУ Министрлер кеңешинин «ЕККУ 2004-жылдагы гендердик теңчиликти колдоо боюнча иш-аракеттер планы» (София ш., 2004-ж. 7-декабрь), <http://www.osce.org/tu/mc/23298?download=true>.

303 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 3-берене.

304 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясынын түшүндүрмө баяндамасында 17-берененин көздөгөн максаты, жалпы түшүнүккө ылайык, аялдар адам сатуу көз карашынан алганда өтө аялуу топ катарында эсептелерине, ошондой эле аялдарды маргиналдаштыруу жана дискриминациялоо аялдардын бул жааттагы аялуулугун бир топ жогорулатуучу факторлор болушу мүмкүн экендигине көңүл бурдуруу болуп саналары белгиленген. Демек, адам сатуунун курмандыктарын коргоого алууга багытталган чараларда аялдардын жана эркектердин ар кандай муктаждыктарын, айрыкча, адам сатуунун курмандыгы болгон көптөгөн аялдар дуушар болгон кош маргиналдаштыруу эске алынышы керек (караңыз: Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясынын түшүндүрмө баяндамасы, 210-п.)

305 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, преамбула, 3-п.

берилбестен өз өлкөлөрүнө мажбурлоо жолу менен кайтарып берилген адамдар, мындай жардамды алган адамдарга караганда, көп учурда адам сатуучулардын торуна кайрадан чалынып калышары далилденди³⁰⁶. Дагы башка изилдөөлөр, мажбурлап артка кайтаруу менен адам сатуучулардын колуна кайрадан түшүп калуудан корголбогондуктан ортосундагы байланышты тастыктап берет³⁰⁷. Башка учурларда, адам сатууунун курмандыгы болуп, бирок идентификацияланбастан эле курмандык катары жүргөн өлкөдөн өз өлкөсүнө депортацияланган адам ал өлкөгө келери менен, кээде полициянын кароосунда болгон учурда деле адам сатуучулардын агенттери аларга байланышка чыгышкандыгы маалымдалат³⁰⁸. Өз өлкөсүнө кайтарып берилген адам сатууунун курмандыктарынын кайра интеграциялынышына жардам берүү, ошол өлкөдөгү кайра интеграциялоо механизмдеринин болушунан кыйла деңгээлде көз каранды. Адам сатууунун курмандыгынын мекени болуп саналган айрым өлкөлөр чектелген финансылык жардам берүү же ар түрдүү бейөкмөт уюмдар же ЭМУ тарабынан ишке ашырылган же контролго алынган атайын кайра интеграциялоо программаларына жеткиликтүүлүктү камсыз кылуу аркылуу, артка кайтарылган адам сатууунун курмандыктарынын кайра интеграциялынышына жардам берет.

Европа Бирлигинде Европа Бирлигине мүчө мамлекеттердин жарандары болгон, ошол эле учурда адам сатууунун курмандыгына айланган жана ЕБ башка мүчө мамлекетинде дал ушундай идентификацияланган адам сатууунун курмандыктарына тиешелүү өзгөчө маселе жаралды. Адис практиктер тарабынан берилген³⁰⁹ жана бул маселе боюнча изилдөөлөр тарабынан тастыкталган дайындардан ушуга окшогон жагдайлардын

306 Jobe A., *The Causes and Consequences of Re-Trafficking*, көрс. чыг., 39-шилтеме, 13-б.

307 Караңыз: Davis A., *Sex trafficking victim wins substantial damages from the Home Office* [Адам сатууунун жана сексуалдык эксплуатациянын курмандыгы Ички иштер министрлигинен ири өлчөмдө келтирилген зыяндын ордун толтуруу иши боюнча жеңишке жетти], *The Guardian*, 11 April 2011. Дагы бир учурга кайрылсак, Италиянын «Группо Абеле» бейөкмөт уюму билдиргендей, Албаниядан барган сексуалдык эксплуатациянын жабыр тартуучусу адам сатууунун курмандыгы деп идентификацияланбастан депортацияланып жиберилген. Мурда башынан өткөргөндөрү үчүн уят болуудан жана кодулоодон корккон жабырлануучу үй-бүлөсүнө кайтууга батына албай, натыйжада кайра адам сатуучулардын торуна түшүп калган. «Группо Абеле» бейөкмөт уюму берген маалыматтарга таянсак, адам сатуучулар адам сатуу курмандыктарынын кайтып келишин кыйындатуу же ал тургай таптакыр мүмкүн болбогудай жагдайды жаратып, алардын андан аркы эксплуатациялынышын жеңилдетүү үчүн көп учурда адам сатууунун курмандыктары эмне иш менен алектенип жүргөндүктөрү жөнүндө атайылап маалымат таратышат.

308 ODHR *Anti-Trafficking Programme, Paper on the Return of Victims of Trafficking from Italy* [ДИАУБ адам сатууга каршы күрөшүү боюнча программасы, Италиядан адам сатууунун курмандыктарын артка кайтарып берүү], 2009, p. 11

309 Маалымат Варшава ш. 2014-ж. 11-12-февралында өткөрүлгөн ДИАУБ эксперттер кеңешмесинде Австриянын LEFÖ бейөкмөт уюмунун өкүлү тарабынан берилген.

аныкталбаган бойдон калышы мүмкүн экендигин билсе болот³¹⁰. ЕБ бардык мүчө мамлекеттеринин жарандарынын ЕБдин башка мүчө мамлекетинде жүрүү укугу, бул жарандар үчүн миграция эрежелеринин колдонулбай тургандыгын жана ЕБдин башка мүчө мамлекеттеринде мыйзамдуу түрдө иштей алышарын билдирет. Ушуга байланыштуу, эгерде алар адам сатуунун курмандыгы деп табылса, анда алардын укуктук статусу бийлик менен кызматташууга даяр болушунан дегеле көз каранды эмес. Натыйжада бул мамлекеттердин жарандары, эреже катары, статусу бийлик органдары менен кызматташууга даярдыгынан көз каранды болгон үчүнчү мамлекеттердин жарандарына көрсөтүлүүчү кызматтарды ала албай же жардамдарга ээ болбой калышы мүмкүн³¹¹. Ал турсун, Европа Бирлигинин жарандары укук коргоо органдары менен кызматташкан күндө дагы, алардын ЕБ жараны деген статусу адам сатуунун курмандыктары статусуна ээ болгондорго берилчү тиешелүү жардамды алууларына андан бетер тоскоолдук жаратышы мүмкүн³¹². Мындай жагдай өз кезегинде адам сатуунун объекти болгон адамдын, жабырлануучу катарында жашап жүргөн өлкөсүндө интеграцияланышына же өз өлкөсүндө кайра интеграцияланышына жолтоо кылат, ошону менен катар, бул адамдын коопсуздугуна коркунуч келтирип, адам сатуучулардын торуна кайрадан түшүп калгыдай аялуу абалга чейин жеткириши мүмкүн.

ЕККУ катышуучу мамлекеттерди, бейөкмөт уюмдар жана эл аралык уюмдар менен биргеликте, репатриацияланган адам сатуунун курмандыктары үчүн коркунучтардын кайталанышынын азайышына жардам берүүгө чакырат. Ошондой эле тобокелдиктерге баа берүү жана адам сатуунун курмандыктарынын кайрадан адам сатуунун объектине айлануусуна түрткү берген факторлорду четтетүү боюнча мамлекеттерге сунуштар берилген. Бул факторлордун катарына жакырчылык, дискриминация, билим алуу мүмкүнчүлүктөрүнүн жана экономикалык мүмкүнчүлүктөрдүн жоктугу, сексуалдык негиздеги зомбулук жана үй-бүлөлүк зомбулук кирет³¹³.

Ушуга байланыштуу, БУУ УУКК Конвенциянын катышуучу мамлекеттерин адам сатуунун курмандыктарын мүмкүн болуучу өч алуулардан же коркутуулардан коргоого милдеттендирет, ал эми БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, башка нерселер менен катар, адам сатуунун курмандыктарын

310 Evaluation of the Effectiveness of Measures for the Integration of Trafficked Persons [Адам сатуунун курмандыктарын интеграциялоо боюнча чаралардын натыйжалуулугуна баа берүү]. Paris, ЮМ, 2013, p. 46.

311 Ошол эле жерде.

312 Ошол эле жерде. Мындан тышкары, үчүнчү өлкөлөрдүн жарандарынан айырмаланып, Европа Бирлигинин жарандары эл аралык коргоого алуу чараларынан пайдалана алышпайт, анткени алар Европа Бирлигинин жарандары болуп саналышкандыктан Европа Бирлигинде башпаанек берүү жөнүндө өтүнүч жазганга мүмкүн эмес.

313 ЕККУ Министрлер кеңешинин № 14/06 (2006) чечими, 4-п.

кайрадан виктимизациялоодан коргоо максатын көздөгөн иш-чараларды жана программаларды иштеп чыгууга жана кабыл алууга чакырат³¹⁴. Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына ылайык, мамлекеттер адам сатуунун курмандыктарынын коргоого жана кайтарууга алуу муктаждыктарын эске алышы керек жана кайтып келгенден кийин кайрадан виктимизациялоонун жол берилбешине багытталган программаларды иштеп чыгуулары зарыл. Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясында, мамлекеттер тарабынан адам сатуунун курмандыктарын мүмкүн болуучу өч алуулардан же коркутуп-үркүтүүлөрдөн, аны менен катар (бирок ошону гана эмес) кылмышкерлерди тергөө жана сот жообуна тартуу учурунда жана ал процесстер аяктагандан кийин, аларды натыйжалуу жана талаптагыдай коргоону камсыз кылуу каралган³¹⁵. Эгерде башка мамлекеттин аймагында адам сатуунун курмандыктарына зыян келтирүү коркунучу бар экендиги аныкталса, анда Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясынын жоболоруна ылайык, мамлекеттер бул коркунуч жөнүндө маалыматты тиешелүү мамлекетке токтоосуз берүүгө милдеттүү³¹⁶. Мындан тышкары, Европа Кеңешинин Министрлер комитети кылмыштардан жабыр тарткандарга жардам көрсөтүү жөнүндө сунуштамасын жарыялаган жана анда «жабыр тарткандар мүмкүн болушунча кайрадан виктимизациялоодон корголууга тийиш» деп жазылган³¹⁷.

314 БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 9.1 (b)-берене.

315 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 28-берене. 28-беренедө каралган коргоого алуу конкреттүү түрдө тергөө жана сот куугунтугу жүргөн мезгилге багытталган учурда, коргоого алуу чараларын көрүүнүн узактыгы конкреттүү иште келип чыгуучу коркунучтан көз каранды болуп саналат (Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясынын түшүндүрмө баяндамасы караңыз, 288-п.). Бул баяндамада адам сатуунун курмандыгынын коопсуздук маселелерин, анын ичинде, мисалы, адам сатуунун курмандыгынын жашаган жери тууралуу маалыматтарды адам сатуучулардан жашырын түрдө сакталышын жана алардан корголушун толук кандуу эске алган чараларды кабыл алуу сунушталат (Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясынын түшүндүрмө баяндамасын караңыз, 164-п.).

316 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 33 (1)-берене.

317 Европа Кеңешинин Министрлер комитетинин укук бузуулардан жабыр тарткандарга жардам берүү жөнүндө Rec (2006)8 сунуштамасы, 2006-ж. 14-июну, 33-п. Бул Сунуштамага ылайык, мамлекеттер кылмыштардан жабыр тарткан адамдардын дене бой жана психологиялык кол тийбестигин коргоого алууну камсыз кылууга тийиш (10.1-берене). Мындан тышкары, мамлекеттер коркутуу, күтүлүп жаткан өч алуу же кайтадан виктимизациялоо тобокелчиликтерине кабыла турган адам сатуунун курмандыктарын коргоо боюнча атайын чараларды көрүүгө тийиш (10.2-берене).

Кайрадан виктимизациялоонун алдын алуу – бул ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасында даана белгиленген милдет³¹⁸. Бул документтин преамбуласында «адам сатуунун курмандыгын мүмкүн болуучу өч алуулардан же коркутуп-үркүтүүлөрдөн жана адам сатуучулардын торуна кайрадан түшүп калуу тобокелдигинен» коргоону камсыз кылуу максатында тобокелдиктерге жекече баалоо жүргүзүүнүн мааниси баса белгиленет³¹⁹. Ушуга байланыштуу, Европа Бирлигине мүчө мамлекеттер, тобокелдиктерге жекече баа берүүнүн негизинде, адам сатуунун курмандыктарынын талаптагыдай коргоого ээ болуусун, анын ичинде күбөлөрдү коргоого алуу программаларын жана башка ушул сыяктуу иш-чараларды жеткиликтүү пайдалана алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылууга тийиш³²⁰.

Азыркы учурда адам сатуунун курмандыктары үчүн жеткиликтүү болгон кайра интеграциялоого жардам берүү программаларына тиешеси бар бир катар көйгөйлөрдү белгилей кетүү керек. Айрыкча, мындай программаларга жеткиликтүүлүктүн жоктугу дайыма башкы тоскоолдук катары айтылат. Чындыгында эле, кайра интеграциялоого көмөктөшүү кызматтары сунушталса дагы, алар ири шаарлардын же борборлордун чегинен тышкары жашаган адам сатуунун курмандыктары үчүн жеткиликтүү болбой калышы мүмкүн. Ошону менен катар, көптөгөн кайра

318 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, преамбула, 14 жана 19-п., 12 (4)-берене.

319 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, преамбула, 14 жана 19-п. ЕБ Эксперттер тобу адам сатуунун курмандыктары болгон адамдардын кайрадан виктимизацияга туш келүүсүн жана адам сатуучулардын колуна түшүп калуусун алдын алуу, ошондой эле алардын коопсуздугун коргоо максатында, колдон келсе өз эрки менен кайтып кетүү боюнча тиешелүү жол-жоболорду жана адам сатуудан жабыр тарткан адамдарды узак мөөнөткө колдоого алууну камсыз кылган социалдык жардам көрсөтүү программаларын иштеп чыгуунун өтө маанилүүлүгүн баса белгилешет. Адам сатуунун курмандыктары ушулардын негизинде өз тагдырын өз колуна алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушмак. Мындай программаларды жүзөгө ашыруу адам сатуунун курмандыгы катары жүргөн өлкөдө башталууга тийиш жана адам сатуунун курмандыгы өз өлкөсүнө кайтып келгенден кийин да улантыла берилиши керек (караңыз: Report of the EU Group of Experts, Explanatory Paper 13: Return and social inclusion, көрс. чыг., 54-шилтеме, 197-б.)

320 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, 12 (3)-берене. ЕБ кылмыштардан жабыр тарткан адамдардын укуктары жөнүндө директивасы тарабынан адам сатуунун курмандыктарын кайра-кайра жана көп жолу виктимизацияга учуратуудан коргоонун маанилүүлүгү ырасталат жана адам сатуунун курмандыктары дуушар болуп жаткан өзгөчө коркунучтар таанылат. Мындан тышкары, Директивада адам сатуунун курмандыктарын коргоонун, анын ичинде, жазык процесси жүрүп жаткан учурда коргоого алуунун атайын чараларынын зарылдыгы ырасталып, адам сатуунун курмандыктарын кайрадан виктимизациялоо коркунучуна байланыштуу аларга берилүүгө тийиш болгон маалыматтык колдоонун жана жардам берүүнүн түрлөрү саналып чыккан жана алардын коргоого ээ болуу укуктары толук жазылган. Директивада кылмыштардан жабыр тарткан балдар кандай гана жагдайларда болбосун, алардын кайта-кайта жана көп жолу виктимизациялоонун жана коркутуулардын алдындагы аялуулуугунан улам, өзгөчө коргоого муктаж деп эсептелери айтылган.

интеграциялоо программалары мурда адам сатуунун курмандыгы болгон адамдын белгилүү бир жашаган жерине тиркелген жана адам сатуунун курмандыктары ага катышуу үчүн баш калкалоочу жайларда, көп учурларда үй-бүлөсүнөн жана тааныш чөйрөсүнөн алыс жашоого аргасыз болушат. Бул эки фактор тең адам сатуунун курмандыктарынын кайра интеграциялоо программаларына анча көңүлдөнбөгөн катышууларынын орун алышына алып келет³²¹.

Мындан тышкары, кайра интеграциялоо программалары ар кандай муктаждыктары бар жана калктын түрдүү топторунан турган адам сатуунун курмандыктарын реабилитациялоо үчүн, – мисалы, аялдар менен эркектер же этностук же диний азчылыктардын өкүлдөрү үчүн такыр ылайык келбей калышы мүмкүн. Узак мөөнөттүү кайра интеграциялоо программаларынын жоктугу да натыйжалуу кайра интеграциялоо үчүн тоскоолдук катары белгиленди. Башка көйгөйлөрдүн катарына атайын даярдалган кызматкерлердин жана ушул сыяктуу программаларды ишке ашырууга бөлүнгөн ресурстардын жетишсиздиги дагы кирет.

Кайра интеграциялоо программаларын ийгиликтүү жүзөгө ашыруу жолундагы кошумча тоскоолдук – бул адам сатуунун курмандыктарына колдоо көрсөтүүгө жооптуу органдардын өз ара аракеттенүүсүнүн жетишсиздиги болуп саналат; мамлекеттик мекемелердин, бейөкмөт уюмдардын жана эл аралык уюмдардын ортосундагы, ошондой эле ушул мекемелер менен уюмдардын өз ара ички байланышынын жана маалымат алмашуунун жоктугу, алардын ортосундагы натыйжалуу кызматташтыкты жана өз ара аракеттенүүнү татаалдаштырат³²².

Андан үстүнө, реинтеграциялоону илгерилетүү боюнча программалар көбүнчө кабыл алынган стандарттарды, протоколдорду жана моделдерди колдонбостон убактылуу иштелип чыгат жана кырдаалга ылайык жүзөгө

321 Surtees R., Listening to Victims, көрс. чыг., 77-шилтеме, 46-б; Surtees R., Re/integration of trafficked persons: how can our work be more effective [Адам сатуунун курмандыктарын реинтеграциялоо: биздин ишти канткенде кыйла натыйжалуу кылса болот], Issues paper 1, King Baudouin Foundation and the Nexus Institute, 2008, p. 20; APRAMP (Asociación para la Prevención, Reinserción y Atención de la Mujer Prostituida) өкмөттүк эмес уюмунун өкүлү жана ЭМУ өкүлү менен маектешүү.

322 Адам сатуунун курмандыктарына кызмат көрсөткөн уюмдар дагы, мамлекеттик мекемелердин кызматчылары реинтеграциялоо боюнча өз милдеттерин жетишерлик толук деңгээлде түшүнүшпөй тургандыктары жана алардын адам сатуунун курмандыгынын тагдыры үчүн өзүлөрүнө жоопкерчилик алгылары келбегендиктери тууралуу маалымат беришкен. Адам сатуунун курмандыктарын колдоого алуу боюнча кызмат көрсөтүүгө жооптуу болгон айрым кызмат адамдары ушул конкреттүү милдеттенмелерин аткаруу үчүн зарыл деп саналган көндүмдөргө ээ эмес. (караңыз: Surtees R., Listening to Victims, көрс. чыг., 77-шилтеме, 29-б.)

ашырылат. Бул ыраатсыздыкка жана кыйла сапатсыз кызматтардын көрсөтүлүшүнө алып келет³²³.

Мындан тышкары, адам сатуунун курмандыгы катарында кайтып келген адамдарды стигматизациялоонун натыйжасында майнаптуу реинтеграцияга коркунуч туулушу мүмкүн. Изилдөөлөр, адам сатуунун курмандыктарынын жеке жашоосунун кол тийбестиги укугун урматтоонун жана кайра интеграциялоонун бүткүл процессинде аларга тиешелүү маалыматтарды контролго алуунун маанилүүлүгүн тастыктайт³²⁴. Дискриминацияга жана стигматизацияга тиешелүү көйгөйлөр адам сатууга кабылгандардын социалдык жактан интеграциялануу жөндөмүнө гана эмес; ошондой эле алардын жумушка орношуусуна же өз бизнесин ачуусуна жол бербей экономикалык интеграциясына да терс таасирин тийгизет³²⁵. Айрым учурларда, реинтеграциялык жардам алуу стигматизация жана дискриминациялоо тобокелдигин күчөтүп жиберши мүмкүн, анткени мындай жардамдарды уюштуруу адам сатуунун курмандыгынын өткөнүнө көңүл бурдурат жана конкреттүү багытталган жардамдын көрсөтүлүшүнө байланыштуу, балким, жабыр тарткандардын нааразычылыгын жаратат³²⁶. Ушул себептен, кээ бир мамлекеттерде кайра интеграциялоо программаларын анчалык байкатпастан ишке ашыруу аракеттерине басым жасалат; алар калктын кеңири жайылган топторуна (мисалы, жумушсуздарга) жардам көрсөтүү алкагында жүзөгө ашырылышы мүмкүн, ошентип, адам сатуунун курмандыктарына жардам берилип жаткандыгына көңүл бурдурбаган абал жаратышат³²⁷.

ЕККУ иш-аракеттер планы, катышуучу мамлекеттерди адам сатуунун курмандыктарын ийгиликтүү реабилитациялоого жана социалдык реинтеграциялоого жардам берүү күч-аракеттеринин алкагында, аларга социалдык-экономикалык жеңилдиктерди берүү мүмкүнчүлүгүн карап көрүүгө чакырат³²⁸. Аны менен катар, ЕККУ мүчө мамлекеттерге артка

323 Ошол эле жерде, 46-б.

324 Караңыз: Self-Empowerment Program for Migrant Women (SEPOM), 'Trafficked' Identities as a Barrier to Community Reintegration: Five Stories of Women Rebuilding Lives and Resisting Categorisation [Адам сатуунун курмандыктарын идентификациялоо кайра интеграциялоо жолундагы тоскоолдук катарында] (GAATW Feminist Participatory Action Research Series). Bangkok, GAATW, 2010

325 Surtree R. Re/integration of trafficked persons, көрс. чыг., 322-шилтеме, 19-б.

326 APRAMP (Asociación para la Prevención, Reinserción y Atención de la Mujer Prostituida) өкмөттүк эмес уюмунун, Vagalume өкмөттүк эмес уюмунун жана ЭМУ өкүлдөрү менен маектешүү, 2008-ж. декабрь.

327 Surtree R. Re/integration of trafficked persons, көрс. чыг., 322-шилтеме, 20-б.

328 ЕККУ иш-аракеттер планы, V бөлүм, 7 (3)-п. ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-ж. кошумчалоодо да кайра интеграциялоо маселесине өзгөчө көңүл бурулган (IV бөлүм, 2 жана 2.5-п.)

кайтарып берүү процессинин бардык этабында балдардын коопсуздугу жана жыргалчылыгы үчүн өзгөчө коргоону камсыз кылган чараларды көрүү сунушталат. Кайтарып берүүчү мамлекеттерге, кабыл алган мамлекеттердин бийликтеринин адам сатуунун курмандыктарынын кайтып келгенден кийинки абалына байкоо жүргүзүүгө шарт түзгөн чараларын колдоого алуу сунушталат³²⁹. Адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды реинтеграциялоонун маанилүүлүгүнө өзгөчө басым жасалып, катышуучу мамлекеттер адам сатуунун курмандыктарынын өз өлкөсүндө жана барган өлкөлөрүндө социалдык аралашуусуна жана кайра интеграцияланышына жардам берген түзүмдөрдү күчөтүшү керек³³⁰.

БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунда мамлекеттерге, башкалар менен катар, адам сатуунун курмандыктарын социалдык реабилитациялоо, «анын ичинде, талап кылынган учурларда, бейөкмөт уюмдар, башка тиешелүү уюмдар жана жарандык коомдун башка элементтери менен кызматташтыкта» реабилитациялоону камсыз кылуу боюнча чараларды жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгүн карап чыгуу сунушталат³³¹.

Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы ушундай эле негизде мамлекеттер тарабынан кайрадан виктимизациялоого жол бербөөгө багытталган реинтеграциялоо боюнча ведомстволор аралык программаларды иштеп чыгуу зарылдыгын караштырат. Европа Бирлигинин деңгээлинде Брюссель декларациясы адам сатуунун курмандыктары өз өлкөлөрүнө кайтып келгендиктерине же жабыр тарткан өлкөсүндө узак мөөнөттүү резидент статусуна ээ болгондуктарына карабастан, алар үчүн кайра интеграциялоо чараларынын толук тизмеги жеткиликтүү болушу керектигин дагы бир жолу тастыктады³³².

Европа Бирлигинин адам сатуу жөнүндө директивасында, реинтеграциялоо чарасы адам сатуунун курмандыгы болгон коштоочусу жок жүргөн балдар үчүн мыкты чечим издөөнүн алкагында да эскерилет³³³. Адам сатуунун курмандыгы качкын же кошумча коргоого муктаж адам катары статус алган учурда, ЕБ мыйзамдары, ЕБдин мүчө мамлекети тарабынан эл аралык коргоого алынган адамдарды, же интеграциялык программаларды иштеп чыгуу жолу менен, же алардын мурдатан колдонулган программаларды пайдалануусуна жол ачып берүү аркылуу интеграциялоо чараларын көрүү зарылдыгын караштырат³³⁴.

329 ЕККУ иш-аракеттер планына 2005-ж. толуктоо, 10-п.

330 ЕККУ иш-аракеттер планына 2005-ж. толуктоо, 11-п

331 БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 63-берене.

332 Брюссель декларациясы, 17-б.

333 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, преамбула, 23-п.

334 ЕБ коргоого алуу шарттары жөнүндө директивасы, 34-берене.

ЕБ Эксперттер тобу ЕБдин мүчө мамлекеттери үчүн иштелип чыккан жана милдеттүү юридикалык күчкө ээ жоболор менен катар, адам сатуунун курмандыктарынын укуктары менен мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү кайра интеграциялоонун ийгиликтүү болушу үчүн өтө маанилүү экендигин баса белгилейт. ЕБ Эксперттер тобу укуктардын жана мүмкүнчүлүктөрдүн кеңейтилишине «индивиддин ошол учурда өз алдынча аракеттенүү, өз алдынча чечим кабыл алуу жана өз жашоосун башкара билүү чеберчилигин көрсөтүү жөндөмүн өркүндөтүү процесси» деген аныктама берет. Укуктардын жана мүмкүнчүлүктөрдүн кеңейтилиши адам сатуудан жабыр тарткан адамга пассивдүү курмандык катары мамиле жасоонун ордуна, анын жогоруда жазылган процесстерге тартылгандыгын жана ага жигердүү катышып жаткандыгын көрсөтөт³³⁵. Ушуга байланыштуу, ЕБ Эксперттер тобу жабыр тарткан адамга жардам көрсөтүү планын иштеп чыгууну жана бул планды жүзөгө ашыруу учурунда анын дайыма адам сатуунун курмандыгынын муктаждыктарына туура келишин камсыз кылуу үчүн, аны жабыр тартуучунун катышуусунда улам өзгөртүп турууну сунушташат³³⁶.

Адам сатуунун курмандыктары үчүн кайтып келгенден кийинки реинтеграциялоо процессинин акыркы максаты, бул адамдардын социалдык-экономикалык жашоого катышуусу үчүн зарыл болгон негизги укуктарга, мүмкүнчүлүктөргө жана ресурстарга, анын ичинде алар жашаган коомдо алгылыктуу деп эсептелген жашоо деңгээлине жетүү мүмкүнчүлүгүнө толук жеткиликтүүлүгүн камсыз кылууда жатат³³⁷.

Балдарга байланышкан иштерден айырмаланып, адам сатуунун жашы жеткен курактагы курмандыктары үчүн мамлекеттерден узак мөөнөттүү чечимдерди табууну талап кылган стандарттар жок. Анын үстүнө, түпкү максатта, жашы жеткен курактагы адам сатуунун курмандыгынын

335 Эксперттик топ кайра интеграциялоону пландаштырууга жана ишке ашырууга адам сатуунун курмандыгы болгон адамдын активдүү катышуусу, кайра интеграциялоо программасынын узак мөөнөттүү таасирин жана анын адам сатуунун курмандыгынын муктаждыктарына багытталышы үчүндө өтө маанилүү экендигин белгилейт. (караңыз: Report of the EU Group of Experts, Explanatory Paper 13: Return and social inclusion, көрс. чыг., 54-шилтеме, p. 197).

336 МСИЭБ АБЭМ жөнүндө сунуштамалары, 69-б. Мындай планга турак жай менен камсыз кылуу, социалдык-психологиялык консультация берүү, юридикалык консультация жана жардам берүү, медициналык жардам көрсөтүү, социалдык кызматтар жана саламаттык сактоо кызматтары, тил курстары, билим берүү иш-чаралары, кесиптик билим берүү, ишке орноштуруу маселелери боюнча консультациялар, ишке орношууга көмөк көрсөтүү, киреше алып келүү программалары, үй-бүлөгө жана коомдоштукка реинтеграциялоо боюнча чаралар, үй-бүлөлүк иштерде ортомчу болуп берүү, эс алууларды уюштуруу, каржылык жардам, ошондой эле иштерге мониторинг жүргүзүү жана баа берүү кириши мүмкүн.

337 МСИЭБ АБЭМ жөнүндө сунуштамалары, 68-б.

кайтып келиши да узак мөөнөттүү чечим болушу керек эле, бирок көпчүлүк учурда ал чечим жөн гана жабыр тарткан өлкөсүндө калууга мыйзамдуу негизи жок адамды көчүрүп коюуну билдирип калат. Мындай жагдай, көп учурда адам сатуунун мындай курмандыктары кайтып келгенден кийин, кайрадан адам сатуучулардын колуна түшөт дегенди билдирет.

Узак мөөнөттүү чечимдерди издегенде, мамлекеттер, өлкө ичинде жер которгон адамдар үчүн мындай чечимдерди табуу жаатындагы жакшы тажрыйбалардын мисалдарын колдоно алышат³³⁸. Узак мөөнөттүү чечимге канчалык деңгээлде жетишкендигин аныктоо үчүн колдонулган критерийлер өзгөчө мааниге ээ. Бул критерийлерге коргоо жана коопсуздук деңгээли, жетиштүү жашоо деңгээли, жашоо каражаттарынын жеткиликтүүлүгү, турак жайдын, жердин жана мүлктүн ордун толтуруу, документтерге жеткиликтүүлүк, үй-бүлөлөрдүн кайра биригүүсү, коомдук турмушка катышуу, натыйжалуу укуктук коргоо каражаттарын жана сот адилеттигин пайдалана алуу мүмкүнчүлүгү кирет³³⁹. Жогоруда саналып өткөндөрдүн бардыгын өз ара байланыштырган кошумча критерий, – бул адамдардын жер которгону үчүн же кандайдыр бир башка себептер боюнча эч качан басмырланбашы керектигин билдирген дискриминацияга жол бербөө принциби болуп саналат³⁴⁰.

338 Караңыз, мисалы: Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development, Report of the Representative of the Secretary-General on the human rights of internally displaced persons, Walter Kalin. Addendum: Framework on Durable Solutions for Internally Displaced Persons [Адамдын бардык укуктарын, анын ичинде, өнүгүү укугун кошкондо, жарандык, саясий, экономикалык, социалдык жана маданий укуктарын кубаттоого жана коргоого алуу (Башкы катчынын Өлкө ичинде жер которгон адамдардын адам укуктары маселеси боюнча өкүлү, мырза Вальтер Келиндин баяндамасы) Кошумчалоо: Өлкө ичинде жер которгон адамдардын кызыкчылыктарына жооп берген узак мөөнөттүү чечимдерди табуу боюнча алкактык программа], 29 December 2009, A/HRC/13/21/Add.4. (A/HRC/13/21/Add.4), 2009-ж. 29-декабры.

339 Ошол эле жерде, 53-п.

340 Ошол эле жерде, 54-п. Ошондой эле караңыз: узак мөөнөттүү чечим камсыздалганын же камсыздалбагандыгын аныктай турган негизги критерийлер тууралуу 56, 62 жана 71-72-п.

6-принцип.

Укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына жеткиликтүүлүк

Адам сатуунун курмандыктары сот адилеттигине жетүү аракетинде олуттуу тоскоолдуктарга туш болушат. Көпчүлүк адам сатуунун курмандыктары талаптагыдай идентификацияланбайт, демек, бул алардын укуктук коргоо каражаттарына болгон укугу таанылбайт же сакталбайт дегенди билдирет. Ошол сыяктуу эле, кеңири таралган адам сатуунун курмандыктарын кармоо жана депортациялоо практикасы алардын укуктук коргоо каражаттарына ээ болуу укугун ишке ашырууга тоскоолдук кылат. Аларга юридикалык жардам, маалымат бербөө жана колдоо көрсөтпөө, дагы ошол эле кесепеттерге алып келет. Укуктук коргоо каражаттарына жетүүгө тоскоол болгон башка факторлорго; жетишсиз укуктук база, эксплуатациялоо максатында адам сатуу иштери боюнча соттук куугунтуктоолордун төмөн көрсөткүчтөрү (айрыкча, кылмышкердин өздүгүн аныктоо жана аны соттоо белгилүү бир укуктук коргоо каражаттарына жетүү үчүн алдын ала шарт болуп саналган учурларда); адам сатуунун курмандыктарын жана күбө катары чыккан курмандыктарды коргоо жөнүндө жоболордун жоктугу; укуктук чөйрөдө натыйжалуу эл аралык кызматташуунун жоктугу; адам сатууга байланышкан кылмыштуу иштерден түшкөн кирешелерди ийгиликтүү издөөнүн жана конфискациялоонун төмөн көрсөткүчтөрү кирет³⁴¹.

Адам сатуунун курмандыктарынын алар жашап жүргөн өлкөдө дагы, өз өлкөсүнө кайтып келгенден кийин дагы компенсация төлөтүп алуу мүмкүнчүлүгүн төмөндөтүүчү көптөгөн тоскоолдуктар бар³⁴². Көпчүлүк өлкөлөрдө адам сатуунун курмандыктарына тигил же бул формада компенсация төлөп берүү каралса да, ЕККУ регионундагы мамлекеттердин бир азы гана компенсация алуу мүмкүнчүлүгү жөнүндө маалымат берүүгө

341 Кошумча караңыз: Адам сатуу, айрыкча аялдарды жана балдарды сатуу маселелери боюнча атайын баяндамачынын баяндамасы, Джой Нгози Эзейло, А/НRC/17/35, 2011-ж. 13-апрели.

342 Hancilova B., *Legislation and the Situation Concerning Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation in EU Member States*, көрс. чыг., 80-шилтеме; *Programmes and Strategies in the EU Member States (European Migration Network)*, көрс. чыг., 13-шилтеме, 83-б.

жана компенсация төлөтүп алуу максатында өлкөдө калуу укугун камсыз кылууга кепилдик берген конкреттүү жоболорду кабыл алышкан. Адам сатуунун курмандыгы жүргөн өлкөлөрдүн кээ бирлеринде компенсация берүү боюнча улуттук программалардын алкагында компенсация алуу мүмкүнчүлүгү, кандайдыр бир конкреттүү учурда адам сатуунун курмандыгы туш болгон эксплуатациянын ошол түрүн кошпогон кылмыштардын белгилүү бир түрлөрү менен чектелип калган. Башка өлкөлөрдө компенсация берүү – адам сатуунун курмандыгынын денесине тигил же бул формада байкаларлык жаракат келтирилген учурлар менен гана чектелет³⁴³. Андан тышкары, компенсация берүү боюнча улуттук программалар ошол өлкөнүн жарандары, ЕБдин жарандары жана/же кабыл алуучу мамлекеттин аймагында мыйзамдуу негиздерде жүргөн үчүнчү өлкөнүн жарандары үчүн гана жеткиликтүү болушу мүмкүн³⁴⁴.

Адам сатуунун курмандыктары үчүн укуктук коргоо каражаттарына жетүүнү кыйындаткан негизги практикалык тоскоолдук, алардын жабыр тартуучу катарында жүргөн өлкөдө калуу укугуна чектөө коюу болуп саналат³⁴⁵. Кээ бир өлкөлөрдө адам сатуунун курмандыктары үчүн жарандык доо каралып жаткан учурда алар жүргөн өлкөдө калууга мүмкүндүк берген виза режими иштейт. Башка өлкөлөрдө адам сатуунун курмандыктарына алардын компенсация жана акысыз юридикалык жардам алуу укугу жөнүндө маалымат берилет, бирок ошол эле учурда аларда адам сатуунун курмандыгы кайтып кеткенге чейин компенсация төлөп берүү боюнча доолордун каралып, жыйынтыкталышына кепилдик берген жана компенсация төлөп берүү боюнча доо коюу мөөнөтүнүн адам сатуунун курмандыктарына берилчү убактылуу жашап туруу уруксатынын жарактуу мөөнөтүнөн ашып кеткендигин караган конкреттүү жоболор жок.

Ошону менен катар, ЕККУ регионунда компенсация төлөп берүү боюнча доо койгон адам сатуунун курмандыктары доо каралып, аяктаганга чейин өз өлкөсүнө кайтарып берилген учурлар катталган. Бул учурларда, доогерлердин жер которушунан улам алардын жактоочуларына кардар менен байланышта болуу жана дене бой жана/же психологиялык зыян келтирүүлөр

343 Караңыз., мисалы: Council of Europe: Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings, Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by the Slovak Republic [Словакия Республикасында Адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө Европа конвенциясын сакталышы жөнүндө баяндама], 16 December 2013, GRETA(2011)9, para. 119.

344 Караңыз: Council of Europe: Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings, Report Concerning the Implementation of the Council of Europe Convention against Trafficking in Human Beings by Austria [Австрияда Адам сатууга каршы күрөшүү аракеттенүү жөнүндө Европа конвенциясынын сакталышы тууралуу баяндама], 15 September 2011, GRETA(2011)10, para. 120.

345 ЕККУ регионунда эксплуатациянын жана адам сатуунун курмандыктарына компенсация берүү. Варшава, ЕККУ ДИАУБ, 2008, 36-б.

боюнча керектүү далилдерди алуу кыйынга турган. Адам сатуунун курмандыгы компенсация төлөп берүү боюнча доо койгуча эле кайтарып берилген жагдайда жактоочулар юридикалык милдеттенмени аткаруу мүмкүнчүлүгү болбогондугуна байланыштуу аларды жактай албай калышы ыктымал. Себеби юридикалык милдеттенмеге ылайык, жактоочулар кардардын жеке өзү менен жолугуп, анын өздүгүн ырасташы керек³⁴⁶. Адам сатуунун курмандыгы компенсация төлөп берүү доосу менен кайрылууну чечип, бирок параллелдүү кылмыш иши козголбогон же аягына чыга элек учурларда ушуга окшогон көйгөйлөрдүн келип чыгуу ыктымалдуулугу айрыкча жогору болот³⁴⁷. Мындай учурларда жарандык доолорду кароо узакка созулушу жана татаал болушу мүмкүн, ошондой эле, бул процесс учурунда, балким, адам сатуунун курмандыгына өлкөдө жүрүүгө мыйзамдуу укук берилбей калышы ыктымал.

Укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына ээ болуу укугу – бул МСИ-ЕБ, АУНЭЕК жана ЕККУнун милдеттенмелеринде бекитилген негизги укук болуп саналат³⁴⁸. Ушуга байланыштуу, БУУ УУКК жана БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунда мамлекеттер адам сатуунун курмандыктарына компенсация алууга мүмкүнчүлүк берген жол-жоболорду түзүшү керек экендиги каралган. БУУ адам сатуу жөнүндө протоколуна ылайык, катышуучу мамлекеттер өзүлөрүнүн ички укуктук системасында адам сатуунун курмандыктарына келтирилген зыян үчүн компенсация алуу мүмкүнчүлүгүн түзгөн чараларды көрүүгө тийиш³⁴⁹. Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясында курмандыктарга тийиштүү маалыматтар, анын ичинде компенсация жана укуктук

346 Ошол эле жерде, 113-б.

347 Ошол эле жерде, 26-б.

348 ЖСУЭП, 2-берене; АУНЭЕК, 13-берене; Европа Бирлигинин негизги укуктар жөнүндө хартиясы, 47-берене; 1989-жылдагы Вена документи, 13.9-берене; 1990-жылдагы Копенгаген документи, 11-б; 1991-жылдагы Москва документи; ЕККК Жаңы Европа үчүн Париж хартиясы (Париж, 1990-ж.), 4-б; ЕККУ Министрлер кеңешинин №12/05 «Жазык сот адилеттүүлүк системасынын алкагында адам укуктарын жана укуктардын үстөмдүгүн камсыздоо» чечими, Любляна, 2005-ж. 6-декабры, <http://www.osce.org/ru/mc/17493?download=true>; ЕККУ Министрлер кеңешинин №7/08 «ЕККУ регионунда укуктардын үстөмдүгүн мындан ары да бекемдөө» чечими, Хельсинки, 2008-ж. 5-декабры, <http://www.osce.org/ru/mc/35498?download=true>.

349 БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 6 (6)-берене. Мындан тышкары БУУнун адам сатуу маселеси боюнча атайын баяндамачысы адам сатуунун курмандыктарына адам укуктарынын бузулушунун натыйжасында келтирилген зыяндын орду талаптагыдай толтуруп берилип, кайра кайталабоо кепилдиги берилүүгө тийиш экендигин, ошондой эле ал ар кандай жазык, жарандык же административдик процесстер аяктагыча курмандыктарга укуктук коргоо каражаттарына жетүүгө аракет кылып жаткан өлкөдө жашап турууга уруксат берилиши зарыл экендигин белгиледи. (Адам сатуу, айрыкча аялдарды жана балдарды сатуу маселеси боюнча атайын баяндамачынын баяндамасы, Джой Нгози Эзейло, 2011-ж. 13-апрели, A/HRC/17/35, 51-п.).

жардам алууда колдонула турган жол-жоболор тууралуу маалымат берилиши керек экендиги каралган³⁵⁰. Мындан тышкары, Конвенцияда адам сатуунун курмандыктарынын кылмыш жасаган адамдар тарабынан келтирилген материалдык зыян жана алардын айынан улам тарткан азап-тозоктору үчүн акчалай компенсация алуу укугу ырасталып, катышуучу мамлекеттер адам сатуунун курмандыктарына компенсация берүүгө кепилдик берген чараларды кабыл алууга милдеттендирилет. Ошол сыяктуу эле, ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасында негизги укуктарды, анын ичинде укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына болгон укуктуктарды сактоо белгиленген, бирок компенсациядан тышкары укуктук коргоо каражаттарынын башка түрлөрүнө шилтеме берилген эмес³⁵¹.

ЕККУ регионунда укуктук коргоо каражаттары тууралуу сөз болгондо, компенсация алуу укугу негизинен көңүл чордонунда болорун белгилей кетүү маанилүү³⁵². ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-жылдагы кошумчалоодо укуктук коргоо каражаттары концепциясы кеңейтилген жана өзүнө коргоонун процесстик каражаттарын камтыйт. Мисалы, ойлонууга убакыт берүү, өлкөдө жашоого уруксат берүү, ошондой эле мурдагы адам сатуунун

350 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 15-берене.

351 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, преамбула, 33-п. Кылмыштардан жабыр тарткандарды кеңири мааниде карасак, анда ЕБ Кеңешинин 2001/220/ЖНА «Жазык процессиндеги жабарлануучулардын статусу жөнүндө» алкактык чечимине ылайык, мүчө мамлекеттер жазык процессинде мыйзам бузуулардан жапа чеккендер кыска мөөнөттүн ичинде мыйзам бузуучу тарабынан берилчү компенсацияны төлөтүп алуу чечимин чыгартып алуу укугуна ээ болууга тийиш. Буга улуттук мыйзамдарда компенсацияны башка жол менен төлөө каралган учурлар кирбейт (караңыз: Council Framework Decision 2001/220/ЖНА, art. 9(1)). 2012-жылдын 25-октябрынын 2012/29/ ЕУ Кылмыштардан жабыр тарткандардын укуктары, аларды колдоого алуу жана коргоо боюнча минималдуу стандарттарды белгилөө жөнүндө директивасы (2015-ж. 16-ноябрынан тартып ЕБ Кеңешинин алкактык чечимин алмаштырат) мүчө мамлекеттерди төмөндөгүлөргө милдеттендирет: – «жазык процессинин алкагында компенсация төлөтүп алуу чечими башка сот процесстеринин алкагында улуттук мыйзам тарабынан каралган учурлардан тышкары жабырлануучулардын кыска мөөнөттүн ичинде мыйзам бузуучудан компенсация төлөтүп алуу чечимин чыгартып алуу укугуна ээ болушун камсыз кылуу; – Мыйзам бузуучулар тарабынан жабырлануучуларга талаптагыдай компенсация төлөп берилишин колдоого алууга багытталган чараларды көрүүгө түрткү берүү» (2012/29/ ЕУ директивасы, 16-берене).

352 Бул ЕККУ Министрлер кеңешинин № 14/06 (5-п), 8/07 (7-п) жана 5/08 (19-п) чечимдеринде чагылдырылган. ЕККУ иш-аракеттер планында катышуучу мамлекеттерди адам сатуунун курмандыктарына компенсациялык төлөмдөрдүн фондун түзүү жана адам сатуудан жана аны коштогон кылмыштардын эсебинен түзүлгөн конфискацияланган активдерди, ал фондду каржылоонун көмөкчү булагы катары колдонуу маселесин карап чыгууга чакырат (ЕККУ иш-аракеттер планын караңыз, III бөлүм, 1,5-п).

курмандыктарынын коопсуз кайтып кетүүсүн жана кайра интеграцияланышын камсыздоо³⁵³.

Анын үстүнө, адам сатуунун курмандыктары адам укуктарынын бузулушунан жабыр тарткандар катары, компенсацияны талап кылуу жана алуу укугу менен гана чектелбестен, жетиштүү жана талаптагыдай укуктук коргоо каражаттарын алуу укугуна да ээ болууга тийиш³⁵⁴.

БУУнун адам сатуу маселеси боюнча атайын баяндамачысы тарабынан иштелип чыккан Адам сатуунун курмандыктары үчүн укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына ээ болуу укугу жөнүндө негизги принциптердин долбооруна ылайык, укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына ээ болуу укугу келтирилген зыяндын ордун толтуруу боюнча материалдык укукту, ошондой эле ордун толтуртуп алуу үчүн зарыл болгон процесстик укуктарды камтыйт³⁵⁵. Келтирилген зыяндын ордун толтурууга реституция, компенсация, калыбына келүү, каанаттандыруу, ошондой эле кайра кайталабоо кепилдиги кирет³⁵⁶. Зыяндын ордун ийгиликтүү толтуртуп алуу үчүн адам сатуунун курмандыктарына компетенттүү жана көз карандысыз органдарга жетүү мүмкүнчүлүгү берилип, алар өз

353 ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-ж. кошумчалоо, IV бөлүм, 2-п.

354 Караңыз: Бириккен Улуттар Уюмунун адам сатууга каршы күрөшүү боюнча глобалдык иш-аракеттер планы, 3-п. БУУнун Адам сатуу маселеси боюнча атайын баяндамачысынын демилгеси менен 2013-ж. 7-ноябрында өткөрүлгөн, Адам сатуунун курмандыктары үчүн укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына ээ болуу укугу маселеси боюнча дүйнөлүк консультативдик кеңешмеде чыгып сүйлөгөн сөздөрдү караңыз. БУУ тарабынан кабыл алынган «Укуктук коргоо каражаттарына жана зыяндын ордун толтуруу укугуна тиешелүү негизги принциптерде жана колдонмо жоболордо» мамлекеттердин сот адилеттүүлүгүнүн тең укуктуу жана натыйжалуу жеткиликтүүлүгүн, ошондой эле, укуктук коргоо каражаттарынын болушун камсыздоо боюнча жалпы милдети ырасталат. Мындан тышкары, ал жоболордо жана принциптерде адам укуктарын одоно бузулган учурда укуктук коргоо каражаттарына ээ болуу укугу – адам сатуунун олуттуу учурларына колдонулган термин – өзүнө сот адилеттүүлүгүнүн жеткиликтүүлүгүнө болгон укукту, келтирилген залалдын ордун толтуруу укугун, укуктардын бузулушу жана залалдын ордун толтуруу механиздери жөнүндө маалымат алуу укугун камтыры тастыкталат. Сот адилеттүүлүгүнүн жеткиликтүүлүгү өзүнө курмандыктардын укуктук коргоо каражаттарына болгон укуктарын чынында эле ишке ашыруу мүмкүндүгүн, ошондой эле ар кандай соттук жол-жоболор учурунда алардын коопсуздугунун жана жеке жашоосунун корголушун камсыздаган чараларды камтыйт (БУУ Башкы Ассамблеясынын «адам укуктары жаатындагы эл аралык нормаларды одоно бузулушунан жана эл аралык гуманитардык укуктун олуттуу бузулушунан жабыр тарткандар үчүн укуктук коргоого ээ болуу укугуна жана зыяндын ордун толтуруу укугуна тиешелүү негизги принциптер жана колдонмо жоболор» резолюциясы, A/RES/60/147).

355 Адам сатуу, айрыкча аялдарды жана балдарды сатуу маселеси боюнча атайын баяндамачынын баяндамасы, Джой Нгози Эзейло, 2011-ж. 13-апрели, A/HRC/17/35, I тиркеме, 1.3-п.

356 Ошол эле жерде, 1.4-п.

укуктары тууралуу маалымат (анын ичинде ордун толтурууга жеткиликтүүлүк тууралуу жана компенсация алуунун механиздери, ошондой эле аларды колдонуунун жолдору тууралуу маалымат), укуктук коргоо каражаттарын колдонуу үчүн зарыл болгон юридикалык, медициналык, психологиялык, социалдык, административдик жана башка жардам, ошондой эле ойлонууга жана калыбына келүүгө убакыт берилиши керек. Ал убакыт аяктагандан кийин убактылуу жашап уруксат статусу берилет жана ал мезгилдин ичинде адам сатуунун курмандыктары укуктук коргоо каражаттарын колдонушат³⁵⁷.

Кайтып келүү контекстинде процесстик компонент (зарыл болгон учурда жетиштүү жардам менен бирге ойлонууга убакыт берүү) кайтарып берилчү адам сатуунун курмандыктарына укуктук коргоо каражаттарынын натыйжалуу жеткиликтүүлүгүн камсыздоонун маанилүү кадамы болуп саналат. Адам сатуунун курмандыктарын таап чыгууга мүмкүндүк берген идентификациялоонун жана андан ары багыттоонун тиешелүү механиздеринин болушу ойлонууга убакыт берүүнүн зарыл шарты болуп саналарын белгилей кетүү керек³⁵⁸. Курмандыктарга мындай убакыт жана алардын укуктары тууралуу толук маалымат, анын ичинде укуктук коргоо каражаттарынын жеткиликтүүлүгү тууралуу маалымат берилбей калган учурда адам сатуунун курмандыгынын укуктук коргоого жетүү мүмкүнчүлүгү төмөн болуп калат же таптакыр жок болот. Ойлонууга убакыт берүү каралууда, ошондуктан адам сатуунун курмандыктарын кайтарып берүүгө байланыштуу тиешелүү укуктук жол-жобо тууралуу маселелерге байланыштуу (2-принципти караңыз). Мындан тышкары, ойлонууга берилген убакыт аяктагандан кийин кайтып келгиче же кийинчерээк зыянын ордун толтурууну кандай түрдө алууга аракет жасаары тууралуу ойлонулган чечим кабыл алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек деген факт зарыл шарт болуп саналат. Эгерде мындай маалымат кайтып келгенге чейин берилбесе, адам сатуунун курмандыктарынын зыянын ордун толтуруунун белгилүү бир түрүн алуу мүмкүнчүлүгү чектелип калышы ыктымал жана натыйжада алар укуктук коргоо каражаттарына натыйжалуу деңгээлде ээ боло албай калышат.

Адам сатуунун курмандыктарынын өз өлкөлөрүнө кайтып баруусу аларга келтирилген залалдын ордун толтуруу жана кайра кайталабоо кепилдигин

357 Ошол эле жерде, 1.5-п.

358 Эл аралык коргоого алуу жана мажбурлап кайтарып берүү процессинде адам сатуунун курмандыктарды идентификациялоого байланыштуу көйгөйлөр тууралуу толугураак бул жерден караңыз: European Migration Network (EMN), Identification of victims of trafficking in human beings in international protection and forced return procedures – Summary Report [Эл аралык коргоо жана мажбурлап кайтарып берүү системаларында адам сатуунун курмандыктарын идентификациялоо], March 2014.

камтыса, анда ал укуктук коргоонун бир формасы катары каралат³⁵⁹. Андыктан артка кайтарып берүүнүн коопсуз болушу өтө зарыл (1-принципти караңыз). Практикада бул адам сатуунун курмандыктарын чек арага жөн гана киргизбөө керек дегенди билдирет. Биринчи талаптагыдай идентификациялоо процессин аягына чыгаруу керек жана андан кийин балким ойлонууга убакыт берилип, кайтып баруудан мурун тобокелдиктерге баа берилет (бул маанилүүрөөк) (толугураак 2-принциптен караңыз)³⁶⁰.

Негизги принциптер долбоорунда реституциянын башатында адам сатуунун курмандыктарынын эң мыкты кызыкчылыктары турушу керек экендигинин каралганы да маанилүү³⁶¹. Кайтып баруу коопсуз болуп, кайтарылып берилчү адам үчүн узак мөөнөттүү чечимди табуу жолуна ташталган алдыга кадам болгондо гана ал укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарынын бири катары саналып калат.

Ушуга байланыштуу укуктук коргоо каражаттары менен байланышкан дагы эки кошумча аспект мааниге ээ. Алардын биринчиси; кайтып келгенден кийин жарандык сот өндүрүшү тартибинде компенсация алууга, анын ичинде адам сатуу менен байланышкан кылмыштардан улам келтирилген залалдын ордун толтуруп алуу мүмкүнчүлүгүнө; адам сатуу менен байланышкан кылмыштар үчүн соттолгон адамдарды компенсация төлөтүү боюнча жазык соту тарабынан чечимдердин чыгарылышына; келтирилген зыян жана залал үчүн мамлекет тарабынан төлөнүп берилчү компенсацияны алуу мүмкүнчүлүгүнө тиешелүү³⁶².

Экинчи аспект; адам сатуунун курмандыктарынын статусуна тиешелүү жана бул, көбүнесе, курмандыктарга укуктук коргоо каражаттарына жетүүгө мүмкүнчүлүк берүүдө, айрыкча каржылык компенсация берүүдө аныктоочу фактор болуп саналат. Эгерде адам сатуунун курмандыктары бийлик менен кызматташпаса, көп учурда алардын иштерин тергөө боюнча иш козголбойт. Адам сатуунун курмандыгынын статусу кылмыш

359 Адам сатуунун курмандыктары үчүн укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына ээ болуу укугуна тиешелүү негизги принциптердин долбоору, 7-п.

360 Караңыз: UNHCR et al., Prevent, Combat, Protect: Human Trafficking, pp. 59–60.

361 Адам сатуунун курмандыктарынын укуктук коргоонун натыйжалуу каражаттарына ээ болуу укугуна карата негизги принциптердин долбоору, 7(а), (b)-п. Эң мыкты кызыкчылыктарды камсыздоо принциби адам сатуунун курмандыгы болгон балдар үчүн туруктуу чечимди издөө жөнүндө сөз болгон учурларда гана милдеттүү мүнөзгө ээ болот. Бирок адам сатуунун курмандыктарын кайрадан курмандык болуп калуу коркунунучуна кептеген мурдагыдай абалда калтырбоо максатында адам сатуунун түпкү себептерин мамлекеттер майнаптуу жоготуш керек деген сунуш эң мыкты кызыкчылыктарды камсыздоо принциби сунуш менен айкалышканда маанилүү кошумча болуп саналып калат (ошол жерден караңыз 7(с)-п).

362 Ошол эле жерде, 9-п.

ишин тергөө жана соттук териштирүү менен тыгыз байланышкан укуктук режимде бул курмандыктарга тиешелүү статус берилбейт дегенди түшүндүрөт жана натыйжада укуктук коргоо каражаттарынын аларга жеткиликтүүлүгү чектелип калат же таптакыр мүмкүн эмес болуп калат. Адам сатуунун курмандыктарына берилчү жардам, эч бир шартта алардын бийлик менен кызматташуусунан көз каранды болбош керек деген принциптен улам³⁶³, кылмыш иши териштирилбеген учурларда дагы укуктук коргоо каражаттарынын жеткиликтүүлүгү чектелбеши керек же берилбей коюлбашы керек десек болот.

Ушу сыяктуу эле, кылмышкерлерди куугунтуктоо, аларды жоопкерчиликке тартуу менен аяктабаса же соттолгон кылмышкерлер курмандыкка талаптагыдай компенсация төлөп берүүгө жетиштүү каражаттары жок болгон учурларда адам сатуунун курмандыктары көбүнчө компенсация албай калат. Мындай жагдай адам сатуунун курмандыктары аларды саткан адамдардын соттолгондугуна карабастан компенсация алууга укугу бар деп көрсөтүлгөн Негизги принциптердин долбооруна карама-каршы келет³⁶⁴.

363 Ошол эле жерде, 8(b)-п.

364 Ошол эле жерде, 9-п.

7-принцип.

Кызматташтык жана мониторинг жүргүзүү

Мамлекет ичиндеги жана эл аралык кызматташтык ушул документке киризилген бардык принциптердин ажырагыс бөлүгүн түзөт. Бул кызматташуу адам сатуунун курмандыктарынын коопсуз кайтып келишин жана алардын натыйжалуу укуктук коргоо каражаттарына жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу үчүн, ошондой эле жабыр тарткандарга андан ары зыян келтирбөө үчүн туруктуу чечим табууда өзгөчө зор мааниге ээ. Бирок турмуш, адам сатуунун курмандыктарын артка кайтаруу жаатында иштеген субектилердин ортосундагы кызматташуу көбүнчө ар бир жагдайга жараша жүрөрүн, демек, белгилүү бир деңгээлде уюмдардын же алардын кызматкерлеринин ортосунда жөнгө салынган байланыштардан көз каранды экендигин көрсөтүүдө³⁶⁵. Аны менен катар, мамлекет ичиндеги жана эл аралык кызматташтык үчүн белгиленген стандарттардын, жол-жоболордун жана моделдердин жоктугу олуттуу кемчилик болуп саналат. Жеткиликтүү кызматтар жөнүндө маалыматтын жоктугу, адам сатуунун курмандыктары жүргөн өлкөлөрдүн бийликтерине, аларды коопсуз артка кайтарууну камсыз кылуу жана тиешелүү укуктук коргоо каражаттарын берүү, ошондой эле узак мөөнөттүү чечимдерди табуу боюнча өз милдеттерин аткаруусун бир топ кыйындатат³⁶⁶.

Адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү контекстинде, алар жабыр тартуучу катарында жүргөн өлкө менен өз өлкөсүнүн мамлекеттик бийлик органдарынын ортосундагы кызматташуу көпчүлүк учурларда адам сатуунун курмандыктарынын өздүгүн аныктоо үчүн консулдук жардам көрсөтүү жана жол жүрүү документтерин берүү менен гана чектелип калат. Мындай кызматташуу, көп учурда, өз эрки менен кайтып барууга көмөктөшүү боюнча расмий программаларды ишке ашыруу аркылуу бекемделет³⁶⁷. Бул жааттагы жардам, көбүнчө ЭМУ жана башка эл аралык уюмдар же бейөкмөт уюмдар сыяктуу өнөктөш аткаруучулар

³⁶⁵ Cuzuioc-Weiss B., Lacroix C. Study on Post-Trafficking, көрс. чыг., 81-шилтеме, 122-б.

³⁶⁶ Surtees, Listening to Victims, көрс. чыг., 77-шилтеме, 44-б.

³⁶⁷ Programmes and Strategies in the EU Member States (European Migration Network), көрс. чыг., 13-шилтеме, 78-б.

тарабынан көрсөтүлөт³⁶⁸. Тиешелүү жана жетиштүү документтердин жоктугу, ошондой эле адам сатуунун курмандыктары жашап жүргөн өлкө менен алардын өз өлкөсүнүн ортосунда түптөлгөн кызматташтыктын начарлыгы же документтерге байланыштуу көйгөйлөрдү чечүүнү жеңилдетет турган мындай кызматташтыктын таптакыр жоктугу адам сатуунун курмандыктарынын чыгып кетүү жана кайтып келүү укугун ишке ашырууга өтө чоң тоскоолдук болуп саналат. Эки тараптуу кызматташуунун жоктугу көп учурда кайтып келүү үчүн талап кылынган документтер кечиктирилип берилген же таптакыр берилбей калган кырдаалдарга алып келет. Айрым учурларда кээ бир мамлекеттер, өздүгү толук аныкталбагандыгына байланыштуу өз жарандарын кабыл алуудан баш тарткан учурлардын бар экендиги тууралуу да маалыматтар бар³⁶⁹.

Көзгө урунган дагы бир көйгөй – бул адам сатуунун курмандыгынын өлкөсүндөгү мамлекеттик органдар менен БӨУ өз ара аракеттенүүсүндөгү кемчиликтер³⁷⁰. Мамлекеттик мекемелер менен бейөкмөт уюмдардын ортосундагы кызматташтыкты расмий жол-жоболоштуруу үчүн бир катар өлкөлөрдө адам сатуунун курмандыктарын андан ары багыттоонун улуттук механизмдери түзүлгөн³⁷¹. Бирок белгилей кетүүчү нерсе, ар кайсы өлкөлөрдүн ишмердик чөйрөсү жана масштабы кандай айырмаланса, алардын андан ары багыттоо схемалары да ошондой эле олуттуу айырмачылыктарга ээ³⁷². Андан ары багыттоонун улуттук механизмдери түзүлгөн көпчүлүк өлкөлөрдө жарандык коом адамдарды сатууга каршы аракеттерди, анын ичинде артка кайтарып берүүнү улуттук

368 Ошол эле жерде, 7–б. Кээ бир өлкөлөрдүн өкмөттөрү менен ЭМУнун ортосунда өз ара түшүнүшүү тууралуу макулдашууларга же меморандумдарга кол коюлган. Ал документтерде өкмөттүк органдар менен ЭМУнун артка кайтарып берүү саясатын жүзөгө ашырууга тиешелүү ролдору жана милдеттери бекемделген (ошол жерде, 53–б.). Мындан тышкары, ЭМУ адам сатуунун курмандыгы өз өлкөсүнө келгенден кийин аны кабыл алууга жана реинтеграциялоого багытталган жардамдарды уюштурууга, ошондой эле, анын коопсуздугун жана кадыр-баркын татыктуу түрдө сактоо менен, артка кайтарып берүүнү камсыз кылуу үчүн – мисалы, транзитти уюштуруу, кабыл алууга жана коштоп жүрүүгө жардам берүү боюнча атайын чаралардын көрүлүшүнө жооп берет (ЭМУнун өкүлү тарабынан берилген маалыматка ылайык, 2011-ж. 8-декабры). Дагы бир изилдөөнүн маалыматына таянсак, ЭМУнун эгидасы алдында артка кайтаруу ишке ашырылып жаткан учурларда, башка бейөкмөт уюмдар жана эл аралык уюмдар көп учурда берилип жаткан жардамдын конкреттүү аспектилерин камсыз кылуу максатында ишке тартылышат (Jobe A., *The Causes and Consequences of Re-Trafficking*, көрс. чыг., 39-шилтеме, 50–б.).

369 *Programmes and Strategies in the EU Member States* (European Migration Network), көрс. чыг., 13-шилтеме, 58–б.

370 *Human Trafficking in the Baltic Sea Region* (UNODC), көрс. чыг., 37-шилтеме, 39–б.

371 Адам сатуунун курмандыктарын улуттук деңгээлде андан ары багыттоонун механизмдери: адам сатуунун курмандыктарынын укуктарын коргоо боюнча күчтөрдү бириктирүү аркылуу. Практикалык колдонмо. Варшава ш., ЕККУ ДИАУБ, 2004

372 *Surtees, Listening to Victims*, көрс. чыг., 77-шилтеме, 47–б.

деңгээлде координациялоодо чечүүчү ролду ойнойт³⁷³. Айрым өлкөлөрдө бейөкмөт уюмдар менен мамлекеттик органдардын ортосунда кызматташуу жөнүндө расмий макулдашууларга кол коюлган. Ушуга окшогон макулдашууларда кээде адам сатуунун курмандыктары үчүн полициянын жана консультациялык борборлордун ролу жана милдеттери, анын ичинде аларды артка кайтарып бергенге чейин андан ары багыттоо, маалымат алмашуу жана тобокелдиктерге баа берүү маселелери так көрсөтүлгөн³⁷⁴.

Өз ара байланышуу жаатындагы көйгөйлөр адам сатуунун курмандыктарына жеткиликтүү жардамдын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн бардык түрлөрүн алуусуна кедергисин тийгизет жана белгилүү бир мекемелер жана алардын өнөктөштөрү сунуш кылган жардам менен гана чектелиши мүмкүн³⁷⁵. Мындай көйгөйлөр, айрыкча, курмандыктар кайтып келгенге чейин тобокелдикти алдын ала баалоодо же аларды коргоого алууну камсыздоодо өз ара байланыштын жетишсиздиги байкалган учурларда адам сатуунун курмандыгынын коопсуздугун коркунучка кептеши мүмкүн. Мисалы, кээ бир өлкөлөрдө укук коргоо органдары менен артка кайтып келген адам сатуунун курмандыктарына консультация берген мекемелердин өз ара аракеттенүүсүндөгү кыйчалыштыктар тобокелдиктерди туура эмес баалоого алып келген деген маалыматтар бар³⁷⁶.

Андан ары багыттоонун улуттук механизмдерине кошумча иретинде, айрым мамлекеттердеги мамлекеттик мекемелер менен жарандык коомдун ортосундагы кызматташтык, мыйзамдарды же мыйзамдык актыларды кабыл алуу, же программалык документтерге же протоколдорго кол коюу жолу менен расмий жол-жоболоштурулган. Адам сатууга каршы күрөшүү боюнча негизги катышуучу жактардын ролун так аныктаган улуттук программалардын кабыл алынышы, бул жааттагы аракеттерди координациялоону жакшыртууга жардам берди³⁷⁷.

373 OSCE Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings, *Efforts to Combat Trafficking in Human Beings in the OSCE Area: Co-ordination and Reporting Mechanisms* [ЕККУ регионунда адам сатууга каршы күрөшүү боюнча күч-аракеттер: маалыматтарды координациялоо жана берүү механизмдери]. Vienna, OSCE, 2008, p. 11.

374 Караңыз, мисалы: *Kooperationskonzept für die Zusammenarbeit von Fachberatungsstellen und Polizei für den Schutz von Opferzeugen/innen von Menschenhandel zum Zweck der sexuellen Ausbeutung*, Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, 2007 (немец тилинде).

375 Surtees, *Listening to Victims*, көрс. чыг., 77-шилтеме, 44-б.

376 *Human Trafficking in the Baltic Sea Region* (UNODC), көрс. чыг., 37-шилтеме, 43-б.

377 Hancilova B., *Legislation and the Situation Concerning Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation in EU Member States*, көрс. чыг., 80-шилтеме, 93-б.

Адам сатуунун курмандыктары кайтып келгенден кийин жана аны кайра интеграциялоо мезгилинде жүргүзүлчү мониторингдин жоктугу же сапатысыз жүргүзүлүшү жана узак убактыка созулушу тынчсызданууну жаратат. Адам сатуунун курмандыктары кайтып келгенден кийин алар менен мурда барган жеринин, атүгүл өз өлкөсүнүн айрымдары гана өз ара байланышты сакташат³⁷⁸. Атүгүл адам сатуунун курмандыктарынын кайра интеграцияланышына көмөк көрсөткөн өз өлкөлөрү дагы, көпчүлүк учурларда кайтып келгенден кийин натыйжалуу жүргүзүлгөн мониторингдин жоктугун билдиришет.

Мамлекеттердин ортосундагы, ошондой эле тиешелүү мамлекет менен анын ичиндеги мамлекеттик эмес өнөктөштөрдүн ортосундагы өз ара кызматташтык эл аралык укуктук ченемдер менен жөнгө салынат. Бирок мониторинг жаатындагы практиканы жөнгө салуу так эмес бойдон калууда. БУУ УУКК дагы, БУУ адамдарды сатуу жөнүндө протоколунда дагы, негизгинен укук коргоо органдарынын мамлекеттер аралык деңгээлде кызматташуусуна басым жасалат³⁷⁹. Ошентсе да, БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунда адам сатуунун курмандыктарына жардам берүү максатында бейөкмөт уюмдар менен да, жарандык коомдун башка элементтери менен да кызматташуу тууралуу сунуш камтылган³⁸⁰.

Европа Кеңеши адам сатуунун курмандыктарынын өз өлкөлөрүнө жана алар жабыр тартуучу катарында жүргөн өлкөлөргө артка кайтарып берүү процессинин ар бир этабында кызматташуу жана өз ара аракеттенүү боюнча бир катар милдеттенмелерди жүктөгөн. Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясына ылайык, өз ара аракеттенишүү адам сатуунун курмандыктарынын өздүгүн аныктоо жана өздүгүн тастыктаган документтерди, ошондой эле, кирүү/чыгуу уруксаттарын берүү маселелерине келгенде өзгөчө маанилүү болуп чыга келет³⁸¹. Конвенцияга ылайык, адам сатуунун курмандыгынын мекени деп саналган өлкөлөр, анын өз жараны экендигин же өлкөнүн аймагында туруктуу жашоого укугу бар экендигин текшерип, жабыр тартуучу катарында барган өлкөдөн чыгып кетүүсүнө жана өз өлкөсүнүн аймагына кирүүсүнө мүмкүнчүлүк берген жол жүрүү документтерин же башка уруксаттарды бериши керек³⁸². Мындан тышкары, Конвенцияда жүзөгө ашырууга

378 Programmes and Strategies in the EU Member States, көрс. чыг., 13-шилтеме, 79-б.

379 БУУ УУКК 27-берене; БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 9 (4), 11 (6)-беренелер. БУУ адам сатуу жөнүндө протоколунун 9-беренесинин 5-пунктунда суроо-талапка каршы аракеттенүүгө багытталган эки тараптуу жана көп тараптуу кызматташуулар дагы каралат.

380 БУУ адам сатуу жөнүндө протоколу, 6 (3), ошондой эле, 9 (3) жана 10 (2)-беренелер.

381 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 16 (4)-берене.

382 Ошол эле жерде, 16-берене

тиешелүү улуттук же эл аралык институттар жана өкмөттүк эмес уюмдар тартылган репатриация программаларын иштеп чыгуу максатында, катышуучу мамлекеттер тарабынан мыйзамдык же башка чаралардын кабыл алынышы каралат³⁸³. Ошондой эле, мамлекеттерди бейөкмөт уюмдар жана жарандык коомдун башка элементтери менен бирге Конвенциянын максаттарын илгерилетүүгө жардам берген стратегиялык өнөктөштүктү өнүктүрүүгө үндөйт³⁸⁴.

ЕККУ адам сатуунун курмандыктарын артка кайтарып берүү жана кайра интеграциялоо процессинде адам сатуунун курмандыктарынын өз өлкөсүнүн, транзиттик жана жабыр тартуучу катарында жүргөн өлкөлөрдөгү тиешелүү субъектилердин ортолорундагы натыйжалуу кызматташтыктын чечүүчү маанисин тастыктайт. Европадагы коопсуздук жана кызматташтык уюму мамлекеттерге, мамлекеттердин, жарандык коомдун жана адам сатуунун курмандыктарынын адам укуктарын коргоо жана илгерилетүү иштери менен алектенген башка тараптардын ортосундагы координацияны жана стратегиялык өнөктөштүктү өнүктүрүү үчүн андан ары багыттоонун улуттук механизмдерин түзүүнү сунуш кылат³⁸⁵. ЕККУ адам сатуунун курмандыктарын идентификациялоо, маалымдоо жана коргоо жаатындагы полиция менен бейөкмөт уюмдардын ортосундагы өз ара жигердүү карым-катыштын, ошондой эле жеке маалыматтарды ыкчам текшерүү максатында элчиликтер менен консулдуктардын, аны менен катар, ушул мекемелердин ортосундагы өз ара кызматташууларынын зарылдыгын баса белгилейт³⁸⁶. Ушуга байланыштуу, андан ары багыттоонун улуттук механизмдери улуттук, аймактык жана эл аралык деңгээлде – укук коргоо органдарынын, эмгек инспекцияларынын, социалдык коргоо органдарынын, саламаттык сактоо мекемелеринин, миграция жана чек ара кызматтарынын, жарандык коомдун уюмдарынын, жабырлануучуларды колдоого алуу кызматтарынын жана коммерциялык сектордун өкүлдөрүнүн ортосундагы кызматташтык тууралуу келишимдерди бекемдөөгө жардам бериши керек³⁸⁷. Мындан тышкары, катышуучу мамлекеттер, өкмөттүк эмес уюмдар, кесиптик бирликтер жана

383 Ошол эле жерде, 16 (5)-берене. Ошондой эле, Конвенциянын 32, жана 33-34-беренелерин караңыз.

384 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 35-берене.

385 ЕККУ Министрлер кеңеши, Адам сатуу жөнүндө декларация (Порту ш., 2002-ж. 7-декабры), MC(10).JOUR/2, <http://www.osce.org/ru/mc/40526?download=true>; ЕККУ иш-аракеттер планы, V бөлүм, 3 (1)-п. Андан ары багыттоонун улуттук механизмдери жөнүндө кыйла толугураак маалымат алуу үчүн ЕККУ ДИАУБдун «Адам сатуунун курмандыктарын андан ары багыттоонун улуттук деңгээлдеги механизмдери» аталышындагы практикалык колдонмосун караңыз.

386 ЕККУ иш-аракеттер планы, V бөлүмү, 5.2-п.

387 ЕККУ Министрлер кеңешинин № 14/06 чечими, 2-п.

социалдык коргоо кызматтары андан ары багыттоонун улуттук механизмдери же башка тиешелүү түзүмдөр аркылуу, адам сатуунун бардык формаларынан жабыркаган курмандыктарга жардам көрсөтүүнү жана тийиштүү органдар менен кызматташууну демилгелей алгыдай чараларды көрүшү керек³⁸⁸.

ЕККУ мамлекеттерге жеке маалыматтарды текшерүүнү жеңилдетүү жана тездетүү, ошондой эле, укукка жат же негизсиз кечиктирүүлөргө жол бербөө максатында, жогорку кызмат адамдарынын, айрыкча, элчилик менен консулдуктун кызматкерлеринин ортосундагы кызматташтыкты бекемдөөнү сунуштайт³⁸⁹. Мындан тышкары, катышуучу мамлекеттер андан ары багыттоонун улуттук механизмдеринин же башка тиешелүү улуттук түзүмдөрдүн ортосундагы кызматташтыкты күчөтүп, адам сатуунун алдын алуу, адам сатууга каршы күрөшүү жана чек аралар аралык деңгээлде ушундай көрүнүштөр орун алган учурда аларды коргоо боюнча жеткилең, бардыгын камтыган жана координацияланган ыкманы иштеп чыгууну улантуулары зарыл³⁹⁰.

Мамлекеттик органдардын өкмөттүк эмес уюмдар жана эл аралык уюмдар менен адам сатуунун курмандыктарына жардам көрсөтүүгө багытталган кызматташуусу, адам сатууга каршы аракеттенүү чөйрөсүндө кызматташууну чыңдоо максатында Көз карандысыз Мамлекеттердин Шериктештиги (КМШ) тарабынан иштелип чыккан программада дагы каралган³⁹¹.

388 ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-ж. кошумчалоо, IV бөлүм, 1.2-п. ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-ж. кошумчалоодо мамлекеттик органдардын, бейөкмөт уюмдардын, кесиптик бириктердин жана дискриминацияга каршы күрөшүү жана аялдардын, балдардын, этностук, улуттук жана диний азчылыктардын мүчөлөрүнүн жана мигранттардын укуктарын коргоо боюнча, ошондой эле, адам сатуунун объектинен айланган адамдарды идентификациялоого, жана алардын укуктарын коргоону өркүндөтүүгө көмөктөшүү максатын көздөгөн программаларга катышкан дагы башка тиешелүү институттардын ортосундагы диалогго жана кызматташууга көмөктөшүү максатында, андан ары багыттоонун улуттук механизмдеринин алкагындагы ведомстволор аралык өнөктөштүктү кеңейтүү сунушу камтылган.

389 ЕККУ иш-аракеттер планы, V бөлүм, 5.2-п.

390 Ошондой эле, ЕККУ кызматташуу боюнча өзүнүн азия жана жер ортолук деңиз боюндагы өнөктөш өлкөлөрүнө карата, айрыкча, биргелешкен тергөө топторун түзүү аркылуу адам сатуунун курмандыктарынын өлкөсүнүн, транзиттик өлкөнүн жана адам сатуунун курмандыктары жеткирилген өлкөнүн тиешелүү органдарынын ортосундагы эл аралык кызматташууну күчөтүүгө умтуларын маани берип белгилей кетсек (караңыз: ЕККУ иш-аракеттер планына 2013-ж. кошумчалоо, V бөлүм, 3, 5-п.). ЕККУ кызматташуу боюнча азиядагы өнөктөштөрүнүн катарына Япония, Түштүк Корея, Таиланд жана Афганстан, ал эми 2014-ж. март айынан тартып ЕККУ кызматташуу боюнча жер ортолук деңиз боюндагы өнөктөштөрүнүн катарына Алжир, Египет, Израиль, Иордания, Марокко жана Тунис кирет.

391 Караңыз: Көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештигинин катышуучу мамлекеттеринин 2014–2018-ж. адам сатууга каршы күрөшүү боюнча кызматташуу программасы,

Ошол сыяктуу эле, ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасында колдоо көрсөтүү кызматтары менен жарандык коомдун уюмдарынын ортосунда улуттук баяндамачылар институтун же башка ушул сыяктуу механизмдерди түзүү максатын көздөгөн кызматташуу каралган³⁹². Европа Бирлигинин адам сатууга каршы күрөшүү боюнча алдыңкы тажрыйбаларды топтоо жана кеңейтүү планында дагы бийлик органдары менен жарандык коомдун уюмдарынын ортосундагы кызматташтыкты – мисалы, өз ара түшүнүшүүнү жана ишенимди өркүндөтүү үчүн макулдашылган эрежелерди түзүү аркылуу бекемдөө сунуш кылынат³⁹³. «Европа Бирлигинин адам сатууга каршы күрөшүү чөйрөсүндөгү тышкы ишмердигин чыңдоо жөнүндө практикалык документте» ЕБ чек араларынан тышкары жерлерде адам сатуунун курмандыктарына жардам берүүгө катышкан уюмдардын ортосундагы байланышты жана алмашууларды жөнгө салуунун маанилүүлүгү баса белгиленет³⁹⁴. ЕБ Кеңешинин 97/С 221/03 «Үчүнчү

2013-ж. 25-октябры, 4.4-п.

392 ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасы, 11 (4) жана 19-беренелери. ЕБ адам сатуу жөнүндө директивасынын преамбуласынын 6-пунктунда адам сатууга каршы күрөшүү максатында көрүлүп жаткан чаралардын таасир этүүсүнө мониторинг жүргүзүү жана баа берүү үчүн жарандык коомдун уюмдары менен тыгыз кызматташуу сунушталат. Брюссель декларациясында ушундай эле негизде, адам сатуунун курмандыктарына жардам көрсөтүүгө катышкан адам сатуунун курмандыктарынын өлкөсүнүн, транзиттик өлкөнүн жана адам сатуунун курмандыктары жеткирилген өлкөнүн бейөкмөт уюмдарынын, социалдык кызматтарынын жана башка субъектилеринин ортосундагы алмашууларды өнүктүрүү сунуштары камтылат (караңыз: Брюссель декларациясы, 14-б.)

393 European Union, EU Plan on Best Practices, Standards and Procedures for Combating and Preventing Trafficking in Human Beings [Европа Бирлигинин адамдарды сатуунун алдын алуу жана ага каршы күрөшүү боюнча алдыңкы тажрыйбаларды, стандарттарды жана жол-жоболорду топтоо жана кеңейтүү боюнча планы], 2005/С 311/01, 9 December 2005, 2005/С 311/01, para. 5(i). Европа Бирлигинин Эксперттер тобу артка коопсуз кайтууну, адам сатуунун курмандыктарына тез арада жана узак мөөнөттүү жардам көрсөтүүнү камсыз кылган программаларды иштеп чыгуу максатында мамлекеттер ортосундагы, бейөкмөт уюмдар менен бейөкмөт уюмдардын ортосундагы кызматташууларды чыңдоону сунуш кылышат (караңыз: ЕБ Эксперттер тобунун баяндамасы, 110-сунуштама). Мындан тышкары, МСИЭБ андан ары багыттоонун улуттук механизмдин бир компоненти катарында «андан ары багыттоонун эл аралык механизмдерин» түзүүнү сунуштайт. Артка кайтарып берүү контекстинде бул механизмдер өкмөттүк жана бейөкмөт субъектилердин артка кайтарып берүү процессиндеги функцияларын жана аракеттерин аныктай алмак, айрыкча, бул субъектилер бири-бирине берүүгө милдеттүү болгон маалыматтарды так аныктап бермек (МСИЭБ АБЭМ жөнүндө сунуштамалары, 24-25-б.). Европа Бирлигинин Эксперттер тобу, ошондой эле, адам сатуунун курмандыктарынын өлкөлөрү менен алар барган өлкөлөрдүн ортосунда элчиликтер менен консулдуктардын ичинен адам сатуунун объектине айланган жарандардын маселелери, жана алардын өзгөчө муктаждыктары менен алектене турган байланышуучу адамды дайындоо тууралуу жоболорду камтыган макулдашуу түзүүнү сунуш кылат (караңыз: Европа Бирлигинин Эксперттер тобунун баяндамасы, 198-б.)

394 Council of the European Union, Action-Oriented Paper on strengthening the EU external dimension on action against trafficking in human beings; Towards Global EU Action against

өлкөлөрдүн коштоочусу жок жүргөн жашы жете элек жарандары жөнүндө» резолюциясында, эгерде артка кайтарылып жаткан адам сатуунун курмандыгы он сегиз жашка чыга элек жана коштоочусу жок жүргөн адам болсо, бийлик анын өлкөсүндө кабыл алуу жана тейлөө боюнча мекемелердин бар экендигине ишенимдүү болуш үчүн эл аралык уюмдар менен (мисалы, ЮНИСЕФ), ошондой эле тиешелүү өкмөттүк эмес уюмдар менен кызматташууга тийиш деп жазылат.

Бир катар өлкөлөр тарабынан конкреттүү түрдө коштоочусу жок жүргөн жашы жете элек балдарды кайтарып берүүгө тиешелүү эки тараптуу келишимдер иштелип чыккан. Бирок мындай макулдашуулар адам сатуунун курмандыктарынын өз өлкөлөрүндө жардам берүү жана интеграциялоо боюнча тийиштүү чаралар менен толукталбаса, анда ал жетишерлик деңгээлде натыйжалуу болбой калат.

Бүгүнкү күндө адам сатууга каршы күрөшүү чөйрөсүндө адам сатуунун курмандыктарын кайра интеграциялоонун конкреттүү учурларына мониторинг жүргүзүүнү түздөн-түз жөнгө салган эл аралык укуктук ченемдер иштелип чыккан эмес³⁹⁵.

Адам сатуунун курмандыгы болгон балдардын абалы бул эрежеден тышкары турат. БУУ баланын укуктары жөнүндө конвенциясында каралган баланын дарыланып жаткан учурдагы абалын мезгил-мезгили менен баалап туруу укугун жана аны компетенттүү органдар тарабынан камкордукка алынышына байланышкан башка бардык шарттарды эске алуу менен³⁹⁶, ЮНИСЕФ адам сатуунун курмандыгы болгон балдарды коргоого алуу боюнча колдонмосунда конкреттүү бир бала үй-бүлөсүнүн колуна же/жана талапка жооп берген балдарды кароо боюнча борбордун камкордугуна берилгенден кийин анын абалына мониторинг жүргүзүү каралат³⁹⁷. Бала үй-бүлөсүнүн колуна берилген учурда, бийликтин компетенттүү органдары тарабынан баланын талаптагыдай каралып жаткандыгын, ал реинтеграциялангандыгын жана адам сатуучулар тарабынан кайрадан сатылып кетүү коркунучу жок экендигин текшерип туруу үчүн

Trafficking in Human Beings [Европа Бирлигинин адам сатууга каршы күрөшүү чөйрөсүндөгү тышкы ишмердигин чыңдоо жөнүндө практикалык документ: ЕБдин глобалдык акциясына карай], GS/ACA/lд 1, 11450/5/09 REV 5, p. 23.

395 Көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештигинин катышуучу мамлекеттеринин 2014-2018-ж. адам сатууга каршы күрөшүү боюнча кызматташуу программасында ушул мамлекеттердин компетенттүү мамлекеттик органдарынын ортосундагы үзгүлтүксүз түрдө тажрыйба алмашуу жагы каралат.

396 БУУ БУК, 25-берене.

397 ЮНИСЕФ адам сатуунун курмандыктары болгон балдарды коргоо боюнча колдонмосу, 9.4-п.

үй-бүлөгө узак убакыт бою (бала бойго жеткенге чейин) контролдоочу визит жасалып турушу керек³⁹⁸.

ЕККУ регионунда мониторинг жүргүзүү көбүнчө артка кайтарып берүү ЭМУнун колдоосу астында ишке ашырылганда жасалат. ЭМУ тарабынан иштелип чыккан Адам сатуунун курмандыктарына түздөн-түз жардам берүү боюнча колдонмодо мониторинг жүргүзүү боюнча отчетторду кайра интеграциялоонун алгачкы үч айында ай сайын, андан кийин - кварталына экиден кем эмес отчет даярдап туруу сунуш кылынат³⁹⁹. ЭМУ тарабынан адам сатуунун курмандыктарынын кайтып келгенден кийинки кайра интеграцияланышына мониторинг жүргүзүлгөн учурларда, мониторингдөө мөөнөтү бир айдан үч жылга чейин созулган, бирок көпчүлүк учурларда ал бир жылдан ашкан эмес⁴⁰⁰. Бул маселе боюнча сунуштарды МСИЭБ тарабынан иштелип чыккан «Европа Бирлигинин мүчө мамлекеттеринде андан ары багыттоонун эл аралык механизмдерин түзүү боюнча стандарттуу иш-аракеттердин жол-жобосунан» табууга болот, ага ылайык конкреттүү бир окуяга мониторинг жүргүзүү жана баалоо процесстери узак мөөнөттүү жардамдын ажырагыс бөлүгү болууга тийиш, ошондой эле адам сатуунун курмандыктары үчүн социалдык интеграцияны камсыз кылуусу керек⁴⁰¹.

Саясаттын жана программалардын жүзөгө ашырылышын көзөмөлдөөгө тиешелүү мониторинг жүргүзүүнүн кийинки деңгээли жөнүндө да сөз кыла кетүү керек. Европа Кеңеши адам сатууга каршы күрөшүүгө жана улуттук мыйзамдардын талаптарын аткарууга багытталган мамлекеттик мекемелердин ишин көзөмөлдөө үчүн улуттук баяндамачыларды дайындоо же башка механизмдерди түзүү жөнүндө маселени Конвенциянын ар бир катышуучу мамлекети «карап чыгуусу» керек экендигин көрсөтөт⁴⁰². Мониторингдин бул деңгээли адам сатуунун курмандыктарына тиешелүү айрым учурларда болуп жаткан окуяларга мониторинг жүргүзүү дегенди билдирбесе дагы, мындай мониторингдин натыйжалуу жүзөгө ашырылышы адам сатуунун курмандыктарынын тобуна да өз пайдасын алып келет.

398 Ошол эле жерде.

399 Эл аралык миграция уюму (ЭМУ). Адам сатуунун курмандыктарына тикелей жардам көрсөтүү: колдонмо. Москва, ЭМУ, 2010, 109-110-б.

400 Jobe A., The Causes and Consequences of Re-Trafficking, көрс. чыг., 39-шилтеме, 49-50-б.

401 МСИЭБ АБЭМ жөнүндө сунуштамалары, 69, 76 жана 115-б.

402 Европа Кеңешинин адам сатууга каршы аракеттенүү жөнүндө конвенциясы, 29 (4)-берене.

Ушундай эле сунуш ЕККУ иш-аракеттер планында⁴⁰³ камтылган. Мындан тышкары, АУЖКБ тарабынан адамдарды сатуу маселеси боюнча сунуш кылынган принциптер бул жааттагы мыйзамдардын, саясаттын, программалардын жана чаралардын адам укуктарына тийгизген таасирине байкоо салган механизмдерди түзүү тууралуу сунуштарды камтыйт. Ушул принциптерге ылайык, адам сатуунун курмандыктарына айланган адамдар менен иштеген өкмөттүк эмес уюмдардын адам сатууга каршы күрөшүү боюнча иш-чаралардын адам укуктарына тийгизген таасирине мониторинг жүргүзүүгө жана баалоого катышуусун кубаттоого алуу керек⁴⁰⁴.

403 ЕККУ иш-аракеттер планы, VI бөлүм, 1-п.

404 Адам укуктары боюнча жогорку комиссарынын башкармалыгынын адам сатуу маселеси боюнча сунушталган принциптери, 1.7 жана 3-колдонмо жоболору. Ошондой эле караңыз: АУЖКБ сунушталган принциптерге жана колдонмо жоболорго комментарийлер, көрс. чыг., 205-шилтеме, 93-б.

